

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน
ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

โดย

นายเอกลักษณ์ ทองเสมียน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน
ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

โดย

นายเอกลักษณ์ ทองเสมียน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**A RECOMMENDATION OF THE WAYS TO COMMUNITY PARTICIPATION
DEVELOPMENT ON ECOTOURISM : A CASE STUDY OF KAWCON WATERFALL
SUANPHUNG SUB-DISTRICT SUAN PHUENG DISTRICT RATCHABURI PROVINCE**

By

Ekkalak Thongsamian

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ” เสนอโดย นายเอกลักษณ์ ทองเสมียน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)
กณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย
2. อาจารย์ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.อุยง วีระนาวิน)
...../...../.....

..... กรรมการ
(นายวิษณุ เอ็มประณีตร)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์คณิต เขียววิชัย)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ)
...../...../.....

46260214 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน / การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เอกลักษณ์ ทองเสมียน : การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : รศ.คณิต เจียววิชัย, อ.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ. 170 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา ควบคู่กับการศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ หมู่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริเวณน้ำตกเก้าโจน เพื่อเสนอแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยการศึกษาจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) แล้ววิเคราะห์ถึงภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค และการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำเสนอแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตีความสร้างข้อสรุปหรือวิธีอุปนัย (analytic induction) และการจำแนกชนิดของข้อมูล (typological analysis)

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เริ่มเมื่อประมาณ 7 ปีที่ผ่านมา มีองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร มีชุมชนเป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับมาก พบมีปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม 6 ด้าน คือ 1.ชุมชนคิดว่าการศึกษาพื้นที่ควรเป็นหน้าที่ของหน่วยอื่น 2.กลุ่มผู้นำคิดว่าการวางแผนควรเป็นหน้าที่ของผู้นำเท่านั้น 3.ชุมชนไม่เคยทำการติดตามและประเมินผลมาก่อน 4.ขาดกรรมการที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 5.ขาดความร่วมมือ 6.การเกิดความขัดแย้งภายใน และในด้านการมีส่วนร่วมที่ผ่านมาของชุมชนนั้น กลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีส่วนร่วม 3 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการพัฒนาพื้นที่ และด้านการรับผลประโยชน์ ส่วนกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมด้วยกัน 2 ด้าน คือด้านการพัฒนาพื้นที่ และด้านการรับผลประโยชน์

สำหรับแนวทางการมีส่วนร่วมที่ชุมชนต้องการ คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน, การมีส่วนร่วมในการพัฒนา, การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์, การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล, การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น, ต้องการมีกฎเกณฑ์เพื่อเป็นหลักในการทำงาน และแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำเสนอมีด้วยกัน 8 ข้อ คือ 1.ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ 2.ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น 3.เพิ่มกิจกรรมเชิงนิเวศ 4.ผู้มีส่วนรับผลประโยชน์ควรมีมากขึ้น 5.ควรมีการติดตามและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยว 6.ควรมีส่วนร่วมทุกด้านกับหน่วยงานที่เข้ามา 7.ควรมีกรรมการที่มาจากชาวบ้านกลุ่มอื่น 8.ควรทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อสร้างความร่วมมือในชุมชน

การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกนั้น โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเป็นหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เพราะน้ำตกเก้าโจนเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาดูแลอยู่ โดยอุทยานธรรมชาติวิทยามีส่วนร่วม 2 ด้าน คือ ด้านการวางแผน และด้านการพัฒนา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. 2.

46260214: MAJOR: DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: THE COMMUNITY PARTICIPATION / ECOTOURISM

EKKALAK THONGSAMIAN: THE STUDY OF THE WAY TO COMMUNITY PARTICIPATION DEVELOPMENT ON ECOTOURISM: A CASE STUDY OF KAWCHON WATERFALL SUANPHUENG SUBDISTRICT, SUANPHUENG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. KHANIT KEAWVICHAI, TIRASAK UNAROMLERT. 170 pp.

The Study aims at the studying of the process of the way to community participation development on ecotourism that parallel with the studying of a community background, understanding in their community, the problems and the obstacles of Kawchon waterfall Suanphueng district, Ratchaburi province. In addition, to present the way to participated in ecotourism of the community.

The Studying was conducted by using the both of qualitative research and quantitative research. The sample groups for this studying were the village committees and the stakeholders in ecotourism of Kawchon waterfall. The instruments employed in this study were the studying from the documents, observing form, interviewing form. The data collection and analysis were conducted as follows; triangulation technique, analytic induction technique, and typological analysis technique.

The findings were as follows 1.) The ecotourism of Kawchon waterfall had started for seven years; there were four factors in ecotourism. The ecotourism in Kawchon waterfall was conducted by the community committees. The level of understanding of the community members were at high, but there were six component in the problems and the obstacles those were; 1.) The community members thought that studying area should be the other responsibilities. 2.) The leaders' group though that planning should be a responsibility of leaders' group only. 3.) The community never followed up and evaluated the project performance. 4.) In community committees, There were no the volunteers who were the stakeholders in the community. 5.) Lacking of the participation. 6.) There was a conflict within the leaders' group. The previous participation of the community were follows. The duties of a group of village board were planning, land reforming, and receiving the benefits. Moreover, a group of the stakeholders had participated in 2 components those were; land reforming and receiving the benefits.

The way to community participation that based on the members needs were ; the participation in planning, developing the project, receiving the benefits, following up and evaluating, more participating with the other faculties. Next, Should assign the regulations or rules for conducting the expected performing. In addition, there were eight recommended ways to community participation; those were follows; 1.) The community should participate in area studying. 2.) More participating in planning. 3.) Adding the ecotourism activities. 4.) Adding amount of the people who will receive the benefit. 5.) Should set up a plan for following up and evaluating for ecotourism performance. 6.) Should participate with the other companies. 7.) Should add the other members who were from the other groups. 8.) Playing more concerning in participation in the community.

There were the participation from the outer group such; the project of the Nature Education Park. This project was provided the highest participating from the outer source, because this project was on the responsibility of the national park. There were 2 components in participating of the nature Education Park such; the planning component and the developing component.

Department of Education Foundation Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1. 2.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ก็เนื่องมาจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ คณิต เขียววิชัย และอาจารย์ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย เสมอมา ดร.ลุยง ตรีชัยยาพร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และคุณวิษณุ เอ็มประณีตรั กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กรุณาตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ คุณพ่อ คุณแม่ ที่คอยสนับสนุน ตลอดมา คุณสมเสก เนตรสว่าง เพื่อนที่คอยช่วยเหลือยามลำบาก พี่น้องร้านละมุนที่เป็นกำลังใจ

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่นบ้านห้วยผาก และผู้ช่วย ผู้ใหญ่นบ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง และกลุ่มแม่ค้า ที่ได้ให้ข้อมูลในการตอบคำถามของผู้วิจัยด้วย ใจดี ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และขอขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้กล่าวนามมาข้างต้น ขอขอบคุณอย่างสูงต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรและขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	9
การพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	9
ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	9
ระบบ ลักษณะ และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	11
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	13
ความหมายของการท่องเที่ยว.....	13
ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	15
หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	18
ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	18
องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	19
องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์.....	21
การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	21
การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	22
การจัดการการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	24

ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	34
คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	35
กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	35
การวัดความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	36
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	37
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.....	38
เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี).....	39
การมีส่วนร่วม.....	41
ความหมายของการมีส่วนร่วม.....	41
ความสำคัญของการมีส่วนร่วม.....	43
ลักษณะ และรูปแบบการมีส่วนร่วม.....	43
กระบวนการมีส่วนร่วม.....	45
ชนิด และระดับการมีส่วนร่วมของประชากร.....	46
หลักการพื้นฐานการมีส่วนร่วม.....	49
ขั้นตอนการมีส่วนร่วม.....	51
ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม.....	52
ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยว.....	53
แนวทางพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน.....	54
การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยภาครัฐและเอกชน.....	54
การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่.....	55
การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนิน กิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบัน.....	56
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	57
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	65
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	66
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	67

รูปแบบการวิจัย.....	67
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	67
แนวทางและลักษณะของข้อมูล.....	69
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	69
การตรวจสอบข้อมูล.....	70
วิธีวิเคราะห์ข้อมูล.....	71
การนำเสนอข้อมูล.....	72
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ทำการศึกษา.....	73
สภาพภูมิศาสตร์.....	74
ทำเลที่ตั้ง.....	74
การคมนาคม.....	74
สภาพ และลักษณะพื้นที่.....	77
จำนวนประชากร.....	77
จำนวนนักท่องเที่ยว.....	77
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน.....	77
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป.....	77
ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	79
ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	80
กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจน.....	82
คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 1.....	82
คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 2.....	86
คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 3.....	90
คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 4.....	93
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 1.....	96

บทที่	หน้า
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 2.....	98
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 3.....	101
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 4.....	103
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 5.....	105
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 6.....	108
การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก.....	110
โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา.....	110
หน่วยงานอื่นๆ.....	114
สรุปข้อมูลทั่วไป.....	114
สรุปบทบาทในการมีส่วนร่วมที่ผ่านมาของชุมชน.....	118
สรุปปัญหาและอุปสรรคที่พบ.....	121
สรุปปัจจัยด้านอื่นๆ.....	123
สรุปการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก.....	124
สรุปผลการสนทนากลุ่ม.....	125
สรุปผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก (SWOT).....	127
สรุปแนวทางการมีส่วนร่วม.....	130
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	132
สรุปผลการวิจัย.....	133
อภิปรายผลการวิจัย.....	145
ข้อเสนอแนะ.....	156
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	156
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	157
บรรณานุกรม.....	158
ภาคผนวก.....	163

บทที่	หน้า
เค้าโครงการสังเขป.....	164
โครงสร้างคำถามที่ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์.....	165
แบบวัดความรู้ความเข้าใจ.....	167
ประวัติผู้วิจัย.....	170

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ค่าความถี่ ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	78
2	ค่าเฉลี่ย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	79
3	อายุและจำนวนสมาชิกในครอบครัว.....	115
4	อาชีพหลักและระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย หรือเป็นกรรมการหมู่บ้าน.....	116
5	การเข้ามามีส่วนร่วม.....	117
6	จำนวนการได้รับการฝึกอบรม.....	118

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ.2526 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษาในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ.2535 ผลการประชุมนี้ ผู้แทนของ 178 ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก โดยกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่างๆ สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุดซึ่งจะทำให้เกิด

การพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง (สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 2544 : 3)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 นั้นได้เน้นการพัฒนาที่มีความยั่งยืน และในเรื่องของความยั่งยืนที่เน้นนั้นได้เข้าไปสู่กระบวนการวางแผนและกำหนดนโยบายของหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ด้านหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจและการสนับสนุนเป็นอย่างมากในแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็คือ ในด้านของสิ่งแวดล้อม เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งได้ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม และประโยชน์ที่เราสามารถเข้าไปใช้ได้โดยตรงทางหนึ่งก็คือในเรื่องของการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ท่องเที่ยว” ในปัจจุบันเรามักจะมองเห็นภาพชาวต่างประเทศสะพายกล้องถ่ายรูปเดินกันเป็นกลุ่มใหญ่บ้างเล็กบ้างอยู่ตามวัด วัง โบราณสถาน หรือนั่งน้ย่อมๆ น้อยๆ อาบแดดอยู่ตามชายหาด และอีกจำนวนไม่น้อยที่ไปเที่ยวชมป่าเขาลำเนาไพร เรามักจะมองเห็นว่าชาวต่างประเทศเหล่านี้ได้ใช้จ่ายเงินเป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าเดินทางไปชมสถานที่ต่างๆ ค่าซื้อของฝากของที่ระลึก โดยที่เราอาจไม่ได้คิดว่ามันเป็นการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในบ้านเมืองเรา ในขณะที่เดียวกันเราก็มักจะไม่ได้คิดถึงคนไทยที่เดินทางท่องเที่ยวอยู่ภายในประเทศต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวคนไทยเหล่านี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี เพราะการเดินทางท่องเที่ยวนั้นเป็นการผ่อนคลายความเคร่งเครียดพร้อมๆ กับการได้รับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้เห็นภูมิประเทศที่แปลกตาและได้สร้างความสัมพันธ์กับคนต่างถิ่นด้วย เมื่อการคมนาคมสะดวก การเดินทางท่องเที่ยวกลายเป็นความนิยม ธุรกิจต่างๆ ก็เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางท่องเที่ยวมากมาย ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงได้แก่ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจที่พักและอาหาร ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจการค้าของที่ระลึก ธุรกิจเหล่านี้ขายบริการให้กับนักท่องเที่ยวเอง และยังมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม เช่น การก่อสร้างอาคารที่พัก ร้านอาหาร การผลิตสินค้าเกษตรกรรมขายให้ธุรกิจที่พักร้านอาหาร การผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อส่งร้านค้าของที่ระลึก เป็นต้น ธุรกิจเหล่านี้จะก่อให้เกิดงานอาชีพ

การท่องเที่ยวในประเทศไทยได้รับความนิยอย่างสูงทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เพราะประเทศไทยได้ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยว ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนต่างๆ และการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมหาศาล การท่องเที่ยวสามารถทำรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศเข้ามายังประเทศไทย นับเป็นรายได้อันดับหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่นๆ นอกจากรายรับสุทธิในรูปของเงินตราต่างประเทศ จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยังมีส่วนช่วยลดการขาดดุลการค้าของประเทศ ได้ถึงประมาณ 30% ของยอดการขาดดุลทั้งหมดอีกด้วย (อุดม เขยถิงศ์ และคณะ 2548 : 68)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเพราะมีบทบาทสำคัญต่อประเทศ เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับด้านศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ เป็นประเทศที่มีการพัฒนาทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆ ขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำรายได้ให้แก่ประเทศมาเป็นเวลานาน นับว่าทรัพยากรทางธรรมชาติ นี้มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทด้านการนำเงินตราของชาวต่างประเทศเข้ามาภายในประเทศเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเทียบกับธุรกิจส่งออกอื่นๆ (วารสารเจริญสุข 2546 : 3)

ถึงแม้ว่านโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยจะมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศเป็นหลักและก่อให้เกิดการเร่งรัดพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีภารกิจด้านทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อผลประโยชน์ทางด้านตัวเลขและรายได้ และถึงแม้ว่าธุรกิจการท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นทุกปีจะมีผลที่น่าพอใจ แต่เป็นการเติบโตบนฐานของความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม (พิภูลิทธิประเสริฐกุล 2543 : 22 , อ้างถึงใน สุภวรรณ สิงห์คะ 2545 : 6) นอกจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมแล้วการเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นตามมาซึ่งเกิดจากตัวนักท่องเที่ยวเองและเกิดจากผู้ที่ทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กรมการฝึกหัดครู (2533 : 91) ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยวว่า หากนักเดินทางท่องเที่ยวที่ไม่ถูกวิธีหรือนักท่องเที่ยวเองไม่มีวินัยในการท่องเที่ยว ก็จะก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เจตนาและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การทำความสกปรกตามสถานที่ท่องเที่ยว การขีดเขียนตามผนังถ้ำ การขโมยเก็บดอกไม้และพืชพันธุ์ และล่าสัตว์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ และการลักลอบขุดโบราณวัตถุเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว และ ดร.นิคม จารุมณี (2535 : 221) ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดจากผู้ที่ทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า ผู้ที่ทำงานในอุตสาหกรรม

จากปัญหาของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในแบบเก่าได้ก่อให้เกิดปัญหาดังที่กล่าวมาในด้านสิ่งแวดล้อม แต่ในปัจจุบันหลายฝ่ายต่างได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหานี้เป็นอย่างมาก และหลายฝ่ายได้เห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในแนวทางใหม่ โดยให้การพัฒนานั้นควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

- 1.) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.) กระแสความต้องการในการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

3.) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากพลัง 3 กระแสเหล่านี้ จึงทำให้เกิดแนวความคิดของการพัฒนาในทิศทางที่ยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อระบบการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวและต่อรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้น ทำให้เกิดทางเลือกในการท่องเที่ยวใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวตามแบบประเพณีนิยมหรือแบบทั่วไป (Conventional Tourism) ซึ่งมีการนำเสนอในหลายรูปแบบ (form) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีระบบการจัดการที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) อันเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ที่ต้องมีการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนตนเองทั้งการก่อตัวรวมกลุ่มเป็นชุมชนด้วยจิตสำนึกร่วมกันที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และการร่วมมือร่วมใจกันบริหารจัดการชุมชนของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนตลอดจนให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, สถาบันดำรงราชานุภาพ 2542 : 7-8)

Ecotourism มีรากศัพท์จากความหมายของ Ecosystem+tourism ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้กำหนดคำจำกัดความตรงกับภาษาไทยว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กองอนุรักษ์ 2545:94)

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย เริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา โดยในช่วงแรก เป็นการเริ่มต้นของรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ พร้อมกับความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเดินทางท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆ และเป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น กลุ่มเดินป่า คุณก ดำน้ำชมปะการัง เป็นต้น แม้ลักษณะการท่องเที่ยวจะยังคงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับนักท่องเที่ยวถิ่นก่อนข้างน้อย และยังไม่มีการส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ทั้งในด้านนโยบายและการดำเนินการด้านการพัฒนาและส่งเสริมตลาด แต่ก็ถือว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2525-2535 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้ประกาศให้เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องคิดเป็นอัตราเฉลี่ย 13.02 % ต่อปี และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาขาเศรษฐกิจ ที่ทำรายได้ให้กับประเทศสูงที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น แต่ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ ทำให้อัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวเริ่มชะลอตัวลง จึงได้มีความพยายามที่จะสรุปบทเรียนที่ผ่านมาและนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้ถูกยกขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจังในช่วงนี้ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้พยายามผลักดันให้เกิดมีนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม โดยได้กำหนดให้เป็นนโยบายและแนวทางหลักในการดำเนินงานขององค์กรอย่างชัดเจน นับตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา ซึ่งได้มีการดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กองอนุรักษ์ 2545:9)

จากปัญหาและแนวทางแก้ไขในการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวจึงได้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ และได้กระทำมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ที่อาศัยและมีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นไป

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

น้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เป็นน้ำตกขนาดกลางมีน้ำไหลตลอดปี ลักษณะของโขดหินเป็นหินแกรนิต บริเวณรอบน้ำตกเป็นป่าไม้ประเภทป่าเบญจพรรณ มีไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้รัง เป็นต้น สัตว์ป่าก็ยังมีหนาแน่น อันได้แก่ กวาง เก้ง ไก่ป่า หมูป่า กบซูด นกปรอด เป็นต้น น้ำตกเก้าโจนอยู่ในบริเวณเทือกเขาตะนาวศรี โดยมีเขตติดต่อกับป่าสงวนป่าฝั่งซ้ายแม่น้ำภาชี และติดกับพื้นที่ป่าของประเทศพม่าซึ่งมีชายแดนติดกัน

น้ำตกเก้าโจน เป็นชื่อที่ชาวบ้านใช้เรียกกันมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งคำว่า “โจน” นี้แปลว่าพุ่งลง แต่คนเข้าใจผิดคิดว่าเป็น โจร จึงเกิดความกลัวไม่กล้ามาเที่ยว จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น น้ำตกเก้าชั้น ปัจจุบันก็เรียกทั้ง 2 ชื่อ น้ำตกเก้าโจน หรือน้ำตกเก้าชั้น ไม่ได้มีเพียง 9 ชั้น อันที่จริงมีด้วยกัน 14 ชั้น มีความยาว 1.5 กิโลเมตร แต่มีเพียง 9 ชั้นเท่านั้นที่เล่นน้ำได้ โดยบริเวณต้นน้ำอยู่บริเวณพื้นที่ราบรวด อยู่บนยอดเขาตะนาวศรี

ในปีพุทธศักราช 2538 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสภาพพื้นที่ และทรงพบว่าพื้นที่ป่าแห่งนี้มีความหลากหลายทางธรรมชาติ จึงพระราชทานแนวทางในการอนุรักษ์พร้อมทั้งพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ เพื่อเป็นแหล่งความรู้สำหรับเด็กเยาวชนและประชาชนทั่วไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำเนิน โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1)อนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่า (2)สำรวจสภาพทางสังคม ทางกายภาพและทางชีวภาพ เพื่อจัดทำเป็นแหล่งความรู้ (3)เผยแพร่ความรู้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนและประยุกต์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตต่อไป

น้ำตกเก้าโจนนั้นอยู่ในเขตพื้นที่การดูแลพัฒนาของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ของหมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก เป็นผู้ดูแลด้านการจัดการท่องเที่ยวและชาวบ้านในพื้นที่ก็เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวโดยตรงในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ การจัดการท่องเที่ยวของชาวบ้านนี้มีมาก่อนที่จะมีโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเข้ามา เพราะโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ได้เข้ามาจัดตั้งศูนย์และดำเนินงานได้เพียง 3 ปี

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจน มีศักยภาพของพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ และมีต้นทุนทางสังคมที่ชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันเพื่อจัดการด้านการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ และองค์ประกอบของพื้นที่ต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เพื่อนำเสนอแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา ควบคู่กับการศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ หมู่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณน้ำตกเก้าโจน

เหตุผลในการเลือกสถานที่เพื่อศึกษาการวิจัย

ในการเลือกน้ำตกเก้าโจนเพื่อศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) ด้วยเหตุผล 2 ประการดังนี้

1. เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่ธรรมชาติและอยู่ห่างจากสังคมเมือง
2. ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยว
3. เป็นพื้นที่มีทุนทางสังคมเป็นทุนเดิม คือ ได้มีการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อดูแลสถานที่ท่องเที่ยวกันมาก่อนที่จะมีหน่วยงานใดเข้ามา

4. เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพที่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุม เพื่อตัดสินใจ การร่วมดำเนินการ และการร่วมประเมินผลในการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ดำเนินการโดยชุมชน รวมทั้งดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ชุมชน หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ต.สวนผึ้ง อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบถึงภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของน้ำตกแก้วโจน
3. ทราบถึงปัญหา และอุปสรรคของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของน้ำตกแก้วโจน
4. ได้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของน้ำตกเก้าโจน ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประกอบในการทำวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การมีส่วนร่วม
4. แนวทางพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากความตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยเน้นที่ความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งในงานวิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ เป็นการตอบสนองต่อแนวคิดในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นด้านหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งมีดังนี้

ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2534:52) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่า หมายถึง รูปแบบการพัฒนาที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความขาดแคลนหรือเกิดภาวะมลพิษ

World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland (2526, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2546:3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง

Corson (54, อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) 2540:66) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนปัจจุบันโดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต

มิศรา สามารถ (2543:10) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสืบทอดต่อเนื่องในอนาคตโดยไม่กระทบต่อโอกาสในการพัฒนาของคนรุ่นหลัง สาระของการพัฒนาแบบยั่งยืนจึงต้องคำนึงถึงมิติของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อย่างสมดุล โดยเน้น

1. การสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลดช่องว่างการออม การลงทุนและการกระจายรายได้

2. การพัฒนาที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. การพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งทางด้าน

วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต จิตใจและปัญญา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540:68-69) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือมีดุลยภาพ (balanced) พุทธอีกความหมายหนึ่งหรือใช้คำพุทธอีกแบบหนึ่งก็คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อันนี้เป็นตัวรากฐานของการพัฒนาแบบที่ยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546:4) ได้กล่าวว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต่างก็มีหลักการที่เหมือนกันไว้ดังนี้

1. การพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

2. การพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่นๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

3. การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธ “ระบบเทคโนโลยี” เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นควรเป็นไปในทาง “สร้างสรรค์” ไม่ใช่ “ทำลาย”

จากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ได้กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนหมายถึง การพัฒนาที่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างไม่เดือดร้อน โดยมีลักษณะที่มีคุณภาพระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยใช้เทคโนโลยีให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์

การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางหนึ่งที่ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญ และได้ใช้เป็นหลักในการพัฒนาด้านต่างๆ ซึ่งนั่นก็รวมถึงด้านการท่องเที่ยวจนกระทั่งได้กลายมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยลักษณะ และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มีผู้เสนอไว้ดังนี้

ระบบ ลักษณะ และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

Becky J. Brown และคณะ (Brown and other. 1987:717, อ้างถึงใน คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2534:54) ได้เสนอลักษณะการพัฒนาแบบยั่งยืนว่า ต้องสามารถรักษาระบบนิเวศและคุณภาพของสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2540:254-259) ที่กล่าวว่า ทักษะที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้น ไม่ควรจะหยุดเพียงแค่เลิกมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ และเลิกคิดจะพิชิตจัดการกับธรรมชาติตามชอบใจ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้น

ลักษณะ และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นมิได้กล่าวถึงเพียงเฉพาะเรื่องของระบบนิเวศเท่านั้นแต่ยังได้กล่าวถึงในเรื่องของมนุษย์ด้วย ดังที่UNDP 1996 (อ้างถึงใน เสรี พงศ์พิศ 2547:16) ได้เสนอลักษณะการพัฒนามนุษย์แบบยั่งยืนไว้ 5 ลักษณะ คือ

1. การสร้างความเข้มแข็ง (empowerment) คือการเพิ่มขีดความสามารถในการเลือกและทางเลือกให้ผู้คนได้เป็นอิสระจากความหวง จากสิ่งทีพวกเขาขาดแคลน และให้พวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา
2. ความร่วมมือ (co-operation) ผู้คนสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
3. ความเท่าเทียม (equity) คนมีโอกาเข้าถึงทรัพยากรการศึกษาการดูแลสุขภาพ การจัดการชีวิต ทรัพยากร ชุมชนของตนเอง

4. ความยั่งยืน (sustainability) การพัฒนาวันนี้ไม่ทำลายทรัพยากรและโอกาสของคนรุ่นต่อๆ ไป แต่สร้างหลักประกันให้คนในอนาคตเป็นอิสระจากความยากจนและได้ใช้ความสามารถขั้นพื้นฐานของตนเอง

5. ความมั่นคงปลอดภัย (security) ในชีวิต ทรัพย์สิน การคุกคามจากโรคและภัยอันตราย นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546:9) ได้เสนอแนวทางการดำเนินงานในแต่ละมิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ และปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ด้วย กล่าวคือ หากใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ใช้แล้วหมดไป (non-renewable) จำเป็นต้องหาทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดไป (renewable) มาแทนที่และต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดไปนี้ ไม่มากเกินไปจนขีดความสามารถของระบบนิเวศในการผลิตทดแทนได้ด้วย ทั้งนี้ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป โดยกรอบแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่

1.1 ปรับกระบวนทัศน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ รวมทั้งประชาชนทั่วไป ให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาฐานทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการเพิ่มทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ให้สามารถใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ในระยะยาว

1.2 อาศัยกลยุทธเชิงรุกในการดำเนินการป้องกันทรัพยากร อาทิ การมีนโยบายการใช้ทรัพยากรที่ชัดเจน การสร้างจิตสำนึกและจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม และกำหนดให้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขของการลงทุน

1.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร โดยสนับสนุนการรวมตัวเป็นเครือข่ายของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม มีการแก้ไขกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม และการสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเทคโนโลยีที่เหมาะสม

จากความหมาย ลักษณะ และแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ได้ถูกนำมาเป็นแนวทางของการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ต้องการให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นั่นก็คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการมีส่วน

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ก่อนที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจำเป็นต้องเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวว่าหมายถึงอะไร โดยในเรื่องการท่องเที่ยวนี้ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ความหมายของการท่องเที่ยว

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2547:1) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ ความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยว” ในหลักการแล้วอาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)

3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้
หม่อมหลวงคู่ย์ ชุมสาย (2527:4) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว และในเรื่องของการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินงานการท่องเที่ยวมักใช้คำว่า การท่องเที่ยวและการเดินทางปนกัน บางทีใช้คำว่า การท่องเที่ยว ให้มีความหมายถึงทั้งการท่องเที่ยวและการเดินทาง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand

ฮันซีเกอร์ และ ครัฟท์ (อ้างถึงใน หม่อมหลวงคู่ย์ ชุมสาย 2518:41) ได้ให้บทนิยามของการท่องเที่ยวอย่างเป็นการรวมเอาด้านต่างๆ และผลที่ติดตามมาของการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์เบ็ดเสร็จและปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งสิ้นที่เกี่ยวข้องโยงกับการพักอาศัยอยู่อย่างชั่วคราวของคนต่างถิ่นกับท้องถิ่นที่พักอยู่ ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าเรามีได้พักอยู่เพื่อกระทำธุรกิจส่วนใหญ่ให้เกิดเป็นผลกำไร

กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยวนั้น หมายถึง การเดินทางไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว โดยมีเงื่อนไขว่า มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบอาชีพ หรือกระทำธุรกิจให้เป็นผลกำไร

การท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ได้กลายมาเป็นหลักการการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งมีหลักการมีดังนี้

1.ควรเป็นการใช้ทรัพยากรให้ยั่งยืน (Using Resource Sustainable)

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

2.การลดการบริโภคที่มากเกินไปและลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste)

การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

3.การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (Maintaining Diversity)

การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4.มีการบูรณาการท่องเที่ยวในการวางแผน (Integrating Tourism into Planning)

การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5.มีการสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting Local Economics)

การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6.สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities)

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย

7.มีการปรึกษาหารือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Consulting Stakeholder and the Public)

การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8.มีการฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff)

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

9.ทำการตลาดการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (Marketing Tourism Responsibly)

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10.มีการดำเนินการวิจัย (Undertaking Research)

การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2542:2-11 – 2-12 และนำชัย ทนุผล 2542:20-21)

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เสรี พงศ์พิศ (2547:89) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึงการท่องเที่ยวที่ไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ อันเป็นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตที่อยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ การจัดการท่องเที่ยวในที่เหล่านี้จึงต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สภาพหรือระบบชีวิตหรือระบบนิเวศไม่ให้ได้รับการกระทบกระเทือนจนเกิดความสมดุลและเสื่อมสลายไป

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (2545:3) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ความประทับใจ ควบคู่กับการได้รับความรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวโดยมีการบริหารและการจัดการ ที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวและให้ความสำคัญต่อบทบาทของประชาชนชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544:2) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ภราเดช พยัฒวิเชียร (2545) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง

- 1.การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ
- 2.มีการให้ความรู้และสื่อความหมาย
- 3.เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มเล็ก
- 4.ลดผลกระทบที่เกิดกับธรรมชาติ
- 5.ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น
- 6.กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

ราฟ บุกเลย์ (Raff Buckley) (อ้างถึงใน มิสรา สามารถ 2543:24) แห่ง International Centre of Ecotourism Research of Griffith University ประเทศออสเตรเลีย นิยามว่า คือ การท่องเที่ยวที่จัดการดูแลอย่างยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ มีการศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและ/หรือสิ่งแวดล้อมเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

เบน โบเออร์ (Ben Boer) (อ้างถึงใน มิสรา สามารถ 2543:24) แห่ง Australia Centre for Environmental Law of University of Sydney นิยามว่า คือการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรียนรู้และแจกแจงตีความของสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติและได้ถูกวางแผนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา

คาสตาส คริสต์ (Castas Christ) (อ้างถึงใน มิสรา สามารถ 2543:24) แห่ง Ecotourism Society แห่งสหรัฐอเมริกาว่า คือการท่องเที่ยวแบบรับผิดชอบซึ่งจะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่น

Philip Dearden (อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540:2-30) แห่ง University of Victoria ประเทศแคนาดา ได้เน้นเรื่องการปกป้องและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของทั้งประชาชนท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งแวดล้อม รวมทั้งองค์ประกอบทางการศึกษาเรียนรู้ใน Ecotourism

Ross Dowling (อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540:2-30) จาก University of Notre Dame ประเทศออสเตรเลียได้นิยามศัพท์ ecotourism ว่า

- 1.อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ (Nature-based)
- 2.ได้รับการจัดการดูแลแบบยั่งยืน (Sustainably Managed)
- 3.มีลักษณะเพื่อการศึกษาเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวและประชาชนท้องถิ่น
- 4.มีผลผลิตที่เป็นของแท้ มีลักษณะเฉพาะและควบคุมดูแลได้

Tim Gordner and Simon Mc Arthur (1994, อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540:2-30) กล่าวว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ (Nature-based Tourism) ซึ่งมุ่งความสนใจที่การให้โอกาสศึกษาเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่นและภูมิภาคโดยสาธิตการรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้ยั่งยืน

J Gordon Nelson (248-255, อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540:2-18) แห่งมหาวิทยาลัย Waterloo ได้ให้คำจำกัดความและคุณลักษณะของ Ecotourism ไว้ดังนี้

1.Ecotourism เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งนักอนุรักษ์วิทยาและนักท่องเที่ยวสนใจทำงานร่วมกัน เพื่อสงวนคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันจะช่วยปกป้องการท่องเที่ยว

2.Ecotourism จะมุ่งเน้นการส่งเสริม และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านทาง การท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกลวิธีที่สำคัญในการคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยา

3.ในปัจจุบันคำว่า Ecotourism จะใช้ได้เกือบทุกสิ่งซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่างการท่องเที่ยวกับสภาพธรรมชาติ

4.Ecotourism อธิบายอย่างแคบๆ ได้ว่าเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ส่วนในความหมายที่กว้าง จะเป็นการรวมวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในฐานะที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ

5.Ecotourism เป็นกลยุทธ์ใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกมองว่าเป็นแรงผลักดันใหม่ ซึ่งจะให้ประโยชน์ทั้งธรรมชาติและจุดหมายปลายทางของการพัฒนา

6.Ecotourism หรือ Responsible tourism หรือ Sustainable tourism หรือ low – impact tourism โดย Ecotourism เป็นคำที่ถูกใช้มากที่สุด ซึ่งหมายถึงตลาดกลุ่มสิ่งมีชีวิต สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความตระหนักรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม และผู้สนใจในการศึกษาธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่คำนึงถึงระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม ที่ควบคู่ไปกับการได้รับความรู้ในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจำเป็นต้องมีหลักในการจัด ซึ่ง Gail Nash นักวิจัยจากสมาคมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) (อ้างถึงใน อุดม เชยกี วงศ์ และคณะ 2548:82) ได้เสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรม
- 3) รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการจัดการเขตอนุรักษ์
- 4) ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง จะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (carrying capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น
- 6) รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- 7) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และการจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นอกจากหลักการพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังได้มีผู้กำหนดลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้

WTO (2002) ได้ได้กำหนดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีการมุ่งใจให้นักท่องเที่ยวรู้ถึงคุณค่าและรักษาธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีที่มีความโดดเด่นทางธรรมชาติ
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการศึกษาและทำความเข้าใจในพื้นที่นั้นๆ

3.เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเล็กๆ ซึ่งจัดโดยเจ้าของพื้นที่

4.ต้องส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและนิเวศวัฒนธรรม

5.ต้องสนับสนุนการพิทักษ์ป้องกันพื้นที่ธรรมชาติ โดย

5.1ต้องนำมาซึ่งผลประโยชน์สู่ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ในการจัดการ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5.2ต้องเป็นการสร้างโอกาสและกระจายรายได้สู่คนในพื้นที่

5.3ต้องเป็นการเพิ่มจิตสำนึกให้คนรู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือนักท่องเที่ยว

อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ (2548) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

1)เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า

2)เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด

3)เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ/หรือวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิม และบริสุทธิ์ ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง

4)เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว ให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

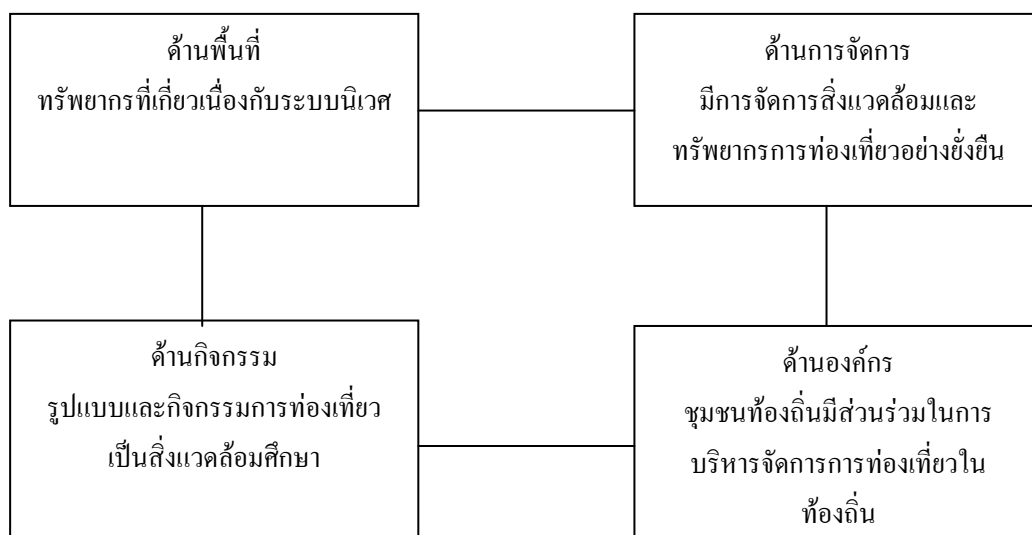
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544:2-3) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 4 ประการ คือ

1)องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

2)องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed

3)องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

4)องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism)

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542:3-3-14, อ้างถึงใน สมชาย เดชะพรหมพันธุ์ 2545:11) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นเอกลักษณ์ไว้ดังนี้

พิจารณาจากความสำคัญของระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ ความหลากหลาย ลักษณะที่หายาก และความสัมพันธ์ที่เป็นระบบในพื้นที่

ความโดดเด่นด้านกายภาพ คือ มีความโดดเด่นมาก (มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ชัดเจนมีความแปลกแตกต่างจากทั่วไป) หรือมีความโดดเด่นลดลงตามลำดับ

สภาพที่มีความสวยงามของธรรมชาติ (ทัศนียภาพและองค์ประกอบ) ว่ามีระดับของความงามมากเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นอย่างไร โดยสรุปแล้วมีความดึงดูดใจมากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้รวมถึงความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศมีอย่างไร

มีองค์ประกอบทางด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (ด้านนามธรรม ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่สำคัญ ด้านวัฒนธรรม ด้านรูปแบบและกิจกรรม ที่มีลักษณะดั้งเดิมของวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ) ที่ผสมผสานหรือเพิ่มความดึงดูดใจมากน้อยอย่างไร

การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มุ่งให้ความรู้ และเพิ่มประสบการณ์ต่อนักท่องเที่ยว มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งหลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประกอบด้วยข้อกำหนดต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสมาคมไทย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย กำหนดขึ้น ดังนี้

- 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
- 2) หากแหล่งท่องเที่ยวที่มีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม
- 3) มีมีคฤเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรอบรู้
- 4) มีความพร้อมในด้านของการบริหารจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เคนเตอร์ให้บริการข่าวสาร มุมจัดนิทรรศการ มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ห้องสุขา การจัดการในลักษณะเจ้าของบ้านที่ดี มีความปลอดภัย
- 5) มีการบริหารจัดการพื้นที่ ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และอบต.)

6) มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

7) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางแบบทางรอบหรือวงกลม ระยะทางตั้งแต่ 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป

8) มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

9) มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน

10) มีแผนพัฒนาบุคลากร และการบริการขึ้นสู่ระดับมาตรฐานสากล

11) มีแผนพัฒนาพื้นที่ มีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการป้องกันมลพิษต่างๆ

(อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548:83-85)

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อบริการให้นักท่องเที่ยว เดินทางสะดวก ได้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีคุณภาพมีมาตรฐานในระดับสากล เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวต้องดำเนินการวางแผนพัฒนา จัดทำแผนงานและแผนปฏิบัติ เพื่อการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

1) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผนปรับปรุงพัฒนาคุณภาพระเบียบระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น องค์กรประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาคกัน

2) การให้การศึกษารื่องการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ศึกษาต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ การฝึกอบรม/ดูงาน ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ทันเหตุการณ์เสมอ

3) การกำจัดของเสีย จะต้องมึระบบการกำจัดน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งตามธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิกูล ถือหลักใช้แล้วใช้ซ้ำ และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อีก (Reused/Recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบการทำแก๊สมูลชีวภาพ (Biogass)

4) การศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดีโบราณสถานต่างๆ แม้เป็นเพียงเนินดินร้าง ข่อมะต้อนอดีตกาลที่ทรงคุณค่า ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณได้

5) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ควรสร้างห้องสุขาบริการตามระยะทางเดินห่างกันอย่างน้อย 3 กิโลเมตรต่อหนึ่งห้อง ห้องสุขาต้องสะอาด คิดค่าบริการเพื่อเป็นค่าการจัดจ้างแรงงานดูแล

6) การเดินทางเข้าชมสะดวก ทางเดินในแหล่งธรรมชาติที่เปราะบาง ควรทำทางเดินข้าม (Board Walk) กำเนิดถึงความปลอดภัยมีระบบการสื่อความหมายที่ดี (แม้เดินเที่ยวคนเดียวก็ได้) รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ป้ายชี้ทาง ป้ายสื่อความหมาย ควรออกแบบใช้ได้ทนทาน

7) การรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยว รักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุด และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี (สะอาด) มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

8) การตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม โดยหารายละเอียด รวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อมในที่แห่งนั้นว่าควรอยู่ในระดับไหน หากความสมดุลระหว่างความสามารถรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วย

9) การจัดการ การบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบัน คือ ISO 900 / ISO 14000 / ISO 18000 ด้วย

10) การศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ก่อประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสมลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ ควรใช้พลังงานจากธรรมชาติมากที่สุด หลีกเลี่ยงการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องปรับอากาศมากที่สุด

11) การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐาน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว (จำนวนนักท่องเที่ยว) โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถการรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการอย่างดีเพียงพอต่อการใช้

12) การออกแบบสิ่งก่อสร้างสิ่งบริการอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (ที่จอดรถ ที่พัก การเดินทาง ร้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา) ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้าไป อนึ่ง การก่อสร้างควรคำนึงถึงความสะดวกของคนพิการด้วย ควรหลีกเลี่ยงสิ่งต่างๆ เช่น การตัดต้นไม้เป็นสำคัญ ต้องคำนึงถึงกระแสไฟฟ้าไม่ให้เกิดการพังทลายและไม่กีดขวางเส้นทางเดินของสัตว์ป่า

การจัดการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการจัดการที่มีเป้าหมายให้บริการที่ดีแก่นักท่องเที่ยวประกอบด้วย

1.การจัดการการนำเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Nature based Tourism) ที่มุ่งให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Education-based Tourism) แก่นักท่องเที่ยว โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community Participal Management) เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ประทับใจ และประสบการณ์ใหม่ นั้นผู้ประกอบการจําหน่ายจะต้องคำนึงถึงหลักการจัดการ ดังนี้

1.1คุณสมบัติของมัคคุเทศก์ จะต้องเป็นมัคคุเทศก์ที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

1.1.1มีความรอบรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวที่ตนนั้นเป็นอย่างดี

1.1.2รักและรู้คุณค่าศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านของแหล่งท่องเที่ยวที่ตนนั้นๆ

1.1.3มีบุคลิกภาพและความประพฤติ เพื่อสร้างความศรัทธาและความประทับใจ ความเป็นมิตรไมตรีกับบุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยว

1.1.4มีศีลธรรม กล้าตัดสินใจ และกำหนดจุดยืนของตนเอง เคารพหลักการและเหตุผล หมั่นพิจารณาตนเอง และมีทัศนคติที่ชัดเจนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.1.5มีความสามารถในการสื่อความหมายการสื่อสารที่ดี (แตกฉานในการพูดและภาษาที่ใช้)

1.1.6เป็นผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ (สังเกต อ่าน จด รู้จักถามและมีความคิดสร้างสรรค์)

1.2การจัดบริการอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และมีการประสานประโยชน์ร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่น ในด้านการบริการด้านอื่นๆ ต้องมีการพัฒนาให้มีมาตรฐานสากล มีความปลอดภัยและเป็นมิตรไมตรี

1.3การจัดรายการนำเที่ยว เป็นการให้ข้อมูลโดยควรแจ้งรายการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวชัดเจน เพื่อนักท่องเที่ยวเตรียมตัวเดินทางได้ถูกต้อง มุ่งเน้นการให้ความรู้ การสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทางและให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง ซึ่งมีหลักปฏิบัติ ดังนี้

1.3.1แจ้งกำหนดการเดินทางนับแต่การเดินทางถึงสิ้นสุดรายการ

1.3.2แจ้งอุปกรณ์ของใช้ที่ให้บริการ ส่วนใดที่นักท่องเที่ยวจะต้องจัดเตรียมไปเอง รวมทั้งบริการอาหารและเครื่องดื่ม

1.3.3. แข็งราคาค่าบริการ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ

1.3.4. แนะนำแนวคิด ข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น

1.3.5. มัคคุเทศก์เป็นผู้รอบรู้ (กรณีภาษาต่างประเทศจะต้องแจ้งความสามารถบริการภาษาด้วย)

1.4. การมีส่วนร่วม โดยประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม (ตกลงรายการนำเที่ยว ผู้เสนอขายรายการ มัคคุเทศก์นำเที่ยว) การจัดการร่วมคิดวางแผน ดำเนินการขายรายการ การได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคกัน การจัดการนี้ควรอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการ สหกรณ์ บริษัทชุมชน (อุดม เขชกวิงส์ และคณะ 2548:89-91)

2. ที่พักเชิงนิเวศ

2.1. ข้อกำหนดลักษณะที่พักแรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวคิดในการออกแบบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ควรที่จะนำมาพิจารณาในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะถ้าพูดถึงการออกแบบก่อสร้างแหล่งที่พักเชิงนิเวศเป็นแนวคิดด้านการอนุรักษ์ที่สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด และเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันการออกแบบที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังไม่มีข้อกำหนดหรือเกณฑ์มาตรฐานที่จะนำมาบังคับใช้ให้เป็นรูปแบบเดียวกัน แต่สามารถนำแนวคิดของนักวิชาการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการบริหารจัดการในแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบแหล่งที่พักเชิงนิเวศ

2.2. ที่พักตามแนวคิดการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โครงการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดขึ้น เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติ รูปแบบการท่องเที่ยว และมาตรการการจัดการในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแม่แบบให้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ดำเนินการศึกษาโดยสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) จากผลการศึกษาได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการบริการสถานที่พักเชิงนิเวศ (Ecolodge) โดยพิจารณาจาก

1) ลักษณะรูปแบบของสถานที่พัก มีการก่อสร้างโดยคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นและความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมมากน้อยแค่ไหน กล่าวคือ

1.1) การสะท้อนสภาพดั้งเดิมของพื้นที่ (ลักษณะสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม การตกแต่งภายใน และองค์ประกอบด้านต่างๆ ของสถานบริการ) ว่ามีลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่มาก หรือมีลักษณะผสมผสานของเดิมกับของใหม่ที่กลมกลืนกัน หรือมีลักษณะแบบใหม่เป็นส่วนใหญ่

1.2)กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (ด้านรูปแบบ ขนาด การจัดวางองค์ประกอบในพื้นที่) ว่ามีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพื้นที่ หรือผสมผสานองค์ประกอบอย่างกลางๆ หรือผสมผสานโดยสถานบริการมีความโดดเด่นกว่าแต่ไม่รู้สึกรบกวนสภาพพื้นที่

1.3)การเลือกทำเลที่ตั้งของสถานบริการ อยู่ในทำเลที่เหมาะสม ไม่ทำลายธรรมชาติหากมีการตัดแปลงธรรมชาติบ้างก็จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด

2)มีการจัดการด้านรักษาสิ่งแวดล้อม

2.1)การใช้พลังงาน มีมาตรการประหยัดพลังงานอย่างน้อยแค่ไหน

2.2)การใช้น้ำ ประหยัดอย่างน้อยแค่ไหน

2.3)การบำบัดน้ำเสีย มีการบำบัดน้ำเสียเหมาะสมตามหลักวิชาการและนำกลับมาใช้ใน พื้นที่ หรือจัดการโดยวิธีหนึ่งวิธีใดอย่างไร

2.4)การจัดการขยะมูลฝอย มีมาตรการอย่างไร

3)กิจกรรมและการบริการ

3.1)มีกิจกรรมให้การศึกษาสิ่งแวดล้อมประกอบสำหรับผู้มาพักหรือไม่

3.2)มีการสื่อความหมายสิ่งแวดล้อมต่อผู้มาพัก ในสถานที่และบริเวณต่างๆ ภายใน สถานที่พักหรือไม่ มากน้อยแค่ไหน

3.3)การบริการสะท้อนความเป็นท้องถิ่นทั้งในด้านรูปแบบ สิ่งอำนวยความสะดวก และ บริการประกอบอื่นๆ

3.4)การบริการมีความสะอาดเป็นที่พอใจ ถูกสุขลักษณะ รวดเร็ว

การลงทุนสร้างที่พักควรพิจารณาว่าลงทุนกับท้องถิ่น และผลตอบแทนที่เอื้อต่อท้องถิ่นมากน้อยอย่างไร มีการใช้แรงงานท้องถิ่นระดับไหน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการในแหล่งท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ที่อาจใช้เป็นแนวทางนำข้อพิจารณาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแหล่งท่องเที่ยวชนิดต่างๆ ดังนี้

2.3)ที่พักรวมแนวคิดจากการประชุมนานาชาติ เรื่อง การจัดการที่พักเพื่อรักษาระบบนิเวศ ครั้งที่ 2 (2nd International Ecolodge) ที่ประเทศคอซตาริกา เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2538 มีรายละเอียดดังนี้

1)เป็นที่พักที่มีขนาดและองค์ประกอบขนาดเล็ก สะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น

2)การออกแบบก่อสร้าง ควรใช้วัสดุดิบในท้องถิ่นประกอบก่อน และมีรูปแบบสถาปัตยกรรมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

3)ควรนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาปรับใช้ เน้นการประหยัดพลังงาน

4) มีการบริหารจัดการโดยครอบครัวหรือชุมชนท้องถิ่น (Community business)

5) มีการบริหารจัดการเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ต้องเน้นการจัดการขยะ การจัดการของเสีย และเน้นการนำวัสดุกลับมาใช้ใหม่ (Recycle)

2.4 ที่พักตามแนวความคิดการวางแผนและการออกแบบที่พักเชิงนิเวศ สรุปรจาก สุนทรพจน์ของ Mr. Kral Plunkett (Ecobeach, Western Australia) นำมาประยุกต์ใช้ หรือเป็นแนวทางในการวางแผนและออกแบบที่พักเพื่อรักษาระบบนิเวศ ดังนี้

1) แนวความคิดด้านนิเวศ/การเลือกพื้นที่

1.1) ศึกษาข้อมูลด้วยตนเอง

1.2) เริ่มต้นจากความฝันแล้วพัฒนาไปสู่ความเป็นจริง

2) สภาพภูมิประเทศ

2.1) ที่พักเชิงนิเวศต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยรวม

2.2) ทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งชุมชนและเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ประวัติศาสตร์ยาวนาน

3) กำหนดรูปแบบ

3.1) ที่พักเชิงนิเวศจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและปฏิบัติได้จริง

3.2) คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นลำดับแรก

4) วางแผนรูปแบบที่ไม่ขัดต่อการพัฒนา

4.1) พื้นที่ไม่อยู่ในเขตทหาร

4.2) พื้นที่ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาล

4.3) พื้นที่หรือการก่อสร้างต้องไม่ขัดต่อกฎหมายหรือพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม

4.4) ประชาชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน

4.5) กำหนดกรอบร่างของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต

5) การเตรียมพื้นที่และการวางแผนก่อสร้าง

5.1) มีที่ปรึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในขณะดำเนินการก่อสร้างและบุคลากรควบคุม

5.2) มีทางเลือกในการก่อสร้างได้หลายวิธี

5.3) สะดวกในการเดินทางเข้ามาในพื้นที่

5.4) มีเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ

5.5) มีพื้นที่จัดสรรสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต

5.6) มีการจัดการของเสียเพื่อไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ข้างเคียง

6) ลักษณะของอาคารและวัตถุประสงค์

- 6.1) ออกแบบเพื่อใช้ประโยชน์ในระยะยาว
- 6.2) ออกแบบอาคารที่เป็นประโยชน์
- 7) การออกแบบการใช้พลังงาน
 - 7.1) กำหนดแผนการลดการสิ้นเปลืองจากการใช้พลังงาน
 - 7.2) ออกแบบอาคารเพื่อการประหยัดพลังงาน เช่น การออกแบบอาคารโดย ใช้วัสดุโปร่งแสงประกอบเพื่อลดการใช้แสงสว่างจากไฟฟ้า ควรมีช่องทางให้ลมพัดผ่านเพื่อลดการใช้เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น
- 8) การจัดการของเสีย
 - 8.1) การจัดการแยกประเภทของเสีย เช่น เศษอาหาร กระดาษ พลาสติก แก้ว และโลหะ เป็นต้น
 - 8.2) รีไซเคิลของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่
 - 8.3) มีระบบการบำบัดของเสียและน้ำเสียจากมนุษย์
- 9) กิจกรรมการดำเนินงานและความร่วมมือเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
 - 9.1) มีการวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่อง
 - 9.2) กำหนดแผนการเพื่อรักษาสภาพพื้นที่ให้กลมกลืนธรรมชาติ
 - 9.3) แบ่งส่วนการทำงานตามหน้าที่รับผิดชอบ
 - 9.4) ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
 - 9.5) นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544:31,34-38)

3. เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

3.1 ประเภทของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งของการศึกษาธรรมชาติ ที่ให้ความรู้ความเข้าใจทั่วไปในเรื่องของสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สามารถจัดสร้างไว้ในเขตอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น เส้นทางที่จัดอาจจะมีอยู่หลายประเภท เช่น ทางเดินชมป่า ทางชมไม้ ทางชมช้าง ทางจักรยาน ทางเรือ ทางไต่หน้า แต่ละเส้นทางมีจุดประสงค์และสิ่งที่น่าสนใจแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นด้านการชมธรรมชาติ เดินออกกำลังกาย เพื่อหาความเพลิดเพลินกับธรรมชาติ สำหรับเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการสื่อความหมาย จะต้องมียุทธศาสตร์ที่นักท่องเที่ยวสามารถได้รับความรู้ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

ประเภทของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่

1) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ (Nature trail) เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติระยะใกล้ที่มุ่งเน้นถึงการสื่อความหมายธรรมชาติอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ความรู้ต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการเดินชมธรรมชาติในระยะทางที่ไม่ไกลและไม่ลำบากเกินไป ระยะเวลาในการเดินตลอดเส้นทางไม่ควรเกิน 45 นาที แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติโดยมีคนนำทางและอธิบาย (Guided trail) เป็นเส้นทางเดินเท้าที่ต้องอาศัยนักธรรมชาติวิทยาที่มีความสามารถในการสื่อความหมายเป็นผู้นำทางให้คำแนะนำ และบรรยายเกี่ยวกับธรรมชาติตามเส้นทาง การศึกษาธรรมชาติด้วยวิธีนี้จะต้องกำหนดจำนวนกลุ่มและตารางการนำเที่ยวที่แน่นอน เส้นทางประเภทนี้ไม่ต้องอาศัยหลักวิชาการในการออกแบบและก่อสร้างมากนัก คุณภาพจึงขึ้นอยู่กับบุคลิกของเจ้าหน้าที่ผู้นำทางและเทคนิคการสื่อความหมาย ผลดีของเส้นทางประเภทนี้ คือ การลดจำนวนป้ายสื่อความหมายและไม่ต้องใช้คู่มือประกอบ

1.2) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติด้วยตนเอง (Self-guided trail) เป็นเส้นทางเดินเท้าที่สร้างขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติโดยศึกษาเรื่องราวด้วยตนเอง โดยการติดป้ายสื่อความหมายไปตามเส้นทาง การใช้คู่มือ เอกสาร หรือการใช้เทปบรรยาย อธิบายจุดที่สำคัญ หรือสิ่งที่น่าสนใจบนเส้นทาง เหมาะกับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆ และมีจำนวนหลายกลุ่ม ทางประเภทนี้จะรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากโดยไม่จำกัดเวลาและจำนวน ซึ่งแตกต่างจากทางเดินศึกษาธรรมชาติที่ใช้ผู้นำทางและไม่สามารถจะทำได้ตลอดเวลา

โดยปกติทางเดินที่ตัดเข้าสู่ป่าเพื่อชมธรรมชาติ จะเรียกว่าทางเดินชมธรรมชาติหรือ Nature trail หากมีคนนำทางและบรรยายให้ฟัง เรียกว่า Guided trail หากไม่มีคนนำทางแต่มีเอกสารหรือป้ายประกอบให้ความรู้ เรียกว่า Self-guided trail เหตุผลของการจัดสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วยตนเองก็เนื่องมาจากข้อจำกัดในด้านงบประมาณสำหรับการจัดจ้างเจ้าหน้าที่หรือบริเวณนั้นอยู่ห่างไกล ไม่สะดวกแก่การปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ทางเดินศึกษาธรรมชาติโดยมีผู้นำทางจะให้รายละเอียดที่มากกว่าและมีคุณภาพเหนือกว่า

2) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติระยะไกล (Hiking trail) เป็นเส้นทางเดินป่าซึ่งจะมีระยะทางยาวๆ แคบๆ ปล่อยตามธรรมชาติ มีการดูแลปรับปรุงเล็กน้อย จัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการแก่ผู้ที่สนใจต้องการศึกษาธรรมชาติอย่างจริงจัง โดยไม่ถูกรบกวนจากนักท่องเที่ยวอื่นๆ และไม่เน้นถึงความสะดวกของเส้นทางและการสื่อความหมายมากนัก เส้นทางลักษณะนี้จะกำหนดขึ้นในพื้นที่ที่มีความกว้างขวางพอที่ผู้ใช้จะพบกับสิ่งที่น่าสนใจได้หลายประการ และ

3) เส้นทางใช้ประโยชน์พิเศษ (Special-use trail) เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นของผู้ใช้และวัตถุประสงค์ที่ต้องการใช้เป็นหลัก อาจเป็นเส้นทางที่ให้ประโยชน์ในการศึกษาธรรมชาติอีกทางหนึ่งด้วย และการสร้างเส้นทางไม่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทั่วไปของพื้นที่ เส้นทางในลักษณะนี้ ได้แก่ ทางขี่จักรยาน (Bicycle trail) ทางศึกษาธรรมชาติใต้น้ำ (Under water trail) เส้นทางเรือ (Canoe or Boat Routes) ทางขี่ม้า (Equestrian) ทางเดินช้าง (Elephant trail) และทางสำหรับคนพิการ (Trail for the handicapped) เป็นต้น

3.2 ข้อกำหนดทั่วไปในการจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

1) ทางเดินศึกษาธรรมชาติที่น่าสนใจ จะต้องผ่านไปในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย มีสิ่งดึงดูดใจ มีความสวยงามและความประทับใจ เช่น

1.1) เส้นทางผ่านจุดชมวิวที่มีทิวทัศน์สวยงาม เช่น ทะเลสาบ ยอดเขา หุบเขา

1.2) เส้นทางที่มีน้ำตก ลำธาร มีความร่มรื่นจากร่มเงาของต้นไม้

1.3) พืชพรรณและสัตว์ป่ามีความหลากหลายในเรื่ององค์ประกอบ รูปแบบ ความหนาแน่น มีพืชหรือสัตว์ที่หายาก

1.4) เส้นทางผ่านไปในจุดที่น่าสนใจ เช่น ป่าที่มีจุดสนใจพิเศษ มีร่องรอย

ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และซากฟอสซิล เป็นต้น

2) มีความสะดวกและปลอดภัยในการเดินชม ไม่ลื่น ไม่ลาดชัน ไม่เป็นโคลนหรือมีน้ำขัง สามารถเข้าชมได้ทุกฤดูกาล

3) ต้องไม่ไกลเกินไป ไม่ควรเป็นแนวเส้นตรง ควรจะมีการตัดโค้ง และควรเป็นลักษณะวงรอบหรือเป็นวงกลม (Loop) โดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายอยู่ที่จุดเดียวกันหรือใกล้เคียงกันและจุดเริ่มต้นควรมีลานจอดรถ ศูนย์ประชาสัมพันธ์ หรือศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักท่องเที่ยว

4) จะต้องมีการป้ายแสดงทิศทางและสัญลักษณ์ต่างๆ ชัดเจน บอกทิศทางและระยะทางที่ถูกต้องให้ผู้มาเที่ยวชมจากต่างถิ่นเข้าใจและรู้ว่าเส้นทางดังกล่าวมีสภาพเป็นเช่นไร

5) เส้นทางที่กำหนดควรสร้างอย่างถาวร และโดยใช้การบำรุงรักษาน้อยที่สุด

6) ทางเดินหลักอยู่ในตำแหน่งที่จะกระจายนักท่องเที่ยวออกจากพื้นที่เปราะบาง และพื้นที่ที่มีการใช้งานมาก

7) มีความลาดชันที่เหมาะสม ในการกำหนดเส้นทางเดินควรมีความลาดชันประมาณ 5% และให้มีพื้นที่ลาดชันเกิน 10% ได้เป็นระยะทางสั้นๆ โดยทำเป็นขั้นบันได และจัดทำสิ่งกีดขวาง เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

8) ระยะทางเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ควรใช้เวลาในการเดินชมไม่เกิน 45 นาที

9) การกำหนดเส้นทางเดินเท้า ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดพื้นฐาน 4 ข้อ ดังนี้

9.1 ผู้วางแผนจัดทำเส้นทางจำเป็นต้องทราบ และคุ้นเคยกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เพราะจะเป็นส่วนช่วยให้จุดสำคัญของพื้นที่ไม่ถูกมองข้าม

9.2 ผู้วางแผนจัดทำเส้นทาง ต้องมีความชำนาญในเรื่องความรู้ทั่วไป และเฉพาะอย่างเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาธรรมชาติ และโปรแกรมการสื่อความหมายที่ต้องการในเส้นทางตลอดจนขอบเขตของโปรแกรม

9.3 การวางแผนในการพัฒนาเส้นทางเดินเพื่อศึกษาธรรมชาติ ต้องคำนึงว่าผู้ใช้เส้นทางส่วนใหญ่ ไม่คุ้นเคยกับธรรมชาติ จะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและสิ่งที่น่าสนใจในเส้นทาง

9.4 การวางแผนพัฒนาทางเดินเท้าในบริเวณใด ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อสภาพธรรมชาติในบริเวณดังกล่าวเป็นหลัก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544:42-45)

4. การสื่อความหมายและคู่มือศึกษาธรรมชาติ

4.1 ประเภทของการสื่อความหมาย แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) บริการที่ใช้คน (Personal or Attended Services) ผู้มาเยือนจะมาติดต่อกับผู้ชำนาญการสื่อความหมาย โดยใช้สื่อต่างๆ ของ

1.1) การบริการข้อมูลข่าวสาร ผู้สื่อความหมายจะอยู่ประจำในแต่ละสถานที่ แล้วผู้มาเยือนจะลงไปพบเอง

1.2) กิจกรรมที่มีการนำ (The Conducted Activity) กิจกรรมที่มีการนำรวมทั้งการเดินเล่น ผู้มาเยือนจะร่วมทางไปกับผู้สื่อความหมายจากสถานที่เริ่มต้น แล้วเคลื่อนไปตามเส้นทางที่เลือกไว้ไปยังจุดที่น่าสนใจต่างๆ

1.3) การพูดคุยกับกลุ่ม (Talk to Group) มีการนำเสนอหลายอย่างที่ทำในเวลาและสถานที่ต่างๆ เช่น ห้องประชุมกลางแจ้ง ลานกองไฟ เรื่องราวที่พูดคุยนอกจากจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่หรือมนุษย์ของพื้นที่ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจและพึงพอใจในคุณค่าของพื้นที่ที่พวกเขากำลังไปเยือน การตอบคำถามแก่ผู้มาเยือนควรจะเป็นส่วนหนึ่งของรายการด้วย

1.4) การสื่อความสดและการสาธิตด้านวัฒนธรรม (Living Interpretation and Cultural Demonstration) ผู้สื่อความแนะนำมรดกทางวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนด้วยการสาธิตหรือแสดงให้เห็น

การบริการที่ใช้คนถือเป็นสื่อที่ดีที่สุด เนื่องจากมีความอบอุ่นและยืดหยุ่น ผู้มาเยือนได้รับการติดต่อสื่อสารสองทาง ในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่สามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามกระบวนการสื่อความหมายที่เตรียมไว้ได้

2)บริการที่ไม่ใช้คน (The non Personal or Unattended Services) ผู้มาเยือนติดต่อกับผู้ชำนาญการสื่อความหมายอย่างผิวเผิน การบริการอย่างนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ไม่ควรจะทดแทนการติดต่อที่ใช้คน แต่ควรจะเป็นหนทางขยายรายการการสื่อความให้มากขึ้นกว่าการใช้ผู้สื่อความหมายแต่เพียงอย่างเดียว บริการที่ไม่ใช้คน สามารถแบ่งออกเป็น

2.1)อุปกรณ์โสต (Audio Devices)

2.2)วัสดุที่เขียนขึ้น (Written Material)

2.3)ป้าย (Signs)

2.4)คำบรรยาย (Labels)

2.5)สิ่งพิมพ์ (Publications)

2.6)กิจกรรมที่ทำด้วยตนเอง แบ่งเป็น การเดินด้วยตนเอง (Self Guided Trail) และ รถทัศนาวจรด้วยตนเอง (Self Guided Auto Tour)

2.7)นิทรรศการในห้อง (Exhibit : indoor)

2.8)นิทรรศการนอกห้อง (Exhibit : outdoor)

2.9)ศูนย์ผู้มาเยือน (Visitor Center)

2.10)สื่อนอกสถานที่และนอกฤดูกาล (Off-site and Off -season Media)

4.2)คู่มือศึกษาธรรมชาติ

คู่มือศึกษาธรรมชาติเป็นสิ่งพิมพ์เพื่อสื่อความหมาย (Interpretive Publication) ลักษณะหนึ่งที่ดีควรจัดให้มีขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เหมาะอย่างยิ่งสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มของพื้นที่ที่มีความเปราะบาง จึงไม่ควรมีการจัดโครงสร้างด้านการสื่อความหมาย เช่น ป้ายนิทรรศการ และอื่นๆ ที่เป็นสิ่งแปลกปลอมให้กับพื้นที่ธรรมชาติ

การออกแบบคู่มือศึกษาธรรมชาติ เช่นคู่มือดูนก คู่มือศึกษาพรรณไม้ จะเน้นที่การให้ข้อมูลในชั้นรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติภายในแหล่งท่องเที่ยวตามเค้าโครงในการสื่อความหมาย (Interpretive Theme) ที่นักสื่อความหมายกำหนดไว้สำหรับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยทั่วไปจะเป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายให้แก่นักเดินทางใช้ในระหว่างเดินศึกษาธรรมชาติ อีกทั้งยังสามารถเก็บไว้ศึกษาหรือเป็นของที่ระลึกต่อไปด้วย คู่มือจะเป็นแนวทางในการศึกษา และนำเสนอสิ่งที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยวและดึงดูดให้เข้ามาท่องเที่ยว เป็นการแนะนำเส้นทาง แนะนำสิ่งที่ควรรู้หรือปฏิบัติ

5. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Facility) หมายถึง บริเวณพื้นที่และโครงสร้าง หรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมของผู้มาเยือนและกิจกรรมในการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยวโดยสรุป ดังนี้

1) เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในการประกอบกิจกรรมนันทนาการหรือ กิจกรรมการท่องเที่ยว

2) ช่วยป้องกันรักษาทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เสื่อมโทรมลง อันเนื่องมาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

3) ช่วยป้องกันอันตรายที่อาจเกิดกับนักท่องเที่ยวในขณะที่ประกอบกิจกรรม

4) เป็นเครื่องมือให้ความรู้ สร้างความเข้าใจและเพิ่มโอกาสให้นักท่องเที่ยวสัมผัสชื่นชม ธรรมชาติมากขึ้น

5) อำนวยความสะดวกให้กับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

6) มีบทบาททางอ้อมในการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่าสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว สามารถลดหรือช่วยเสริมคุณค่า ให้กับแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังนั้น การวางแผนและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกจึงควร ดำเนินการอย่างระมัดระวัง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544:55)

5.1 สิ่งอำนวยความสะดวกแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยวแบบท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น และควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงเจตนารมณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นเสมือนการสร้างแบบอย่างสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น สถาปัตยกรรมของที่พักรีสอร์ทควรให้อารมณ์และความรู้สึกที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักว่าได้เข้ามาอยู่ใกล้ธรรมชาติและมีพฤติกรรมคล้อยตามในการรักษาธรรมชาติ ช่วยในการป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นและ

6. การจัดการสินค้าของที่ระลึก

คุณลักษณะของสินค้าของที่ระลึกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

1) สินค้าของที่ระลึกจำพวกของกิน ทั้งอาหาร ขนม ของกินเล่น ของสดและของแห้งนั้น ควรเป็นสินค้าที่ได้รับมาตรฐานการรับรองด้านความสะอาดและสุขอนามัย ดิฉนลากการรับรองจากสำนักงานมาตรฐานสินค้า (สมก.) สำนักงานอาหารและยา (อย.) มาตรฐานฮาลาลจากสำนักราชมนตรี พร้อมทั้งวันหมดอายุ กำกับอยู่ด้วย

2) สินค้าของที่ระลึกจำพวกของใช้ของประดับที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาตินั้น ควรเป็นของที่สามารถผลิต ปลูกได้ตามธรรมชาติที่ปราศจากมลพิษต่างๆ เช่น ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่ฟอกย้อมจากสีธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ย้อมสีเช่นกัน ควรฟอกย้อมจากสีธรรมชาติ เช่น เครื่องจักสานไม้ไผ่ เครื่องจักสานหวาย เครื่องจักสานต้นจูด กก และไบบาน ฯลฯ

3) การผลิตสินค้าของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ผู้ผลิตต้องคำนึงถึงการรักษาระบบนิเวศไว้อย่างยั่งยืน โดยหลีกเลี่ยงการนำวัสดุที่เป็นส่วนประกอบของธรรมชาติในแต่ละระบบนิเวศมาผลิตเป็นสินค้าของที่ระลึก เช่น ซากพืชและสัตว์ที่มีกฎหมายคุ้มครองว่าเป็นชนิดหายากจำพวก เต่าวัลย์ (บันไดลิง) กระดองเต่า งาช้าง หนังสัตว์ เขี้ยวสัตว์ เปลือกหอย กัลปังหา และปะการัง ฯลฯ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548:94-95)

ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (Casual Tourists) เพื่อเป็นการเสริมความหลากหลายให้กับประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน

2. กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ (Nature Tourists)

3. กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (Naturalists) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการท่องเที่ยว เพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาความตื่นเต้น และแปลกใหม่ (Mainstream Nature Tourists) ในสภาพป่าที่ห่างไกลความเจริญและมีความลำบากในการเข้าถึง เช่น การเดินป่าและตั้งแคมป์ในจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548:105)

คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกลุ่มของผู้เดินทางที่แสวงหากิจกรรมให้มีประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เป็นประสบการณ์จากการเรียนรู้ เรียนรู้ทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชน และมีจิตสำนึกต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีคุณลักษณะดังนี้

1)เป็นผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ถือว่าคุณค่าของการเรียนรู้ช่วยเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คน มีความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ

2)มีความอดทน คำนึงถึงคุณภาพชีวิต สุขอนามัย ที่พักสะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ มีประโยชน์ต่อร่างกาย

3)มีความอ่อนไหว เปราะบาง มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

4)มีความประทับใจและสุนทรียภาพ สนุกสนาน ตื่นเต้น ชาบซึ้ง แปลกใจ และมีความทรงจำที่ดี กลุ่มที่ชอบวัฒนธรรมมีความสนใจเป็นพิเศษ อาทิ ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหาร

5)มีอาชีพมั่นคง ต้องการความปลอดภัยต่อการเดินทาง ประกันชีวิตและทรัพย์สิน

6)เมื่อไปเที่ยวท้องถิ่นใด ประสงค์ที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพร่วมกันพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างมิตรไมตรีร่วมกัน

7)การเตรียมตัวเดินทางของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวที่ดี เตรียมตัวล่วงหน้า โดยหาข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

-หนังสือคู่มือนักท่องเที่ยว

-จากข้อมูล Internet และ E-mail E-Tourist E-Commerce

-นิยมจองการเดินทางเองโดยผ่านอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โทรสาร โดยตรงถึงผู้บริการ ไม่นิยมจองการเดินทางโดยไม่นิยมจองการเดินทางและผ่านบริษัทนำเที่ยว (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548:105-106)

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมหลัก ได้แก่

1)กิจกรรมการเดินป่า

2)กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ

3)กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวิดีโอ เทปเสียงธรรมชาติ

- 4)กิจกรรมส่อง/ดูนก
- 5)กิจกรรมศึกษา เที้ยวถ้ำ
- 6)กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์
- 7)กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ (Boat Sightseeing)
- 8)กิจกรรมพายเรือแคนู เรือคายัค เรือใบ เรือใบ
- 9)กิจกรรมดำน้ำชมปะการังน้ำตื้น
- 10)กิจกรรมดำน้ำลึก (Scuba Diving)

กิจกรรมเสริม ได้แก่

- 1)กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ
- 2)กิจกรรมขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ
- 3)กิจกรรมปีน และไต่เขา
- 4)กิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์
- 5)กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก
- 6)กิจกรรมล่องแพยาง แพไม้ไผ่
- 7)กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร
- 8)กิจกรรมเที่ยวน้ำตก
- 9)กิจกรรมวินด์เซิร์ฟ

(อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ 2548:106-107)

การวัดความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การพิจารณาความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถพิจารณาระดับความเข้มข้นได้จากปัจจัย ดังต่อไปนี้

1)ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาประเภทและรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวที่นิยมไปเที่ยว โดยให้ความสำคัญการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมความรู้ การอนุรักษ์ การรักษาสีเขียวและสิ่งแวดล้อม และการสร้างความตระหนักในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระดับความเข้มข้นของความสนใจมีดังนี้

1.1)สนใจแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น มีความสมบูรณ์หลากหลาย ต้องใช้ความตั้งใจในการท่องเที่ยวสูง มีกิจกรรมที่แตกต่างจากความเคยชินตามปกติหรือมีระดับความสนใจลดลงตามลำดับ

1.2) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา เรียนรู้ สัมผัส และดูแลรักษาสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศ เช่น การศึกษาธรรมชาติ การเดินป่า การดำน้ำดูปะการัง การดูนก ส่องสัตว์ เป็นต้น

2) การเตรียมตัวก่อนการเดินทางท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจะ

2.1) มีการเตรียมการศึกษาหาความรู้ โดยศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และ/หรือ เข้ารับการอบรมก่อนเดินทาง หรือโดยการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ก่อนเดินทาง

2.2) มีการเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือในการท่องเที่ยวครบถ้วนด้วยตนเอง หรือตามคำแนะนำ โดยให้ความสำคัญในอุปกรณ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และไม่ทิ้งให้เป็นมูลฝอยในขณะท่องเที่ยว เช่น กระจกน้ำ กล่องอาหาร กล่องรองเท้า

3) การปฏิบัติตัวในการท่องเที่ยว

3.1) ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ หรือที่เห็นสมควร

3.2) มีความกระตือรือร้นในการรักษาสิ่งแวดล้อม

3.3) มีความสนใจใฝ่รู้ในระหว่างการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญต่อข้อมูล กิจกรรมการสื่อความหมาย หรืออื่นๆ ที่จะเสริมสร้างความรู้และความตระหนักที่ดี

3.4) มีความยินดีจ่ายในการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม (เน้นการจ่ายทางตรงลงในพื้นที่ที่ท่องเที่ยว เช่น การบริจาค การจ่ายค่าบริการ การส่งเสริมแนะนำ เป็นต้น)

3.5) สนใจเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

4) การปฏิบัติหลังการท่องเที่ยว

4.1) มีความรักและหวงแหนทรัพยากรที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น หลังจกการท่องเที่ยว

4.2) มีการเรียนรู้ต่อเนื่อง

4.3) ช่วยสื่อ ขยาย เผยแพร่ข้อมูลที่ได้รับต่อผู้อื่น

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

2542:3-17-18, อ้างถึงใน สมชาย เดชะพรหมพันธุ์ และคณะ 2545:12-13)

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1) จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และการจัดการร่วมกันทุกระดับ

2) การควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำคัดเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยกัน

3)การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากร การบริหาร การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

4)การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา การสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และรายได้เพียงอย่างเดียว

5)จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

6)ต้องมีการศึกษา วิจัย และติดตามประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

7)การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ และปรับปรุงให้เหมาะสมกับรูปแบบ หรือกิจกรรมเดิมที่มีอยู่โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น

8)การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกรบกวนและฟื้นตัวได้ยาก

(อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ 2548:107-108)

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (อ้างถึงใน อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ 2548:108-110) ได้กำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนี้

1.การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการควบคุมดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือยกเลิกในพื้นที่ที่อ่อนไหวง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก

2.การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมเหมาะสมและปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบ และกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์ จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษาสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นการเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและพอเพียง

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัยและประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดแนวทางจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี)

1. มีมาตรการกำหนดพื้นที่เป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชัดเจน จัดระดับความเข้มข้นของแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานภาพ และความต้องการพัฒนาของท้องถิ่น ภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งระบบ โดยพิจารณาจากลักษณะและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและวิธีการจัดการในแหล่งท่องเที่ยว ภายใน 3 ปี

2. ยกระดับทักษะอบรมในด้านความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้ประกอบการแรงงานและประชาชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นด้านคุณภาพในการให้บริการที่ถูกต้อง เช่น การบริการ ที่พัก การ

3.จัดให้มีการประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับชาติ ภาค และจังหวัด โดยมีเป้าหมายให้ครบถ้วนใน 5 ปี และขยายครบทุกจังหวัด รวมทั้งท้องถิ่นเป้าหมายให้มากที่สุดภายใน ระยะ 10 ปี

4.เพิ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มประชาชนระดับท้องถิ่น ในการมีส่วนร่วมหรือกำกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ให้มีทั่วทุกจังหวัดใน 10 ปี

5.มีหลักเกณฑ์การปฏิบัติด้านการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การศึกษา การบริการ และการมีส่วนร่วม อย่างมีมาตรฐานและตัวชี้วัดที่ชัดเจน ภายใน 3 ปี

6.เพิ่มสัดส่วนนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ ให้มีการขยายตัวไม่ต่ำกว่าการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโดยรวม (คือ เพิ่มส่วนแบ่งจากปัจจุบันประมาณร้อยละ 30) เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ต่อปี โดยให้มีนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพ และมีการปฏิบัติตัวอย่างถูกต้อง มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง

7.เพิ่มจำนวนและสัดส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางภายในประเทศ ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ต่ำกว่าการขยายตัวโดยรวม คือ มีสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศทั้งหมด ส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพ และมีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50

8.เพิ่มรายจ่ายของการท่องเที่ยวในกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากขึ้น ร้อยละ 5 ต่อปี และให้มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นในสัดส่วนที่มากขึ้น

9.ขยายงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลให้มีปริมาณมากขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ต่อปี รวมทั้งระดมการอุดหนุนจากภาคเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศให้เพิ่มมากขึ้นด้วย และเพิ่มขีดความสามารถในการจัดหารายได้ของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเองมากขึ้น

10.มีการใช้กฎหมายที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ มีกฎหมายตลอดจนมาตรการเฉพาะสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ทั่วถึงภายใน 5 ปี

11.มีข่าความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอาเซียนและอินโดจีน โดยให้ไทยเป็นศูนย์กลางด้าน การเดินทาง การตลาด การฝึกอบรม และด้านข้อมูลสารสนเทศ ภายใน 5 ปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544:34-35)

3. การมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2547:113) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมตั้งแต่เกิดโครงการ กิจกรรม โดยเริ่มค้นหาปัญหา สาเหตุ วางแผน ตัดสินใจดำเนินงาน ระดมทรัพยากร กำหนดเป้าหมาย สรุบบทเรียน ติดตามประเมินผล รับผลที่เกิดร่วมกัน โดยทั้งนี้ต้องตั้งอยู่ในความเป็นธรรม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:198-199) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

1)การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การ วางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การ ติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2)การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็นอีก 2 ประเภท คือ

2.1)การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชน

พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และ การกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนใน ชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2)การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมี บทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรร ทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็น การสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนด อนาคตของตนเอง ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการ ดำเนินงานพัฒนาด้วย

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา (2545:113-114) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอน ของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำ

การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามทีผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆ มีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนเองได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนาไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้น หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

วิรัช (2530:61, อ้างถึงใน นรินทร์ชัย พัฒนพงศา 2547:3) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ กระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปแบบของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดย จะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้าร่วม เพราะการหวังรางวัลตอบแทน และที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547:4) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน หรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่คิดโครงการ จนถึงการรับผลที่เกิดร่วมกันและการติดตามประเมินผล โดยเป็นไปด้วยความสมัครใจ

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ราโมสและไฟเชอ (Ramos and Fletcher 1982, อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ 2539:27) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ

- 1) เป็นเครื่องชี้ว่า การตัดสินใจของรัฐบาลมาจากความต้องการของประชาชน
- 2) เพิ่มความรับผิดชอบ และเพิ่มความสามารถในการตรวจสอบได้ของรัฐที่มีต่อประชาชน
- 3) ช่วยในการสร้างแผนต่างๆ ที่ดีกว่าเดิม
- 4) เพิ่มความสำเร็จในการปฏิบัติงาน
- 5) สร้างการสนับสนุนให้แก่หน่วยงาน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน รัฐบาลควรมีการกระจายอำนาจเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนา ที่ก่อเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนา

ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ประยุกต์จาก Brenes(1994:4, อ้างถึงใน นรินทร์ชัย พัฒนพงศา 2547:15-17) มีประเด็นสำคัญ 10 ประการ

1) ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้-เสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริงๆ เท่านั้นก็ได้

2) การมีส่วนร่วมนั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย (1) ทางด้านปริมาณ ถ้ามี คนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมาก จากนั้นทำให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น (2) ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนาย-บ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่ามีความดี

3) จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (an end) หรือจะให้เป็นแนวทาง (a mean) คือจะให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า หลังจากการมีส่วนร่วมแล้วจะมีอะไรดีขึ้น อะไรควรเกิดขึ้นอีกบ้าง อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

4) การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติคนก็มาช่วยกัน เมื่อหมดภัยแล้วก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์กรประชาชนเข้า

5)การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้ คือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษา แก่สังคมไปในขณะเดียวกัน แต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่อง ต้องใช้เวลารอคอยบ้างเช่นกัน

6)สถานการณ์การมีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่ เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นมาเอง จะให้มีผู้สั่งว่ามารวมกันให้เต็มที่ แล้วคนก็มาร่วม คงไม่ค่อยเกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7)มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแผนดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด ฯลฯ โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอสมควร และให้ความหลากหลายมากพอ

8)การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วจะนำความมุ่งมั่นที่จะค้นหาทางแก้ไขด้วยกันและร่วมแก้ปัญหาต่างๆ ได้ จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหากันเองต่อไปได้

9)คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคนคล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่งๆ มักมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

10)ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปณารมณ์ขันประกอบไปบ้าง เพราะในสังคมไทย การมีอารมณ์ขัน จะช่วยให้บรรยากาศการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ดี ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณ์ขัน คนตรี เกมส์ กีฬา เข้าร่วมด้วยจะสร้างอารมณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้นได้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:208-209) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจแบ่งโดย

1)การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการชวนทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล

2)อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วน

ปธาน สุวรรณมงคล (อ้างถึงใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ 2527:80-83) กล่าวว่าชุมชนควรมีบทบาทสำคัญใน 4 ลักษณะคือ

- 1)การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
- 2)การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
- 3)การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
- 4)การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1)การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2)การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3)การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

กระบวนการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้

1)การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2)การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3)การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4)การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5)การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

ชนิดและระดับการมีส่วนร่วมของประชากร

ชินรัตน์ สมสืบ (2539:57-61) ได้กล่าวไว้ถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีอยู่หลายระดับ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน แบ่งเป็น 5 ชั้น จากการไม่มีส่วนร่วมเลยจนถึงการมีส่วนร่วมในอุดมคติ พิสัยการมีส่วนร่วมเป็นอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

- 1)การไม่มีส่วนร่วมอย่างสิ้นเชิง (no participation at all)
- 2)การมีส่วนร่วมเพียงในนาม (nominal participation)
- 3)การมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย (minimal participation)
- 4)การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม (optimal participation)
- 5)การมีส่วนร่วมมาก (maximal participation)
- 6)การมีส่วนร่วมในอุดมคติ (ideal participation)

เมื่อพิจารณาจากพิสัยความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมแล้ว สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทเป็น 9 ชนิด คือ

1)บังคับร่วม

ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชนบท เพราะการขู่เข็ญ (threats) หรือการบังคับ (coercion) จากภายนอก กลวิธีขู่เข็ญ หรือบังคับมีหลายรูปแบบ และจะเกิดจากคนที่มิผลประโยชน์จากการดำเนินงาน หรือจากผลของงาน

2)การมีส่วนร่วมโดยมีการผลักดัน

ประชาชนจะถูกผลักดันจากอำนาจของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (interest) และผลประโยชน์ (benefit) จากโครงการ อำนาจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงาน โดยได้รางวัลในรูปแบบแต่งตั้งในตำแหน่งสูงขึ้นเพื่อความสำเร็จของโครงการ ผู้ที่ใช้อำนาจนี้ เช่น ผู้นำ หัวคะแนนนักการเมือง ซึ่งประชาชนก็เปรียบเสมือนรถลากที่ถูกผลักดันโดยอำนาจที่มองเห็น และมองไม่เห็นประชาชนไม่ได้ตัดสินใจ ฉะนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงในนาม (nominal participation)

3)กลอุบาย หรือการมีส่วนร่วมโดยมีเงื่อนไข

ประชาชนถูกจ้างให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่นที่ไม่ได้แก้ปัญหของพวกเขา การเบี่ยงเบนความสนใจไปสู่เรื่องอื่น เป็นการสร้างความสบายใจให้แก่ประชาชน เป็นการชั่วคราวจากปัญหาที่แท้จริงของพวกเขา การใช้กลอุบายและเงื่อนงำนี้ขึ้นชั้นผู้นำ ผู้มีอิทธิพลสูง จะเสนอโครงการที่เบี่ยงเบนความสนใจของคนจน และคนไร้สิทธิ เช่น การส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมในการผลิตทางการเกษตรแทนการใช้ทรัพยากรที่จำเป็น ในการแก้ปัญหาของพวกเขาในโครงการปฏิรูปการเกษตร การมีส่วนร่วมชนิดนี้จึงเป็นเพียงในนาม (nominal participation)

4) การพูดข้างเดียว

โดยนัยของการพูดข้างเดียวนั้นการสื่อสารจะเป็นแบบทางเดียว (one-way) คนส่งข่าวจะป้อนข้อมูลแก่ผู้รับฝ่ายเดียว วิธีนี้ไม่ได้จัดทำกลไกสำหรับการรับฟังข้อมูลย้อนกลับ และไม่ได้มีการเจรจาต่อรอง (negotiation) สมมติฐานของโครงการคือ ให้ประชาชนรู้จักโครงการแล้วเขาจะมีส่วนร่วมเอง โครงการเหล่านี้มักจะดำเนินการผ่านสื่อมวลชน (mass media) เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะมีน้อย

5) ถามเอง-ตัดสินใจเอง

ประชาชนจะถูกถามถึงความคิดและข้อเสนอแนะต่างๆ แต่ไม่ได้มีการยืนยัน หรือรับประกันว่าความคิดของประชาชนจะได้รับการพิจารณาในการกำหนด วางแผนและดำเนินการในโครงการ การถาม ความคิด ความเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ทำได้โดยการประชุม การมีสภาท้องถิ่น การสำรวจ การสอบถามและการไต่สวนสาธารณะ แต่ในความชัดเจนแล้วการมีส่วนร่วมชนิดนี้จะมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

6) การนำไปสู่ความสงบ

ความคิด ความเห็น และข้อเสนอของประชาชนจะถูกร้องขอให้มีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารโครงการ ประชาชนจะมีส่วนร่วมจริงๆ ในกลไกการวางแผน แต่การตัดสินใจในเรื่องความสมเหตุสมผลและความคงอยู่ของโครงการยังเป็นสิทธิของผู้กำหนดโครงการ การมีส่วนร่วมแบบนี้จึงมีในระดับต่ำกว่าระดับที่เหมาะสม

7) การจับมือกัน

ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงตั้งแต่การกำหนดโครงการ จนการดำเนินการโครงการ การตัดสินใจจะทำร่วมกันระหว่างประชาชนและผู้ออกแบบโครงการ (project designer) ปัญหาและประเด็นต่างๆ จะถูกแก้ไขโดยการเจรจาต่อรอง และการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างเสรีมีการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม (Concrete) ระหว่างผู้ได้รับประโยชน์และผู้มอบโครงการ เช่น การประสานงานในเรื่องทรัพยากรและการดำเนินโครงการให้มีความสำเร็จ การมีส่วนร่วมแบบนี้จะสูงกว่าระดับที่เหมาะสม

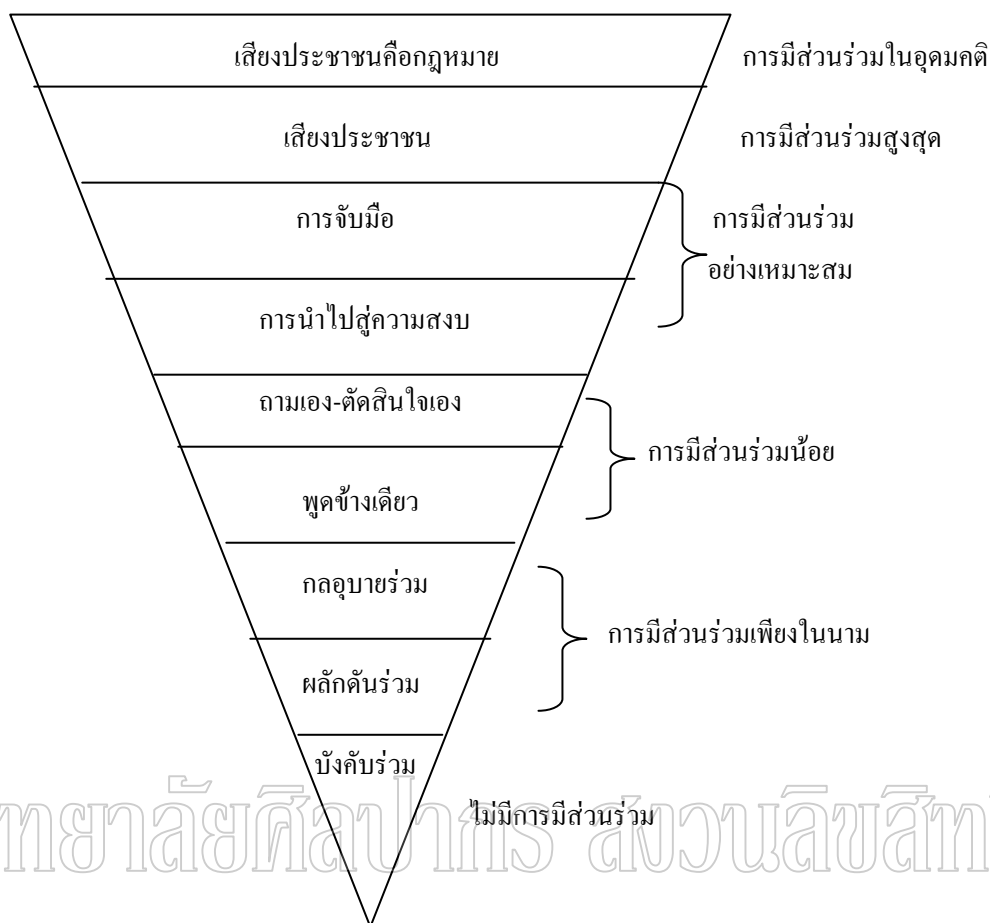
8)เสียงประชาชน

เสียงประชาชนจะได้รับการรับฟังและพิจารณา ความคิด ความเห็น ข้อเสนอแนะ และ ความรู้สึกรักของประชาชนจะมีน้ำหนักในกระบวนการตัดสินใจ ประชาชนจะมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการตัดสินใจจากการกำหนด (formulation) จนถึงการประเมินผล (evaluation) โครงการ ถ้ามี ความคิดเห็นหรือปัญหาาระหว่างผู้ก่อให้เกิดโครงการและผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการเกิดขึ้นมี ต้องฟังเสียงประชาชนว่ามีความประสงค์อย่างไร การมีส่วนร่วมแบบนี้จะสูงมาก

9)เสียงประชาชนคือกฎหมาย

การมีส่วนร่วมแบบนี้เป็นการที่ความต้องการของประชาชนมีความเข้มแข็ง สูงสุด ประชาชนจะตัดสินใจในโครงการด้วยตนเอง ตั้งแต่ชนิดของโครงการ ทิศทางโครงการ ทรัพยากรที่ใช้ แหล่งที่มาของทรัพยากร (where) ผู้ใช้ (by whom) และช่วงเวลาที่ใช้ (when) ประชาชนดำเนินงานในภาวะการณ์ที่นโยบายและโครงการอาจถูกเปลี่ยนแปลง คัดแปลงและ เปลี่ยนแปลงไป การมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น จากกลุ่มไม่เป็นทางการเป็นตัวอย่างที่ดีของการมีส่วนร่วมแบบนี้ การมีส่วนร่วมจึงเป็นอุดมคติ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนภูมิที่ 2 ชนิดและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : ปรับปรุงจาก R.B. Caayupan, Popular Participation in Rural Development Occasional (n.p., 1985), 32.

หลักการพื้นฐานการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547:14) กล่าวถึง หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 10 ประการที่ควรคำนึงถึง คือ

- 1) เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
- 2) เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วดี มาตั้งแต่เกิด โดยเหตุที่เขาอาจอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า
- 3) ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ เพราะถ้ามีการใช้เทคโนโลยีโดยที่มนุษย์ไม่มาร่วมคิด ร่วมรับรู้ หรือเข้าใจเพียงพอก็อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร หรือตรงข้ามกลับใช้เพื่อทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง หรือสิ่งแวดล้อมได้

4)เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง บางเรื่องที่ชาวชุมชนยึดถือจึงต้องค่อยๆ ให้ปรับตัวผสมผสานกับวิทยาการภายนอก

5)ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการ (Active partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การที่มนุษย์บางกลุ่มปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง ก็เป็นไปตามระดับการเข้าใจในเทคโนโลยีนั้นอย่างถูกต้องหรือไม่ และมีกลวิธีปรับความเข้าใจนั้นมาสู่ระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้เพียงใด ซึ่งต้องให้ได้รับโอกาสที่จะเข้าใจ และยอมปรับให้เหมาะสมกับตนเองอย่างเหมาะสม

6)การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

6.1)ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง แทนที่จะเป็นบุคคลอื่นที่เขาไม่รู้จัก หรือที่เขาไม่ไว้วางใจ ที่บอกเข้ามาช่วยเขา แต่บ่อยครั้งไม่ได้ช่วยจริงจัง

6.2)ผู้ที่เข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะเกิดอย่างเต็มที่และจริงจังเมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ถูกบังคับให้จำยอมเข้าร่วม และที่สำคัญคือต้องเข้าร่วมโดยเท่าเทียมกับผู้มาร่วมด้วยทุกคน อีกทั้งโครงการให้ความจริงใจด้วย

6.3)ผู้ที่เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้ กิจกรรมหลายเรื่องประชาชนทั่วไปอาจมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่ที่เป็นกิจกรรมเฉพาะ เช่น การแพทย์ การก่อสร้าง อาคารสูง การทหาร ฯลฯ หากประชาชนเข้าร่วมด้วย อาจไม่ได้ผล หรือ อาจเกิดความเสียหาย

6.4)มีการสื่อสาร 2 ทางเพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้อง และสมบูรณ์ หากผู้มีส่วนได้-เสีย ได้รับข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน หรือสื่อสารได้ไม่ดีพอ ก็จะไม่เข้าใจได้ดีพอว่าโครงการจะทำให้เกิด ผลดี-ผลเสีย อย่างไรเพียงใด อาจนำไปสู่การไม่ยอมรับโครงการได้

6.5)ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น การร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ ในระยะยาวจะเกิดผลดียิ่งขึ้นกว่า การที่จะให้ร่วมด้วยเพียงบางส่วนหรือเข้าไป

6.6)ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้นๆ และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

6.7)การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป ผลตอบแทนที่เขาประเมินว่าจะได้รับ

6.8)เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงานหรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

6.9) มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นอย่างดี

7) เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจเราฝ่ายเดียวไม่ได้

8) อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น (1) รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคลแต่ละคน หรือ (2) ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วม หรือ (3) ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วม โดยอ้อม ซึ่งยอมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่นในพื้นที่ที่ประชาชนมีศรัทธาในตัวแทนของเขา การมีตัวแทนร่วมด้วยก็เพียงพอ แต่กรณีในพื้นที่หมู่บ้านเดียวกันมีประชาชนหลากหลายกลุ่ม จึงควรมีตัวแทนของกลุ่มจากหลายภาคส่วนมามีส่วนร่วมเพิ่มเติม

9) ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้างเพื่อจะได้มา

10) การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มาก มิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

บัณฑูร อ่อนคำ (อ้างถึงใน สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา 2545:116) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ 2 ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดคนนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ 3 ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้ง ด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ 5 ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วม นเรศ สงเคราะห์สุข (2541:113-114 , อ้างถึงใน สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา 2545:118-119) ได้สรุปประสบการณ์การทำงานที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ

1) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ (Learning process)

การจัดการกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

1.1) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ

1.2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.3) ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ

1.4) ลงมือปฏิบัติจริง

1.5) ถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่

เหมาะสม

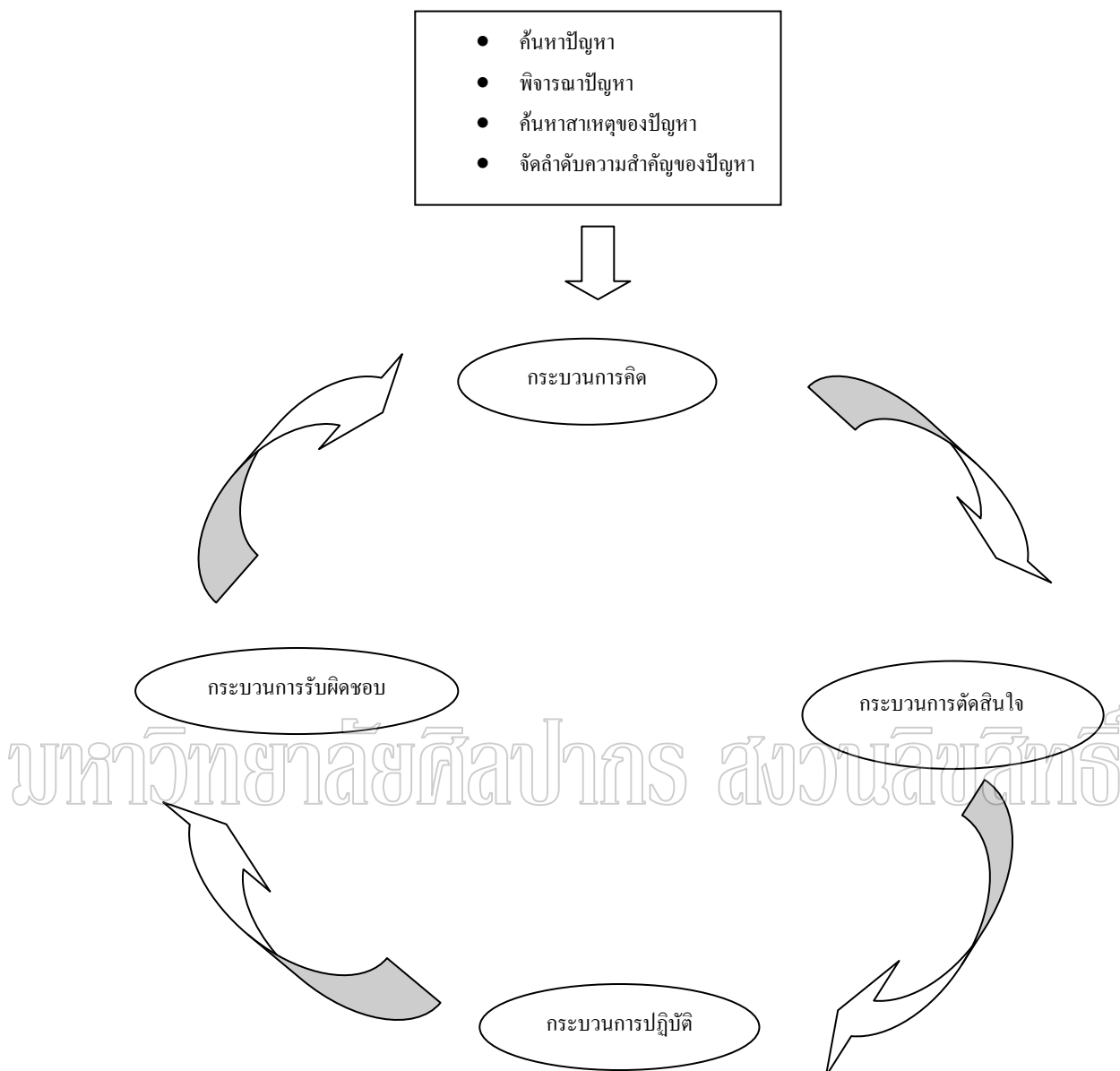
2) การพัฒนาผู้นำเครือข่าย

เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

2.1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.2) สนับสนุนการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

2.3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและองค์กรร่วมกัน

แผนภูมิที่ 3 แสดงวงจรการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 3-50 – 3-52) ได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องของชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวไว้ว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1)ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ ซึ่งมีอยู่ 2 ทาง คือ

1.1)ทางเศรษฐกิจ ได้แก่

1.1.1) เกิดการสร้างงานเกิดขึ้นใหม่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยว
 1.1.2) เกิดการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการให้บริการเพิ่มขึ้น
 1.1.3) เกิดระบบตลาดเพื่อจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เป็นปัจจัยต่อการ
 ท่องเที่ยว

1.1.4) เกิดระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาดที่เกิดขึ้น
 1.1.5) มีรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่
 1.1.6) ครอบคลุมในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม
 1.2) ทางสังคม ได้แก่
 1.2.1) การพัฒนาด้านการสร้างสรรค์
 1.2.2) การติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น
 1.2.3) เกิดสัญญาทางสังคมอันเนื่องมาจากการตกลงในสิทธิ หน้าที่ และ
 ความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในสังคม

1.2.4) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค
 1.2.5) การกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนเอง
 1.2.6) การพัฒนาด้านสาธารณสุข
 1.2.7) ความเอาใจใส่ต่อการบริการทางสังคมของชุมชนดีขึ้น

4. แนวทางพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540:113-117) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาความ
 เข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ไว้ 3 แนวทางดังนี้

4.1) การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านโดยภาครัฐและเอกชน

มีจุดเน้นที่สิทธิและอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการจัดการปัญหาต่างๆ โดยมีจุดสำคัญ
 2 ประการ คือ

1) นโยบายของรัฐและกฎหมาย จะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านมากขึ้น ทั้ง
 ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาของชุมชน การจัดเก็บ
 ภาษีท้องถิ่น การจัดตั้งงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น ฯลฯ ทั้งนี้โดยผ่านองค์กรชาวบ้านมาก
 ขึ้นและเปิดโอกาสให้มีสิทธิและอำนาจแบบมีกฎหมายหรือกฎระเบียบรองรับให้มีการจดทะเบียน
 อย่างเป็นทางการแบบง่ายๆ เหมือนระบบธุรกิจเอกชน ทั้งนี้โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎระเบียบ
 และขั้นตอนต่างๆ เข้าไปยุ่งเกี่ยวมากนัก แต่มีระบบของการสนับสนุนงบประมาณ วิชาการ (การ

2)การกำหนดแผนงาน งบประมาณ และโครงการ จากหน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างๆ ในลักษณะของการดำเนินงาน โดยภาครัฐและเอกชนลงไปปฏิบัติงานกับองค์กรชาวบ้าน สมควรเปลี่ยนแปลงมาเป็นการวางแผน งบประมาณ และโครงการ โดยองค์กรชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน และให้ผู้นำชาวบ้านมีสิทธิและอำนาจในการดูแลงบประมาณการดำเนินงานและการติดตามผลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน การให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านจะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริงซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น

4.2การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่

สำหรับการทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่เป็นพื้นที่ทำงานใหม่ มีแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็ง ดังต่อไปนี้

1)การศึกษาเรียนรู้ปัญหาชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม นั่นคือ การศึกษาโดยให้ชาวบ้านที่สนใจปัญหาของชุมชนเข้าร่วมทำการศึกษาปัญหาของชาวบ้านในครอบครัวต่างๆ โดยอาจแบ่งเป็นระดับคุ่มๆ หนึ่งประมาณ 10-15 ครอบครัว เจ้าหน้าที่จากรัฐหรือเอกชน ทำหน้าที่วางกรอบคำถามในการศึกษาแบบกว้างๆ ร่วมกับชาวบ้าน จากนั้นก็ให้ชาวบ้านได้ทำการเก็บข้อมูลรายครัวเรือนหรืออาจใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย โดยมีเจ้าหน้าที่ช่วยเป็นที่เล็งหรือเขียนความคิดเห็นที่ชาวบ้านนำเสนอออกมาบนกระดาน จากนั้นก็รวบรวมจัดหมวดหมู่ปัญหา และรายชื่อครอบครัวที่มีปัญหาต่างๆ ขั้นตอนนี้จะทำให้รู้ปัญหา และกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ชาวบ้านเกิดแนวความคิดร่วมกันช่วยกันหาทางออก เข้าใจกันเองมากขึ้นจนเกิดศรัทธา และแรงบันดาลใจในการเริ่มต้นแก้ปัญหาตนเอง และรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองก่อน

2)การเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้รู้ปัญหาและกลุ่มเป้าหมายเรียบร้อยแล้ว การเปิดโอกาสให้มีการอบรมศึกษาดูงานในรูปแบบการเรียนรู้จากพื้นที่และชาวบ้านที่มีประสบการณ์การแก้ปัญหามาก่อนในที่ต่างๆ จะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้มองเห็นลู่ทางต่างๆ ในการแก้ปัญหา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมหลายๆ อย่างประกอบกัน สิ่งที่สำคัญ คือ แนวคิดในการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน

3)การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา เมื่อได้แนวความคิดและมองเห็นแนวทางกิจกรรมแล้ว ก็ทำการวางแผนกิจกรรมในรายละเอียดว่าจะมีการจัดการอย่างไร จะมีกิจกรรมอะไรบ้างอยู่ในพื้นที่

4)การรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือกันและกันทั้งทางความคิดเทคนิคต่างๆ ตลอดจนช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้นำกลุ่มจะเริ่มเกิดในตอนี้ และควรมีกิจกรรมระดมทุนในรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์เป็นรายเดือนเพื่อเกาะเกี่ยวและหนุนช่วยกันทางการเงินและค่าใช้จ่ายในชีวิตยามขาดแคลนหรือเจ็บป่วย การรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้านควรนำเอาองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านที่กล่าวไว้แล้วมาดำเนินการให้ครอบคลุม

5)การติดตามแก้ปัญหาและพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เจ้าหน้าที่จากภายนอกและผู้นำชาวบ้าน ต้องทำการติดตามสมาชิกขององค์กรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น เนื่องจากการทำกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายๆ อย่าง การมีเวทีประชุม การติดตาม การสังเกตในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอทำให้สมาชิกและองค์กรชาวบ้านแก้ปัญหาต่างๆ ได้ทันที่และพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ได้

4.3การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบัน

เนื่องจากในปัจจุบันแทบทุกชุมชนมีองค์กรชาวบ้านดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่างๆ อยู่แล้ว มีทั้งองค์กรชาวบ้านที่ถูกจัดตั้งโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้นำชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง กิจกรรมพัฒนาที่ดำเนินการก็มีทั้งในส่วนที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลว ในขณะเดียวกันแทบทุกองค์กรก็มีปัญหาดำรงอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นจึงใคร่ขอเสนอแนวทางบางประการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ดังนี้ คือ

1)การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้าน ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรชาวบ้านคือ มีผู้นำที่ดี มีความรู้ กล้าตัดสินใจ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน มีเงินทุน มีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีการบริหารจัดการภายในองค์กรที่ดี มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

ผู้นำคนหนึ่งๆ อาจมีคุณลักษณะในการเป็นผู้นำได้หลายอย่าง การจะช่วยสร้างองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งขึ้นมาได้ ต้องมีการจำแนกแยกแยะความรู้ความสามารถของผู้นำ และเสริมสร้างในจุดที่ผู้นำมีอยู่แล้วให้เข้มแข็งขึ้นหรือจะเพิ่มทักษะความสามารถในด้านอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นมาได้

โดยทั่วไปการพัฒนาผู้นำมักทำแบบรวมๆ และไม่มีแผนหรือแนวทางที่ชัดเจน รวมทั้งไม่มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำรายบุคคล ผลจึงปรากฏว่าองค์กรชาวบ้านอ่อนแอลง และเมื่อผู้นำหลักที่ดี อายุมากขึ้นหรือหมดแรงเสียสละ ก็มักขาดการสืบทอดกลายเป็นภาวะขาดแคลนผู้นำไปโดยปริยาย องค์กรชาวบ้านก็ล้มลง การที่จะแก้ปัญหานี้ได้และสร้างความเข้มแข็งขององค์กร ต้องให้มีผู้นำหลายประเภทหลายบทบาทช่วยกันทำงาน และเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่สืบทอดบทบาทผู้นำองค์กรต่อไป ที่สำคัญต้องคิดเสมอว่า องค์กรชาวบ้านมีผู้นำหลายคนหลายบทบาท ไม่ใช่คนเดียวมีบทบาททุกอย่าง

2) การเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์แนวความคิด กระบวนการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผนจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชนเน้นการพัฒนาความคิดของกรรมการ และสมาชิกด้วยการประชุม การอบรมศึกษาดูงานองค์กรชาวบ้านแบบลงไปเรียนรู้กันอยู่หลับนอนพูดคุยกิจกรรม สัมภาษณ์สมาชิกชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง และใช้วิทยากรผู้เชี่ยวชาญช่วยจัดฝึกอบรมเป็นครั้งคราว

3) เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้วและดำเนินกิจกรรมอยู่ ควรนำเอาองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านเป็นตัวชี้วัดในการทบทวนและปรับตัวขององค์กรชาวบ้าน ซึ่งจะทำได้คือคุณธรรมร่วม เป้าหมาย วัตถุประสงค์ การพัฒนาผู้นำ การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิก การทำกิจกรรมตรงกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่มากขึ้น และนั่นจะทำให้้องค์กรชาวบ้านแก้ไขปัญหาชาวบ้านได้มากขึ้น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ ดังนี้

อุดม แี่ยมชื่นพงศ์ (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ แม่น้ำท่าจีน : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” พบว่า คณะกรรมการสภาตำบลมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ แม่น้ำท่าจีนในระดับน้อย การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ จำนวนพื้นที่ถือครองมีผลต่อการอนุรักษ์แหล่งน้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนอกจากนี้ยังพบว่า อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง อาชีพหลัก รายได้ต่อปีของคณะกรรมการสภาตำบล มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน

สมชาย สนั่นเมือง (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว” พบว่า ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยวสามารถกำหนดได้ 2 ลักษณะ คือ ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ฉะนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นตั้งแต่การเตรียมการ การวางแผน การควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการและการได้รับประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ประการสำคัญคือ การมีส่วนร่วมที่ดีต้องให้ความสำคัญในการรวมกลุ่มมากกว่าส่วนบุคคล

ธัชชนัญ จารุวัฒนพงศ์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ น้ำตกพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่า

1) สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้ำตกพรหมโลก เกิดจากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้ประสบปัญหาอุทกภัยทำให้หลายคนเล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ ประกอบกับมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปพบน้ำตกพรหมโลก

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวหุบน้ำตกพรหมพิมาน จากแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการพบปะพูดคุยกันในชุมชน และเกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งชมรมขึ้น ทำให้มีการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เช่น การบวชป่า และการจัดกิจกรรมงานวันเด็ก เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือด้านการบริจาคเงิน บางคนให้ความช่วยเหลือด้านแรงงาน ส่วนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ และอำนวยความสะดวกในด้านการเดินทางท่องเที่ยว

3) ชุมชนมีความคิดเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและต้องการให้ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งดีที่มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเพราะจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีการจัดการที่ดี ประกอบกับต้องมีความรู้ ความเข้าใจในด้านการจัดการท่องเที่ยวถึงจะประสบผลสำเร็จได้

4) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว คือ ปัญหาการขาดงบประมาณในการดำเนินการ ปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างคนในกลุ่มและหน่วยงานอื่น และปัญหาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวไม่ประสบผลสำเร็จ

วิทยากรณ์ จรัสดวง (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง” พบว่าระบบนิเวศในเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ในระดับมาก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ มีเอกลักษณ์ความสวยงามทางธรรมชาติดึงดูดใจ มีสมรรถนะในการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านของพื้นที่และสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นหลักใหญ่ รวมทั้งมีศักยภาพด้านการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูงเพราะมีความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ ส่วนกระบวนการวางแผนและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นการจัดทำแผนประจำปี โดยเริ่มจัดทำแผนอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2540 สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ประชาชนในชุมชนและผู้นำชุมชนมีความต้องการที่จะเข้าร่วมวางแผนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเห็นด้วยกับกรอบแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 6 ด้านในระดับมาก แต่ในทางปฏิบัติยังไม่มีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากนัก แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสรุปได้ว่าเกิดขึ้นได้จากปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1) ศักยภาพความพร้อมของชุมชน 2) สิ่งจูงใจ 3) ด้านการจัดการ 4) นโยบายของภาครัฐ 5) อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมและแนวทางการสร้างความร่วมมือ ซึ่งแนวทางการมีส่วนร่วม อาจใช้รูปไตรภาคี คือการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและองค์กรชุมชน โดยกลุ่มที่เป็นตัวกลางได้แก่ องค์กรหรือเอกชนหรือนักวิชาการ ซึ่งในกรณีนี้ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการระดมความคิดเห็นและร่วมใจกันตัดสินใจ

ฉัตรชัย ค้วงจาด (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาความคิดเห็นชุมชนคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี” พบว่า ประชาชนริมคลองบางกอกน้อยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับสูง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการให้คุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชนและการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นำชัย ทนุผล และคณะ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยการส่งเสริมการจัดตั้ง ศูนย์บริการการท่องเที่ยว และพัฒนาธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่” พบว่า

1) สมาชิกชุมชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน ได้วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับว่าปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักของประชาชนทั้ง 4 หมู่บ้าน หากแต่ชุมชนยังมีทรัพยากรและวัฒนธรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้ ดังนั้นสมาชิกในที่ประชุมของแต่ละชุมชนได้เห็นชอบร่วมกันในการที่จะดำเนินธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและจัดตั้งเป็นชมรมการท่องเที่ยวขึ้น 4 ชมรม ได้แก่ ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ตำบลแม่ทราย ชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผาตองเหลืองคนเมืองเผ่าม้ง ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เต่าปลูบ้านนาตอง และชมรมการท่องเที่ยวบ้านแม่ลัวสวรรค์ผาด่าน

2) สมาชิกชมรมเห็นพ้องต้องกันในการระดมทุนจากสมาชิก คณะกรรมการและสมาชิกชมรมที่รับผิดชอบภาระหน้าที่ตามโครงการบริหารงานชมรมได้รับการถ่ายทอดความรู้จากการจัดการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการดำเนินงานและร่วมกันสำรวจและพัฒนาเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติจำนวน ชุมชนละ 1 เส้นทาง เพื่อกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศธรรมชาติของนักท่องเที่ยว เมื่อมีความพร้อมแล้ว แต่ละชมรมก็ได้เปิดรับนักท่องเที่ยว และได้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการนำเที่ยวของแต่ละชมรมจำนวนหนึ่ง

3) ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีรายได้เสริมจากการเข้าร่วมกิจกรรม มีโอกาสได้พบปะพูดคุยและเพื่อนใหม่ และมีความสัมพันธ์กับสมาชิกในชมรมดีขึ้น ทางด้านวัฒนธรรม มีความร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการใช้สมุนไพรมากขึ้น ยกเว้นที่บ้านห้วยฮ่อมที่ยังคงสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง สำหรับผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า ชาวบ้านทั้ง 4 พื้นที่มีการรักษาความสะอาดของชุมชน และแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ในชุมชนมากขึ้น นอกจากนั้นยังดูแลรักษาป่าไม้ในชุมชนของตนลดการตัดไม้ทำลายป่า

ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลย” พบว่า มีประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนมากที่สุด รองลงมาได้แก่รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวตามลำดับ

สำหรับการศึกษาผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาสามด้านสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการกระจายรายได้ในแหล่งท่องเที่ยว โดยกิจการในแหล่ง

อิทธิพล ไทยกมล (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชน ตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร” พบว่า ปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ปัจจัยด้านกิจกรรมและกระบวนการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม จากปัจจัยดังกล่าวเมื่อนำมาประเมินศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ชุมชน ตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร มีศักยภาพในระดับปานกลาง โดยชุมชน ตำบลบางหญ้าแพรก มีศักยภาพทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ จำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ที่พัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทางเดินศึกษาธรรมชาติ และระบบกำจัดของเสีย เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่น

ธีรพัฒน์ ตื้อตัน (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่วนอุทยานม่อนพระยาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่า ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ และนอกพื้นที่ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับสูง มีระดับทัศนคติต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จะมีระดับทัศนคติอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ส่วนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จะมีระดับการมีส่วนร่วมที่สูงกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตพื้นที่เช่นกัน โดยปัจจัยที่มีผลต่อความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพในครัวเรือน ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ตำแหน่งทางสังคมและการได้รับข่าวสาร และไม่มีปัจจัยส่วนบุคคลใดที่มีผลต่อทัศนคติ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วม พบว่าความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติในด้านการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .02, .001 และ .001 ตามลำดับ แต่มีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับทัศนคติในด้านการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก อย่างมี

สุภารัตน์ นาคประกอบ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติป่าหินงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ” พบว่าลักษณะพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าหินงามเหมาะสมกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ ความรู้ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก เนื่องจากได้รับข่าวสารจาก NGO และสื่อโทรทัศน์ และชุมชนต้องการให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้นและต้องการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน สำหรับการปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหน่วยงานหลักคือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้และองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากขาดบุคลากร งบประมาณและอุปกรณ์ การเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนตามบทบาทหน้าที่ พบว่าผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีส่วนร่วมมากนักในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อนุชา เอี่ยมแท้ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่าระยะเวลาที่อยู่อาศัยของหัวหน้าครัวเรือน ที่ดินที่ทำกินของหัวหน้าครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือน และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหัวหน้าครัวเรือนที่แตกต่างกัน เป็นปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของต่างประเทศ มีดังนี้

P.A. Wight ได้ทำการศึกษาเรื่อง “North America Ecotourisms : market profile and trip characteristics” พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีกลุ่มอายุที่สูงกว่านักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ทั้งชายและหญิงมีความสนใจที่เท่าเทียมกันในประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งหมดแม้ว่ามีความแตกต่างกันเล็กน้อยในเรื่องเพศต่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง ระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสูงกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป และสูงกว่าอย่างชัดเจนในกรณีที่มีประสบการณ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ผู้ที่มีการศึกษาต่ำด้วย โดยรวมสรุปได้ว่า คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ประชากรกลุ่มต่างๆ

P.A. Wight ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Ecotourism accommodation spectrum does supply match demand” พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนิยมสถานที่พักแบบผจญภัย นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะมีความใส่ใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย และยังพบว่าแนวโน้มในอนาคตของที่พักจะมีขนาดใหญ่ขึ้น มีความเป็นสากลมากขึ้น และดำเนินการโดยเครือข่ายขนาดใหญ่ แต่ยังมีบางพื้นที่เช่นในพื้นที่ธรรมชาติที่จะเข้มงวดและต่อต้านสิ่งก่อสร้างแบบ Fixed roof

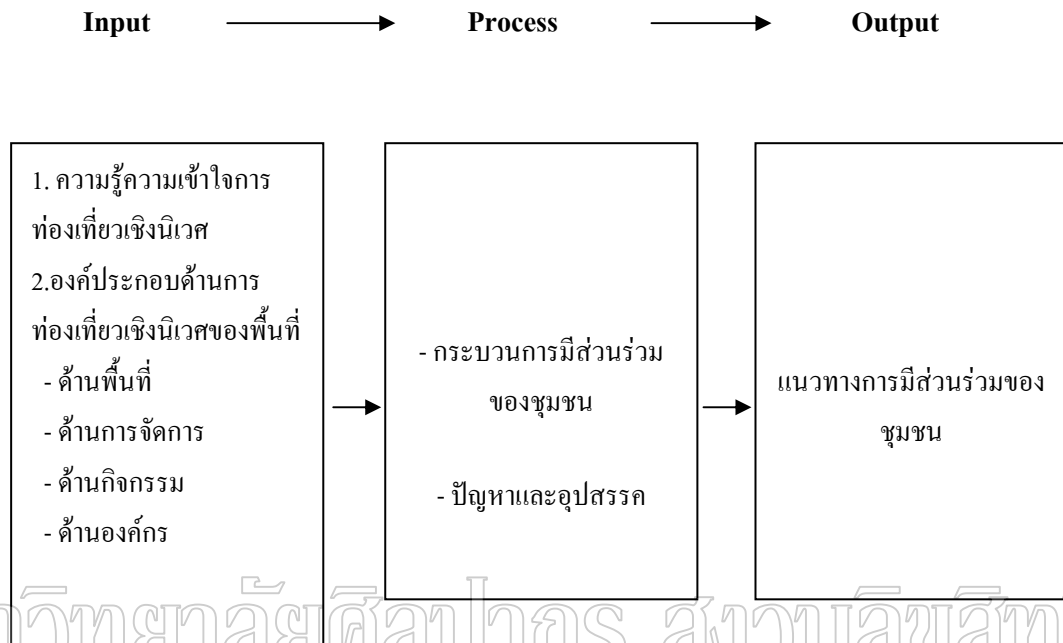
George N. Wallace and Susan M. Pierce ได้ทำการศึกษาเรื่อง “An Evaluation of Ecotourism in Amazon Brazil” พบว่า สถานที่พักเชิงนิเวศกระตุ้นให้เกิดการจ้างงานและธุรกิจบริการใหม่ๆ แต่จะจำกัดภาพการณ์ธุรกิจของประชาชนท้องถิ่น นอกจากนี้ สถานที่พักเหล่านี้ยังไม่บรรลุความเป็นสถานที่พักเชิงนิเวศอย่างเต็มที่ โดยยังให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การจ้างงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นน้อยเกินไป

Cynthia L.M. Chin และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Ecotourism in Bako National Park, Borneo: Visitors’ Perspectives on Environmental Impacts and their Management” พบว่า รัฐบาลพยายามที่จะจัดการเกี่ยวกับความกังวลใจของนักท่องเที่ยวในด้านการกระจายตัวของสภาพแวดล้อมด้านชีววิทยา การเสื่อมสลายและความเสียหายของพรรณไม้ รวมถึงการเตรียมการในการจัดการหาทางที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน Bako National Park นั้นยืดเวลาออกไปได้อีก และผลการศึกษาคั้งนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวในมาเลเซียให้แก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากงานวิจัยที่กล่าวมาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวในส่วนสำคัญ คือ ต้องให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชุมชน และคำนึงถึงความต้องการของชุมชน จึงจะนำมาซึ่งความสำเร็จในกระบวนการมีส่วนร่วม โดยความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สิ่งจูงใจ ความพร้อม ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ความสัมพันธ์ และอุปสรรค เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน จากงานวิจัยที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่ต้องมาจากการรวมกลุ่มและความต้องการของชุมชน ส่วนทางด้านงานวิจัยของต่างประเทศนั้นพบว่าลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ขยายไปสู่ประชากรกลุ่มต่างๆ โดยมีแนวโน้มของที่พักอาศัยที่มีขนาดใหญ่และเป็นสากลขึ้น แต่การให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การจ้างงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นยังน้อยเกินไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะหาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้เกิดการเพื่อพัฒนามีส่วนร่วมของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึง รายละเอียดของวิธีการวิจัย อันได้แก่รูปแบบการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ น้าตกแก้ว โจนหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีนี้ เพื่อที่จะให้ทราบข้อมูลที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงบทบาท ความคิด และความคิดเห็นของชาวบ้าน ตลอดจนศึกษา สภาพแวดล้อมด้านต่างๆภายในชุมชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องเข้าไปสัมผัสปรากฏการณ์ ต่างๆในชุมชนด้วยตัวเอง จึงได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) และวิธีการวิจัย เชิงปริมาณ(Quantitative research) ซึ่งเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมในการศึกษาถึงบทบาท ความคิด และเจตคติของชาวบ้าน ซึ่งคาดว่าจะทำให้ได้ข้อค้นพบของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ละเอียดลึกซึ้ง ยิ่งขึ้น

พื้นที่ที่ทำการศึกษา

ผู้วิจัยทำการศึกษาในพื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัด ราชบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของน้าตกแก้ว โจน เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจอยู่ที่ธรรมชาติอยู่ ห่างจากสังคมเมือง มีชุมชนเป็นผู้จัดการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. คณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ที่ 7
2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ได้แก่ผู้ที่ค้าขายบริเวณน้ำตก
3. หัวหน้าอุทยานธรรมชาติวิทยา ตามพระราชดำริ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาภาคสนามในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และมีความละเอียดลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงเป็นผู้รวบรวมข้อมูลที่มีความสำคัญที่สุด โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร ข้อมูลบางส่วนในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย

2. ใช้แบบวัด ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 15 ข้อ

3. การสังเกต เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย โดยการสังเกตนั้น ผู้วิจัยมุ่งที่จะสังเกตเพื่อหาลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านในด้านต่างๆ โดยใช้กรอบการสังเกตของ ลอฟแลนด์ (Lofland) 1971 (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ 2546 :131-132) เป็นแนวทางในการสังเกตโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ฉากและบุคคล (Setting) ฉาก คือ ตัวน้ำตกเก้าโจน บุคคล คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง

2. พฤติกรรม (Acts) คือ การกระทำที่ผู้สังเกตเห็นในเหตุการณ์ที่เฝ้าดูอยู่ ในเหตุการณ์ที่มีคนหลายคน เป็นการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมมิใช่พฤติกรรมส่วนบุคคล พฤติกรรมที่สังเกตเป็นการกระทำระหว่างกัน

3. แบบแผนพฤติกรรม (Activities) คือ การนำเอาพฤติกรรมที่เฝ้าดูมาเรียงลำดับเพื่อจะได้เรื่องราวที่มีความสืบเนื่องกัน เพื่อให้รู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ การสังเกตถึงความสัมพันธ์ว่าใครกระทำกับใคร สังเกตถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

5. การมีส่วนร่วม (Participation) ข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านต่างๆ เป็นการสังเกตเพื่อเข้าใจในภาพรวมของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

6.ความหมาย (Meaning) หมายถึง การให้ความสำคัญหรือการรับรู้เหตุการณ์หนึ่งๆ ของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ การค้นหาความหมายจึงเป็นการหาข้อมูลว่าบุคคลมองเห็นตนเองและบุคคลรอบข้างอย่างไร และทำไมจึงมีพฤติกรรมเป็นเช่นนี้ เป็นต้น

4.การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 วิธี

ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ครอบครัวที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นจำนวน 8 ครอบครัว และทำการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 8 คน เพื่อความละเอียดลึกซึ้งและความสมบูรณ์ของข้อมูล ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

4.1การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ(Formal Interview) ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์ในเรื่องข้อมูลทั่วไป เช่นข้อมูลเกี่ยวกับอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว จำนวนบุตร รายได้

4.2การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ(Informal Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ การสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ แต่จะมีแนวคำถามหลักเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ คำถามอาจปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยการใช้การพูดคุยและกระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความรู้สึกที่อยากจะร่วมสนทนากัน แล้วผู้วิจัยจะแทรกแนวคำถามหลักร่วมสนทนาเป็นระยะๆ ด้วย ในลักษณะของการต่อมกล่อมเกล่า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งและสมบูรณ์ที่สุด หลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลทันที เพื่อป้องกันการลืมข้อมูลบางส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์

สำหรับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

(1) แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนเองไปได้อย่างอิสระ

(2) แบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือแบบเจาะลึก (Indepth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้วเป็นพิเศษ

5. การสนทนากลุ่ม (Discussion) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Discussion) ร่วมกับเทคนิค SWOT โดยการจัดให้ตัวแทนของแต่ละครอบครัวที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจำนวน 4 ครอบครัว และตัวแทนของกรรมการหมู่บ้านจำนวน 4 คน มาร่วมกันหาข้อสรุปแนวทางของบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวทางและลักษณะของข้อมูล

การวิจัยชุมชนในครั้งนี้ เป็นการศึกษาภาพรวมทั้งหมด(Holistic View) ของชุมชนที่ศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางและลักษณะของข้อมูลที่จะเก็บรวบรวมในภาคสนามไว้อย่างกว้างๆ ซึ่งจะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจสภาพของชุมชนดังนี้

- 1.ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต การคมนาคม เป็นต้น
- 2.ศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน
- 3.ศึกษาองค์ประกอบของพื้นที่
- 4.ศึกษาลักษณะการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5.ศึกษากระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วม
- 6.ศึกษาบทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการรับรู้ปัญหา ด้านการปฏิบัติ ด้านผลประโยชน์ ด้านการอนุรักษ์และพิทักษ์รักษา เป็นต้น
- 7.ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม
- 8.ศึกษาปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว
- 9.ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากลักษณะของข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดไว้กว้างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลในภาคสนามอาจจะมีลักษณะอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากแนวทางที่กำหนดไว้ก็ได้ และถ้าหากว่าข้อมูลนั้นมีความสำคัญเพียงพอต่อการวิจัย ผู้วิจัยก็จะเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นไว้ด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวและคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งไม่เคยชินกับการตอบแบบสอบถามและอาจจะมีปัญหาด้านการอ่าน การเขียน จึงมีความเห็นว่าการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้งและสมบูรณ์ ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด จึงใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

- 1.แบบวัดความรู้ความเข้าใจ
- 2.ประเด็นและเค้าโครงในการสังเกต และแนวคำถามหลักในการสัมภาษณ์
- 3.แบบบันทึกการสังเกตและการสัมภาษณ์
- 4.เครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์
- 5.กล้องถ่ายรูป
- 6.กล้องบันทึกภาพวีดิทัศน์

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพียงพอ และมีความน่าเชื่อถือผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดย การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยไดมานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือตรวจสอบแหล่งข้อมูลจาก แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้
แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน

แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างสถานที่กัน

แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าเปลี่ยนบุคคลผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์และเปรียบเทียบข้อมูลของแต่ละบุคคล

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ผู้วิจัยจึงใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และศึกษาเอกสารประกอบด้วย

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพพร้อมกับ การวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้น กระบวนการต่างๆ จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและอาจจะเกิดขึ้นพร้อมกันได้ ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะๆ ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยทราบได้ทันทีว่า จะต้องปรับปรุงแนวทางการเก็บข้อมูลอย่างไร มีข้อมูลส่วนใดบ้างยังบกพร่องหรือต้องเพิ่มเติมอีก และมีข้อมูลส่วนใดบ้างที่เพียงพอแล้ว โดยก่อนการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะทำการแยกแยะหมวดหมู่ของข้อมูล เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลมาตีความหมายได้อย่างถูกต้อง

ในการวิเคราะห์แบบวัดความรู้ความเข้าใจครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ โดยใช้ค่า \bar{X} , S.D., ร้อยละ เพื่อหาระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน โดยใช้เกณฑ์วัดดังนี้

ร้อยละ 80 ขึ้นไป	อยู่ในเกณฑ์	มาก
ร้อยละ 60 – 79	อยู่ในเกณฑ์	ปานกลาง
ร้อยละ 0 – 59	อยู่ในเกณฑ์	ต่ำ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบตีความสร้างข้อสรุป (Analytic Induction) และการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม เช่น สภาพของชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณี การทำมาหากิน เป็นต้น

2.การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด โดยการใช้แนวคิดทฤษฎีและการใช้ข้อมูลเชิงรูปธรรมในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 แบบใช้แนวคิดทฤษฎี คือ การนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลมาจำแนกเป็นชนิดๆ โดยใช้แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นกรอบในการจำแนก ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการการมีส่วนร่วม ของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ เป็นกรอบในการจำแนก

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือการจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล โดยอาจใช้สามัญสำนึกและประสบการณ์ของผู้วิจัยประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นนามธรรมมากยิ่งขึ้น

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ศึกษาเฉพาะกรณีน้ำตกเก้าโจนหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา และพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้บรรยายสภาพชุมชน เพื่อศึกษาว่าชุมชนและสภาพแวดล้อมมีผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สภาพทั่วไปของชุมชนที่ทำการศึกษา

สภาพทั่วไปของชุมชนที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงประวัติศาสตร์ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ทำการศึกษา

น้ำตกเก้าโจน หรือน้ำตกเก้าชั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จากหลักฐานบางส่วนของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พบว่า ชื่อของน้ำตกแห่งนี้เดิมทีนั้น เรียกว่า น้ำตกเก้าโจน ซึ่งมาจากคำว่า เก้ากระโจน อาจเป็นเพราะมีน้ำตกอยู่ จำนวน 9 ชั้น และแต่ละชั้นไม่ไกลเกินไบนัก จึงเปรียบเทียบกับคำว่ากระโจนเพียง 9 ครั้งก็ถึงครบ แต่นักท่องเที่ยวที่รู้จักและมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ นั้น เกิดการเข้าใจผิดทางความหมายและตัวสะกด จึงกลายเป็น เก้าโจร ซึ่งฟังดูแล้วเหมือนกับแหล่งช่องสุ่มของโจรผู้ร้ายและดูน่าสะพรึงกลัวสำหรับผู้ที่จะมาท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็น น้ำตกเก้าชั้น แทน

จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนปรากฏความเป็นมาของน้ำตกเก้าโจน ได้ว่า แต่เดิมน้ำตกเก้าโจนรู้จักกันเฉพาะในกลุ่มชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นชนพื้นบ้านของบ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ต่อมาได้มีเมื่อประมาณ พ.ศ.2484 มีบริษัทของชาวต่างชาติได้รับสัมปทานบัตรเข้ามาทำเหมืองแร่ที่ตอนล่างของน้ำตก ซึ่งเรียกติดปากในกลุ่มชาวกะเหรี่ยงว่า เหมืองนายห้างฝรั่ง และเมื่อเหมืองนายห้างฝรั่งหมดสัมปทานไปก็มีบริษัทของคนไทยเข้ามาสัมปทานต่อจนกระทั่งหมดสัมปทานเมื่อ พ.ศ.2523

หลังจากหมดสัมปทานลง คนงานเหมืองบางส่วนจึงตั้งรกรากทำมาหากินอยู่บริเวณนั้น และรวมตัวกันกับกลุ่มชาวกะเหรี่ยงกลายเป็นหมู่บ้านห้วยผากในปัจจุบัน หลังจากนั้นทางอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี และกลุ่มองค์กรท้องถิ่นต่างๆ เห็นถึงความงามทางธรรมชาติของน้ำตกเก้าโจน จึงได้ร่วมกันพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

สภาพทางภูมิศาสตร์

การนำเสนอสภาพทั่วไปของชุมชนที่ทำการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอเฉพาะในด้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ด้านทำเลที่ตั้ง การคมนาคม สภาพและลักษณะของพื้นที่ของชุมชนที่ทำการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทำเลที่ตั้ง

น้ำตกเก้าโจน อยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ทำการศึกษเป็นหนึ่งในจำนวนทั้งหมด 8 หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสวนผึ้ง ประมาณ 16 กิโลเมตร

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่สองฝั่งถนนสายน้ำตกเก้าโจน ซึ่งเป็นถนนสายหลักของหมู่บ้าน

สำหรับอาณาเขตติดต่อของบ้านห้วยผาก หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง กับชุมชนใกล้เคียงสามารถกล่าวได้ดังนี้ (ดูแผนที่ประกอบ)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 (บ้านผาปก)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 (บ้านทุ่งแฝก)

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง

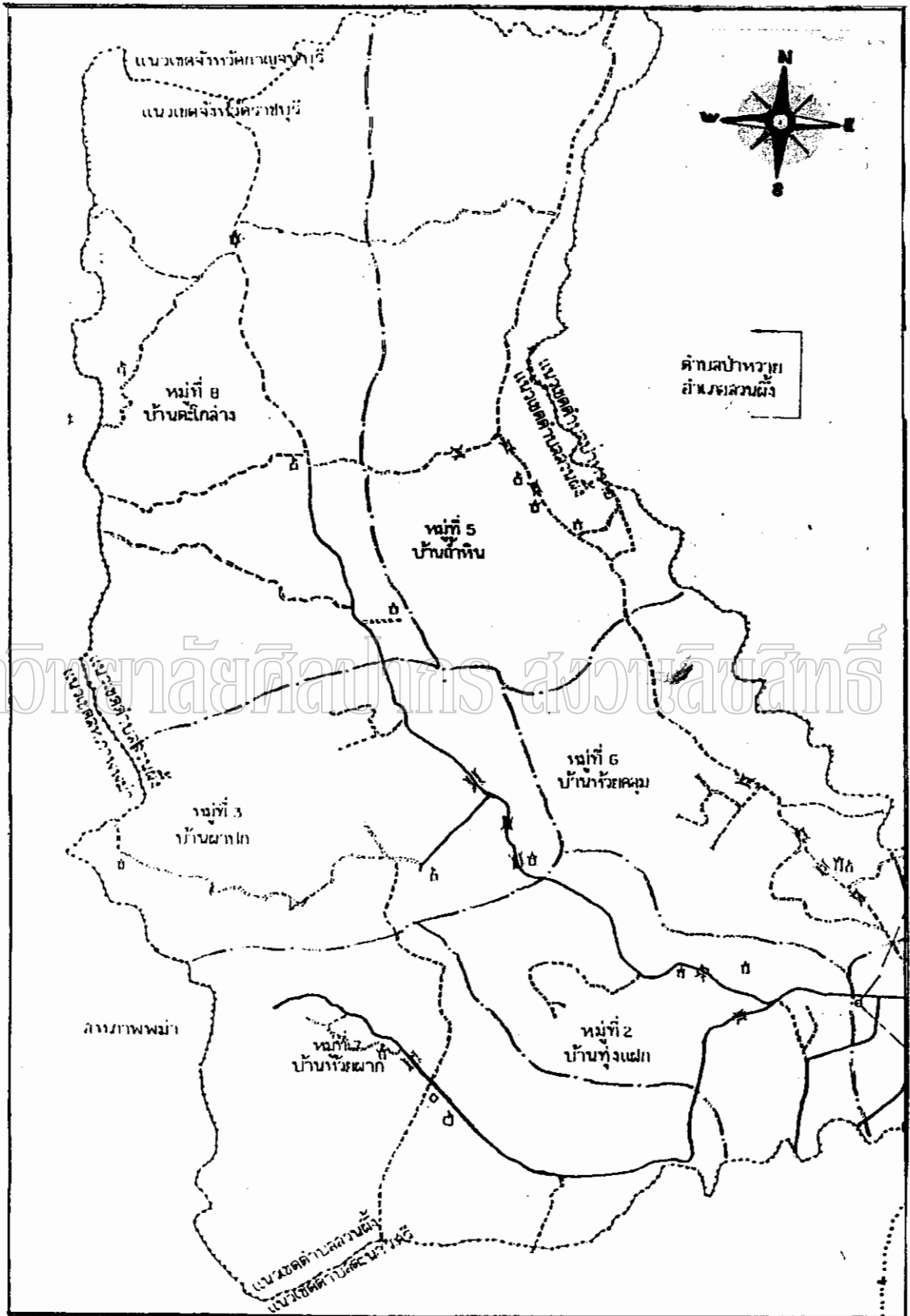
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ สหภาพเมียนมาร์

การคมนาคม

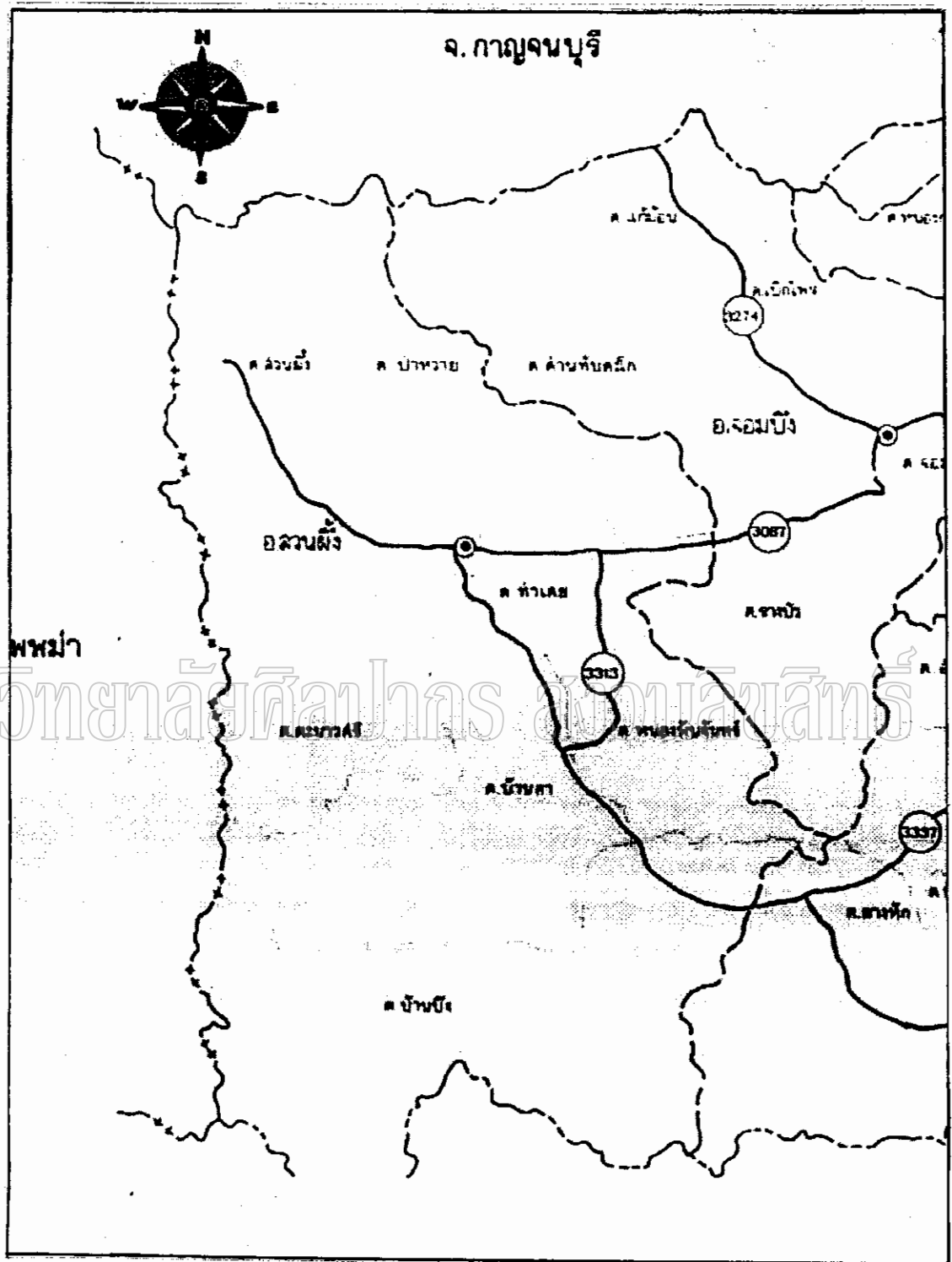
การคมนาคมติดต่อระหว่างตำบลสวนผึ้งกับอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้าน สามารถเดินทางได้ ดังนี้

- 1.ถนนลาดยางสายราชบุรี-ผาปก
- 2.ถนนลาดยาง (รพช.) สายบ้านบ่อหวิ
- 3.ถนนลาดยางสายน้ำตกเก้าโจน

สำหรับบ้านห้วยผาก หมู่ที่ 7 ตำบลบางใหญ่นั้นสามารถเดินทางติดต่อกับตัวอำเภอสวนผึ้งและตัวจังหวัดได้ด้วยเส้นทางสายน้ำตกเก้าโจน สู่ถนนสายราชบุรี-ผาปก โดยรถส่วนตัวหรือรถโดยสารประจำทางสายราชบุรี-ผาปก ที่แล่นผ่านทุก 30 นาที

ภาพประกอบที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

สภาพและลักษณะพื้นที่

ในอดีต พื้นที่เหนือบริเวณน้ำตกเก้าโจนขึ้นไป เป็นพื้นที่ที่มีการทำเหมืองแร่ โดยบริษัทที่ได้รับสัมปทาน และหลังจากหมดสัมปทานแรงงานที่ทำงานในเหมืองแร่เหล่านั้น ก็ได้ตั้งรกรากอยู่ใกล้ๆกับบริเวณน้ำตก ต่อมาเมื่อมีผู้คนมากขึ้นก็กลายเป็นหมู่บ้านห้วยผากในปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของตำบลสวนผึ้งมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับที่ราบเชิงเขาเล็กน้อย มีป่าโปร่งตามภูเขาในพื้นที่ทั่วไป มีป่าดงดิบ เฉพาะตามแนวเขตชายแดน และเป็นต้นกำเนิดต้นน้ำลำธารหลายสาย ในช่วงฤดูฝนจะเกิดอุทกภัยทุกปี

จำนวนประชากร

บ้านห้วยผาก หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีประชากรในพื้นที่ทั้งหมด 1,282 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 317 ครัวเรือน และในจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 10 คน จาก 10 ครอบครั้ว คิดเป็นร้อยละ 3.15 ของครัวเรือนทั้งหมด

จำนวนนักท่องเที่ยว

ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเยอะที่สุด โดยมีนักท่องเที่ยวประมาณ 4,000 คนต่อเดือน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหมู่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งจำแนกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 6 คน และคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 4 คน รวม 10 คน แยกพิจารณาตาม

ตารางที่ 1 ค่าความถี่ ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1	เพศ		
	1. ชาย	4	40%
	2. หญิง	6	60%
	รวม	10	100.00
2	อายุ		
	1. 25-35 ปี	3	30%
	2. 36-45 ปี	4	40%
	3. 45 ปีขึ้นไป	3	30%
	รวม	10	100.00
3	ระดับการศึกษา		
	1. ประถมศึกษา	7	70%
	2. อนุปริญญา, ปวช., ปวส.	3	30%
	รวม	10	100.00
4	อาชีพ		
	1. เกษตรกรรม, ทำสวน, ทำไร่	1	10%
	2. รับจ้างทั่วไป	4	40%
	3. ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว	5	50%
	รวม	10	100.00
5	ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง		
	1. 31-35 ปี	3	30%
	2. 36-40 ปี	4	40%
	3. 41 ปี ขึ้นไป	3	30%
	รวม	10	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 60 เป็นเพศชาย จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40 เป็นผู้ที่มียุระระหว่าง 36-45 ปี มากที่สุดจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40 อายุ 25-35 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30 และเป็นผู้ที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30 มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 70 มีระดับการศึกษาระดับอนุปริญญา, ปวช., ปวส. น้อยที่สุด จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30 มีผู้ตอบแบบสอบถามที่ประกอบอาชีพค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัวมากที่สุด จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 50 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40 และเป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมน้อยที่สุด จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 10 เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง 20 ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 100

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง ได้จากการตอบแบบสอบถาม จำนวน 15 ข้อ โดยใช้ค่าเฉลี่ย พิจารณา ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คะแนน (%)	จำนวน	ร้อยละ
80 % ขึ้นไป	6	60
60 – 79 %	3	30
0 – 59%	1	10
คะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) = 11.30 , S.D. = 2.213		

จากตารางที่ 2 พบว่ามีผู้ที่ได้คะแนน 80% ขึ้นไปมีจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 60 ของจำนวนคนทั้งหมด มีผู้ที่ได้คะแนน 60 – 79 % จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30 และมีผู้ได้คะแนน 0 – 59% จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ปรากฏว่ามีคะแนนเฉลี่ย อยู่ที่ 11.3 และมีค่า S.D. 2.213

ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ด้านลักษณะการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้จากการสังเกต และการสัมภาษณ์นั้น มีองค์ประกอบที่สามารถกล่าวได้ดังนี้

1.ด้านพื้นที่ จากการสังเกตพบว่า น้ำตกเก้าโจนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีพื้นที่ที่ติดกับตัวน้ำตกที่เป็นป่าโปร่ง และป่าดงดิบ ตัวน้ำตกยังคงมีความเป็นธรรมชาติ ซึ่งทำให้ผืนป่าบริเวณน้ำตกเก้าโจนมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ยังคงบริสุทธิ์ และอยู่ห่างไกลสังคมเมือง จากการสัมภาษณ์ คุณสุเทพ ไกรเทพ หัวหน้าโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา พบองค์ประกอบด้านพื้นที่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ผมมองว่ามีศักยภาพที่สูงเลยทีเดียว ตัวพื้นที่ ตัวทำเล ตัวอากาศ”

2.ด้านการจัดการ จากการสังเกตพบว่า การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนมีการจัดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า โดยกลุ่มชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านจัดให้มีที่ทิ้งขยะ จัดหาคนเก็บขยะดูแลความสะอาดของน้ำตกเก้าโจน พ่อแม่แม่ค้าก็จะดูแลความสะอาดในพื้นที่ของตนเอง ชาวบ้านก็ช่วยกันดูแลธรรมชาติของน้ำตก โดยมีกฎของหมู่บ้านที่ร่วมกันตั้งขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์จากป่า โดยจะมีการกำหนดช่วงเวลาที่เข้าไปหาหน่อไม้ในแต่ละปี นอกจากชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่ของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ทหารหน่วยพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลพื้นที่อีกด้วย จากการสัมภาษณ์ คุณสุเทพ ไกรเทพ หัวหน้าโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา พบองค์ประกอบด้านพื้นที่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าว่างเห็นน้ำตกสกปรกก็พาลูกน้องขึ้นไปเก็บกันสักทีหนึ่ง ไปวางเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ”

จากการสัมภาษณ์ ไพโรจน์ สีทับทิม พบองค์ประกอบด้านการจัดการ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ชาวบ้านก็คอยสอดส่องดูแลว่ามีใครไปหักหน่อไม้ มีใครเอาขวดไปทิ้งไหนก็คอยดูแล”

จากการสัมภาษณ์ สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย พบองค์ประกอบด้านการจัดการ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่วยทำความสะอาดให้เรียบร้อย กำจัดเผาทั้ง ต้นไม้อะไรที่ไม่มี มีคนอนุรักษ์ดูแล ต่างหาก ดูแลแต่ความสะอาด ขยะ”

3.ด้านกิจกรรมและกระบวนการ จากการสังเกตในด้านนี้ น้ำตกเก้าโจนนอกจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแล้ว ในพื้นที่ก็ยังมีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติที่ทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารีได้ทำไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาอีกด้วย จากการสัมภาษณ์ สุเทพ ไกรเทพ พบองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ทางเราก็เข้าไปทำทางเดินศึกษาธรรมชาติไว้”

4.ด้านการมีส่วนร่วม จากการสังเกตการมีส่วนร่วมด้านการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด โดยคนในพื้นที่หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้งนั้น มีการร่วมกันในการทำกิจกรรมของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นการประชุม การร่วมมือร่วมแรงกันในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตก และที่สำคัญในด้านผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจของคนในพื้นที่หมู่ที่ 7 นั้น คนในพื้นที่เป็นผู้ที่ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากที่สุด เพราะพ่อค้าแม่ค้าล้วนเป็นคนในพื้นที่ และมีการสร้างงานให้กับคนในพื้นที่โดยมีการจ้างคนมาเก็บขยะ และเก็บค่าบริการนักท่องเที่ยว และจากการสัมภาษณ์ สุเทพ ไกรเทพ พบองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“พ่อค้าแม่ค้าที่ขายของน้ำตกจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาร้านรวง”

จากการสัมภาษณ์ ไพโรจน์ สีทับทิม พบองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“เวลาพัฒนาคนมาร่วมกันเยอะมาก”

จากการสัมภาษณ์ คำนวน วงศ์ทอง พบองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“อย่างน้อยคนในหมู่บ้านค้าขายได้ มีรายได้ แล้วเกิดถนนเข้ามา ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์นักท่องเที่ยวเข้ามาสะดวกสบาย นักท่องเที่ยวมาสะดวกเขาก็เข้ามาเยอะ ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์ในการค้าขาย”

**กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี**

คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 1

ชื่อ-สกุล	นายไพโรจน์ สีทับทิม
อายุ	53 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 4 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	ไพโรจน์ สีทับทิม มีภรรยา กับลูก อีก 2 คน ค้าขาย (ที่ตัวอำเภอสวนผึ้ง)
ระยะเวลาที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน	10 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(คณะกรรมการ)	เป็น โดยตำแหน่ง
รายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน	ไม่มีรายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	เคยอบรมกับทางอุทยานธรรมชาติวิทยา ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2 ครั้ง

ไพโรจน์ สีทับทิม อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก มาตั้งแต่สมัยยังเยาว์ และได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน เลือกเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 มาจนถึงปัจจุบัน มีอาชีพหลักเลี้ยงครอบครัว โดยค้าขายอุปกรณ์การเกษตรอยู่ที่ตัวอำเภอสวนผึ้ง

หลังจากที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านก็ได้ทำหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอย่างเต็มความสามารถ และมีสิ่งหนึ่งที่ นายไพโรจน์ สีทับทิม และคณะกรรมการหมู่บ้านลงความเห็นร่วมกันว่าจะต้องดำเนินการ นั่นคือการทำให้น้ำตกเก้าโจนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของทางหมู่บ้าน

นอกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแล้ว ไพโรจน์ สีทับทิม ยังได้เป็นประธานคณะกรรมการดูแลน้ำตกเก้าโจนอีกตำแหน่ง โดยเขามีหน้าที่ในการควบคุมดูแลน้ำตกทั้งหมด มีคณะกรรมการ และชาวบ้านคอยช่วยในการดูแลพื้นที่ รักษาความสะอาด และจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการท่องเที่ยว

สำหรับเงินค่าธรรมเนียมในการท่องเที่ยวที่จัดเก็บได้นั้น ทางคณะกรรมการก็นำเงินส่วนนี้มาใช้ในการดูแลน้ำตก โดยจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้ผู้ที่มาทำหน้าที่จัดเก็บเงิน และจ่ายให้กับผู้ที่มาคอยเก็บขยะภายในตัวน้ำตกที่นักท่องเที่ยวได้ทิ้งไว้ โดยจ่ายให้ผู้ที่มาทำงานวันละ 100 – 150 บาท ต่อคน ส่วนผู้ที่เป็นคณะกรรมการในการดูแลน้ำตกนั้นจะไม่มีค่าตอบแทนให้

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ไพโรจน์ สัททัติม ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ผู้ใหญ่ไพโรจน์ คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านที่บริเวณน้ำตก ต่างก็มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจน เพราะทุกคนต่างก็เป็นคนในพื้นที่เกิดและเติบโตที่บ้านห้วยผาก จึงทำให้มีความเข้าใจในพื้นที่ของตนเองอยู่แล้วว่าในพื้นที่รอบๆน้ำตกนั้น มีทรัพยากรทางธรรมชาติอะไรบ้าง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มันรู้มาตั้งนานแล้วตั้งแต่ยังไม่เปิดเป็นน้ำตก เราคิดว่าเรามีทรัพยากรธรรมชาติของเราเป็นอย่างนี้ ชาวบ้านก็รู้อยู่แล้วเราก็มารเปิดตัว ”

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการวางแผนอยู่ในส่วนของผู้นำ โดยประชุมและสรุปร่วมกันก่อน แล้วจึงนำไปเข้าที่ประชุมบอกกับชาวบ้านให้ทราบว่าจะดำเนินการอย่างไร ส่วนในด้านการปฏิบัตินั้นเป็นของชาวบ้าน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าวางแผนก็อยู่ในส่วนของผู้นำ เราสรุปกันแล้วก็เข้าที่ประชุม บอกชาวบ้านให้ทราบว่าเราจะดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตรงไหน ”

“การวางแผนก็เป็นส่วนของผู้นำ การลงมือเป็นของชาวบ้าน ”

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของชาวบ้านนั้น ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยชาวบ้านก็ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตก นอกจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาวบ้านในพื้นที่ก็ยังมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ของน้ำตก และพื้นที่ป่ารอบๆ น้ำตก โดยชาวบ้านจะช่วยกันสอดส่องดูแลว่ามีใครแอบเก็บหน่อไม้ หรือของป่าออกมาหรือไม่ และดูแลว่ามีขยะหรือขวดแก้วที่ในน้ำตก ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ชาวบ้านก็คอยสอดส่องดูแลว่ามีใครไปหักหน่อไม้ไหม มีใครเอาขวดแก้วไปทิ้งไหม ก็คอยดูแล ปัญหานี้มันเป็นปัญหาหนักใจที่สุด ”

“เวลาพัฒนาคนมาร่วมกันเยอะมาก ทำกันวันเดียวจบ ”

ซึ่งปัญหาขยะในน้ำตกเป็นปัญหาที่หนักใจมากของผู้ใหญ่ไพโรจน์ แต่ผู้ใหญ่ไพโรจน์ก็ได้เปลี่ยนปัญหานี้ให้เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง โดยการจ้างชาวบ้านเป็นผู้เก็บขยะ

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากปัญหาขยะ ที่เป็นปัญหาที่หนักใจของผู้ใหญ่ไฟโรจน์ ก็ได้เปลี่ยนเป็นปัญหานี้ให้เป็นโอกาสเพิ่มรายได้ของประชาชนในพื้นที่อีกทางหนึ่ง โดยการนำเงินที่เก็บจากการเข้าท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมาเป็นค่าจ้างในการจ้างคนในหมู่บ้านมาเก็บขยะและรักษาความสะอาด นอกจากคนที่รับจ้างเก็บขยะ และผู้ที่เก็บเงินค่าเข้าชมนั้น ก็ยังมีชาวบ้านอีกกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ทางตรงจากการจัดการท่องเที่ยวที่น้ำตกเก้าโจนอีกนั่นคือผู้ที่เข้ามาขายของในบริเวณน้ำตก ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“เวลาพัฒนาที่เอาเงินที่จัดเก็บมาพัฒนา คนมาร่วมกันเยอะมาก ทำกันวันเดียวจบ เราก็วางแผนก่อนว่าเงินที่จัดเก็บพอมีที่จะพัฒนาได้แล้ว ก็ดูว่าจะพัฒนาอะไรบ้าง ก็จ้างชาวบ้านนี้แหละ รายได้ก็ไปสู่ชาวบ้านอย่างเก่า ”

“คณะทำงานเราจะมีค่าตอบแทนให้ 100-150 ต่อวัน ในการที่จะดำเนินการจัดเก็บในวันหยุดราชการ หรือเสาร์ อาทิตย์และเป็นค่าเก็บขยะ ”

“ก็ตกอยู่กับชาวบ้านนี้แหละ อย่างกลุ่มสตรีแม่บ้านก็ค้าขาย ในการพัฒนาก็ใช้แรงงานในท้องถิ่น ”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน นั้นไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีประเมินโดยสายตาของผู้ใหญ่ไฟโรจน์ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็รู้กันในส่วนของเราอยู่แล้วว่า คนมาปัญหาที่มาก แต่เราก็ค้าขายได้มากขึ้น แต่ปัญหาที่ตามมาอยู่ดีในเมื่อคนมาเที่ยวเยอะ มันสัมพันธ์กันอยู่ ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ไฟโรจน์ สัททิม ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.การมีส่วนร่วมในการวางแผนของคณะกรรมการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนอื่นๆ ยังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอยู่น้อยมาก ซึ่งทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมในด้านนี้ได้กลายเป็นปัญหาหนึ่งที่ยังขาดไปในด้านนี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าวางแผนก็อยู่ในส่วนของผู้นำ เราสรุปกันแล้วก็เข้าที่ประชุม บอกชาวบ้านให้ทราบว่าเราจะดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตรงไหน ”

“การวางแผนก็เป็นส่วนของผู้นำ การลงมือเป็นของชาวบ้าน ”

เนื่องจากความคิดของผู้นำที่ยังคงความสำคัญไว้กับตัวเอง และกลุ่มของคณะกรรมการที่ร่วมกันวางแผนที่ยังขาดการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนอื่นๆ

2.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ของคณะกรรมการและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นไปอย่างสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการการมีส่วนร่วม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็รู้กันในส่วนของเราอยู่แล้วว่า คนมาปัญหาหาก็มาก แต่เราก็ค้าขายได้มากขึ้น แต่ปัญหาที่ตามมาอยู่ดีในเมื่อคนมาเที่ยวเยอะ มันสัมพันธ์กันอยู่”

ปัญหาและอุปสรรคในด้านการติดตามและประเมินผลนั้น ยังขาดการทำงานอย่างจริงจังและเป็นระบบอยู่จึงทำให้เกิดปัญหาในด้านนี้ขึ้น

ปัจจัยด้านอื่นๆ

บทบาทของหน่วยงานอื่น ที่เข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

หลังจากที่มีการเปิดตัวของน้ำตกเก้าโจนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนเริ่มรู้จักมากขึ้นแล้วนั้น หน่วยงานต่างๆ ก็เริ่มให้ความสนใจที่จะเข้ามาช่วยเหลือในด้านพัฒนาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานของทหาร กรมป่าไม้ อุทยานธรรมชาติวิทยาฯ อบต. ไพโรจน์ คิดว่าทางด้านการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกนั้น ยังขาดเจ้าหน้าที่โดยตรงจากหน่วยงานหลัก เพราะที่ผ่านมาจากกลุ่มชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการกันเองมาตลอด ซึ่งตัวของไพโรจน์เองนั้นก็อยากที่จะยกการดูแลให้กับทางป่าไม้เพราะเขามีหน้าที่โดยตรง หรือโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาที่ดูแลพื้นที่ตรงนี้โดยตรงอยู่แล้ว

นอกจากการจัดการดูแลกันเองของทางหมู่บ้านแล้วนั้น ไพโรจน์ บอกว่ายังได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นอีกด้วย เช่น โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ เข้ามาช่วยดูแล อบต.มีงบประมาณมาทำร้านค้า จากการที่มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาจึงทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น แต่ที่สำคัญที่สุดนั่นคือชาวบ้านเพราะหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามานั้น เข้ามาเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่ผู้ที่อยู่กับพื้นที่ตลอดนั่นคือ ชาวบ้าน

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ ไพโรจน์ สีทับทิม ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ชุมชนได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ตัวเขานั้นต้องการที่จะให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม กับ โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา เพราะการจัดการท่องเที่ยวจะได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีงบประมาณมาพัฒนามากขึ้น และที่สำคัญ โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา เป็นหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ และดูแลบางส่วนอยู่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าเกิดมีเจ้าหน้าที่โดยตรง มีเจ้าหน้าที่ประจำ ให้ชัดเจนว่าหน่วยไหนมาดูแล และมีงบประมาณตามมาด้วยมันจะชัดเจนมากกว่า นี่เพียงแต่เราทำกันเองในส่วนของผู้นำ ชาวบ้าน ที่ว่าอยากจะให้โครงการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นเพราะว่าเขาอยู่ในพื้นที่อยู่แล้วถ้าเอาหน่วยงานอื่นเข้ามา ทหารเข้ามา ป่าไม้มา มันก็ไม่ใกล้ชิดมาเดี๋ยวก็น่าไป หน่วยงานเขาไม่ได้อยู่ในพื้นที่ แต่โครงการอยู่ในพื้นที่ จะได้ต่อเนื่องโครงการเขาทำงานอยู่แล้วจะได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ”

คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 2

ชื่อ-สกุล	นายอลงกรณ์ สอนสัตย์
อายุ	38 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 5 คน อลงกรณ์ สอนสัตย์ มีภรรยา กับลูก อีก 3 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	เป็นบุรุษไปรษณีย์
ระยะเวลาที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน	8 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(คณะกรรมการ)	เป็นโดยตำแหน่ง
รายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน	ไม่มีรายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	เคยอบรมกับทางอุทยานธรรมชาติวิทยา ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 1 ครั้ง และไปศึกษา งานกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง เกี่ยวกับป่าชุมชน 1 ครั้ง

อลงกรณ์ สอนสัตย์ อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก มาตั้งแต่เกิด ได้รับเลือกจากผู้ใหญ่ไพโรจน์ ให้เข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 มาจนถึงปัจจุบัน มีอาชีพหลักเป็นบุรุษไปรษณีย์

นอกจากองค์กรจะได้รับตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแล้ว องค์กร สอนสัญ ก็ต้องเป็นคณะกรรมการดูแลน้ำตกเก้าโจนอีกตำแหน่ง โดยเขามีหน้าที่ในการดูแลน้ำตกทั่วไป ร่วมกับคณะกรรมการ และชาวบ้านคอยช่วยในการดูแลพื้นที่

องค์กร ยังเล่าให้ฟังอีกว่าเงินค่าธรรมเนียมที่เก็บจากนักท่องเที่ยวนั้น ทางคณะกรรมการก็นำเงินส่วนนี้มาใช้ในการจัดงานประเพณีของหมู่บ้าน นั่นคือ งานประเพณีกินข้าวห่อที่จัดเป็นประจำทุกปี และใช้ในการดูแลน้ำตก โดยจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้ผู้ที่มาทำหน้าที่จัดเก็บเงิน และจ่ายให้กับผู้ที่มาคอยเก็บขยะภายในตัวน้ำตกที่นักท่องเที่ยวได้ทิ้งไว้ โดยจ่ายให้ผู้ที่มาทำงานวันละ 100 – 150 บาท ต่อคน ส่วนผู้ที่เป็นคณะกรรมการในการดูแลน้ำตกนั้นจะไม่มีค่าตอบแทนให้

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์องค์กร สอนสัญ ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ องค์กร บอกว่าในด้านการสำรวจพื้นที่ นั้นเป็นหน้าที่ของทางอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระรัตนราชสุทนต์สยามบรมราชกุมารี ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ธรรมดาโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามีเจ้าหน้าที่ดูแลตรงนี้”

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการวางแผนอยู่ในส่วนของผู้นำ โดยประชุมและสรุปร่วมกันก่อน แล้วจึงนำไปเข้าที่ประชุมบอกกับชาวบ้านให้ทราบว่าจะดำเนินการอย่างไร ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ส่วนมาก ก็จะมีนี้แหละผู้นำชุมชน ชาวบ้านก็ส่วนมากก็ เขาก็ไม่ได้มีเวลา เขายุ่งเขานะ ถึงเวลาเราจะทำอะไรปุ๊บ ประชุมหมู่บ้านก็จะแจ้งเขาว่าเราทำอะไรไปบ้าง ให้ชาวบ้านเขารับรู้ แต่ส่วนมากก็จะไม่ค่อยมีปัญหาอะไร”

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของชาวบ้านนั้น ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี คำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็มี...มี...มี มันจะมีจ้างคนเก็บขยะอยู่คนหนึ่งแต่คนเก็บขยะก็จะไปทำความสะอาดได้ไม่เต็มที่ เวลาช่วงหน้าฝน ฝนตกเยอะๆ ป่าเยอะก็จะเอาชาวบ้านไปพัฒนา ชาวบ้านมาร่วมกันวันหนึ่งก็หมด ป่าข้างทาง ทางเดินที่มันรกๆ ก็ฟันหมดวันหนึ่งก็เสร็จ ชาวบ้านจะเยอะ”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์ทางตรงนั้น มีอยู่แค่กลุ่มเล็กๆ กลุ่มเดียว คือกลุ่มผู้ที่เข้ามาทำการค้าในน้ำตก ผู้มาทำงานเก็บค่าธรรมเนียม และคนที่มาเก็บขยะ ส่วนคนอื่นๆ นั้นผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นจะเป็นผลประโยชน์ในทางอ้อมในการนำเงินที่ได้มาจัดงานประเพณีของหมู่บ้าน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าได้รับผลประโยชน์ก็ดี ก็คือว่ามันเป็นสมบัติของหมู่บ้าน ถ้าทุกคนมาได้รับผลประโยชน์ตรงนี้ก็ดี ตอนนี้มีกระจุกเดียว คือคนมาขายของ ส่วนคนอื่นที่เขาไม่ได้มาขายของเขา ก็ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย เขาก็ไม่อยากจะมาอยู่ เพราะว่างานต่างคนต่างทำ อย่างแม้ว่าเขาจะมาขายของ ตรงนี้เขาก็รับผลประโยชน์ของเขา แต่คนอื่นเขาไปทำสวนทำไร่ เขาก็หวังผลประโยชน์ทางเขาทางนั้น ไม่รู้จะมาอยู่ทางนี้ทำไม เขาไม่ได้ผลประโยชน์ทางตรง”

“บางครั้งช่วงนักท่องเที่ยวเยอะ ปีใหม่ สงกรานต์ ตรุษจีน อะไรอย่างเนี่ยะ ถ้าเกิดเข้าไปช่วยดูแล ทางคนบริหารเขาก็จะให้เบียร์เลี้ยงด้วย คนละ 150 บาท”

“เขาก็มาร่วม เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน ถือว่าเป็นผลทางอ้อม ทางตรงจากน้ำตกเขาไม่ได้ คือ ส่วนหนึ่งตัดเงิน ส่วนหนึ่งตรงนั้นมาช่วยงานหมู่บ้าน แล้วเขาก็มีส่วนร่วมในหมู่บ้าน เขาก็จะได้ทางอ้อมตรงนี้แหละ”

“ส่วนหนึ่งต้องจ่ายเบียร์เลี้ยง อย่างน้อยก็คนเก็บเขาต้องได้เบียร์เลี้ยง อย่างกลุ่มแม่บ้านเขาไปเก็บวันเสาร์ – อาทิตย์ เขาก็ได้เบียร์เลี้ยงแล้ว คนละ 150 บาท อีกส่วนก็ต้องตัดให้ค่าคนเก็บขยะ แล้วส่วนที่เหลือก็มาพัฒนาหมู่บ้าน หมู่บ้านต้องการอะไร อย่างน้อยงานข้าวห่อ บ้านข้าวห่อก็ใช้เงินน้ำตก ก็หลายหมื่นแล้ว ซื่อไม่ซื่ออะไรก็ยังไม่เรียบริ้อยเลย ก็ใช้เงินน้ำตก มันก็เป็นของหมู่บ้านนี้แหละ และทุกปีก็จะเจียดเงินน้ำตกมาสร้าง ถ้าใช้เสาชกรรมคาปีก็ต้องสร้างทุกปีทำทุกปีปีนี้ก็ลงทุนไปเยอะหลายหมื่นเพราะถ้ารองบอื่นมันก็ไม่มียะไรมาช่วย”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนนั้นไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างเป็นทางการ แต่ลงกรณ์ ก็คิดว่าควรที่จะมีเพราะจะรู้ว่าสิ่งที่ทำลงไปถึงไหนอย่างไร ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ไม่ครับ ส่วนมากก็จะยกให้คนดูแลเขาดูแล นอกจากว่าจะมีปัญหาอะไรติดขัดก็จะมาคุยกัน แต่ถ้าเกิดไม่มีเขาก็ดำเนินการต่อไปได้ จะไปตรวจสอบอะไรมันก็อยู่ตรงนี้มองเห็นอยู่นะนะ”

“น่าจะ มี เพราะว่าตรงนี้เป็นที่ของชุมชน ชุมชนน่าจะรับรู้ตรงนี้ด้วยว่าเขาทำอะไรไปถึงไหนแล้ว”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ลงกรณี สอนสัตย์ ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.การมีส่วนร่วมในการวางแผนของชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเนื่องจากต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพของตน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ส่วนมาก ก็จะมีนี้แหละผู้นำชุมชน ชาวบ้านก็ส่วนมากก็ เขาก็ไม่ได้มีเวลา เขายุ่งเขาน่ะ ”

2.การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภายนอกยังไม่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เนื่องจากทำงานแบบต่างคนต่างทำ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ตอนนี้ยังไม่ได้ร่วมมือกันจริงๆ ก็เหมือนกับว่าต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำไป คุณมีงานของคุณ คุณก็ทำไป งานของเราเราก็ทำไป แต่ถึงเวลาถ้าจะร่วมมือกันจริงๆ จะต้องขอหรือประสานไป เขาก็จะมาช่วยแต่ถ้าไม่ประสานไปชาวบ้านก็ทำๆกันไปจะเป็นลักษณะนั้น”

ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภายนอกนั้นเกิดจากการทำงานแบบแยกส่วน ต่างคนต่างทำไม่ยุ่งเกี่ยวกันจึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

ปัจจัยด้านอื่นๆ

1.กฎระเบียบที่มีอยู่ไม่เป็นรูปเป็นร่างที่แน่นอน เนื่องจากพื้นที่บริเวณที่ขายของด้านในนั้นเป็นที่ที่มีเจ้าของ ชาวบ้านจะเข้าไปขายของก็ไม่ได้กลายเป็นปัญหาระหว่างชาวบ้าน เพราะกฎระเบียบที่มีอยู่ไม่เป็นรูปเป็นร่าง

2.บทบาทของหน่วยงานอื่นที่เข้ามายังไม่มีส่วนร่วมกันจริงๆ กับชาวบ้าน เพราะหน่วยงานที่เข้ามากับชาวบ้านนั้น ต่างคนต่างทำ ถ้าไม่ประสานไปชาวบ้านก็ทำๆ กันไป

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ ลงกรณี สอนสัตย์ ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1.บทบาทของหน่วยงานอื่นที่เข้ามา อลงกรณ์ คิดว่าบทบาทของหน่วยงานอื่นที่เข้ามานั้น ไม่ว่าจะเป็น โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ อบต. ฯลฯ ยังอยู่ในระดับที่ยังน้อยไป เพราะชาวบ้านขาดความรู้ และงบประมาณ จึงต้องการที่จะให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“สำหรับโครงการอุทยานฯก็ยังไม่ค่อยไป ต้องร้องขอไป อย่างน้อยคือ อย่างโครงการฯเขา จะมีความรู้เกี่ยวกับพืช ไม้ การอนุรักษ์อะไรเนี่ยะ ดีกว่าชาวบ้าน ถ้าเกิดเขามาช่วยตรงนี้ได้ จัดสถานที่เป็นที่อนุรักษ์ ตรงนี้ควรทำอย่างไร ก็จะดี”

2.การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนของชาวบ้าน อลงกรณ์ คิดว่าถ้าทุกคนมีส่วนร่วม นั้น คงจะไม่ไหว คนจะเยอะเกินไป แต่ควรที่จะรวมเป็นกลุ่มเล็กๆ และมีตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมในการวางแผน แล้วจึงให้ตัวแทนกลับไปชี้แจงกับคนในกลุ่ม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าทุกคนจะมาทำก็ไม่ไหว คนเยอะเหมือนกัน น่าจะรวมเป็นกลุ่มมา กลุ่มนี้มีตัวแทนมา 2 คน กลุ่มนี้มา 2 คน แล้วเวลาเราทำอะไรก็มาวางแผน และทำงานด้วยกัน แล้วตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่มไปชี้แจงที่ตัวเองรับผิดชอบว่าเขาดำเนินการไปถึงไหน และกำลังทำอะไร ก็รู้เหมือนกัน หมดยังไม่จำเป็นต้องมาทุกคน”

3.อลงกรณ์ อยากให้ชาวบ้านนั้น ได้มีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพราะว่าเป็นพื้นที่ที่จัดการท่องเที่ยวขึ้น เป็นของชุมชน ดังนั้นชุมชนควรที่จะรับรู้ว่าการจัดการท่องเที่ยวขึ้นเป็นอย่างไร ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“น่าจะมี เพราะว่าตรงนี้นั้นเป็นที่ของชุมชน ชุมชนน่าจะมีส่วนรับรู้ตรงนี้ด้วยว่าเขาทำอะไรตรงนี้ ไปถึงไหนแล้ว”

คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 3

ชื่อ-สกุล	นายคานวน วงศ์ทอง
อายุ	38 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 4 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	คานวน วงศ์ทอง มีภรรยา กับลูก อีก 2 คน ทำไร่อ้อย
ระยะเวลาที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน	4 ปี กว่า
การเข้ามามีส่วนร่วม(คณะกรรมการ)	เป็น โดยตำแหน่ง
รายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน	ไม่มีรายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน

การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ ไม่เคยเข้ารับการอบรม
การอนุรักษ์

คำนวน วงศ์ทอง เกิด และเติบโตมาใน บ้านห้วยผาก เคยไปทำงานบริษัทอยู่ในกรุงเทพฯ ปัจจุบันมีอาชีพหลักเลี้ยงครอบครัว โดยทำการเกษตร และรับจ้างทั่วไป หลังจากที่ได้รับตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ก็มีตำแหน่งคณะกรรมการในการดูแลน้ำตกพ่วงมาด้วย ซึ่งคำนวนเองก็มีส่วนในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลน้ำตก แต่ก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนในการจัดการ และดูแลโดยตรง

สำหรับการเป็นคณะกรรมการในการดูแลน้ำตกนั้น ตัวของคำนวนเองก็ไม่ได้มีผลตอบแทนที่เป็นรายได้จากการเป็นคณะกรรมการในการดูแลน้ำตก

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ คำนวน วงศ์ทอง ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ คำนวน คิดว่าตัวเองนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคยไป ส่วนมากก็จะมียบทบาทของโครงการที่จะไปศึกษา หมู่บ้านก็ไม่ได้ร่วม”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน คำนวน คิดว่าตัวเองนั้นก็มีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการแสดงความคิดเห็น และร่วมกันปรึกษาหารือ แต่ไม่ได้เป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจทั้งหมด ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ส่วนมากก็มีส่วนแสดงความคิดเห็น เป็นการปรึกษาหารือ ส่วนผู้ที่ตัดสินใจแนวทางก็คงจะเป็นหน้าที่ของ ผู้ใหญ่ ที่จะเอาตรงไหนดี ชัดเจน ก็เป็นคนกำหนดที่ชัดเจน แต่ว่ามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของชาวบ้านนั้น คำนวนคิดว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยชาวบ้านก็ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตก ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าผู้ใหญ่สั่งบอกกว่าช่วยๆ กันหน่อย ทุกคนก็ โอ.เค.”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คำนวณคิดว่าคนในหมู่บ้าน ล้วนได้ประโยชน์ด้วยกัน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าถามว่าได้ประโยชน์ไหม โดยส่วนตัวแล้วไม่ได้ประโยชน์ แต่ถ้าในหมู่บ้าน หมู่บ้านได้ประโยชน์ อย่างน้อยคนในหมู่บ้านค้าขายได้ มีรายได้ แล้วเกิดถนนเข้ามา ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์ นักท่องเที่ยวเข้ามาสะดวกสบาย นักท่องเที่ยวมาสะดวกเขาก็เข้ามาเยอะ ชาวบ้านก็ได้ประโยชน์ในการค้าขาย”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนนั้น คำนวณบอกว่าไม่มีการติดตามและประเมินผล ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ไม่มีนะ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ คำนวณ วงศ์ทอง ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ เพราะ คำนวณคิดว่าทุกวันนี้คณะกรรมการยังไม่มีอย่างเป็นทางการ มีแต่ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่ทำหน้าที่โดยตำแหน่ง ส่วนกรรมการคนอื่นๆ นั้นมีไม่ถาวร ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ในความรู้สึกผม มันต้องตั้งคณะกรรมการให้เป็นรูปธรรม ทุกวันนี้มันไม่เป็นรูปธรรม เพราะไม่รู้ใครเป็นใคร ทุกวันคืออาศัยโดยตำแหน่งผู้ช่วยอย่างเดียว ส่วนคนอื่นมีบ้างประปรายแต่ไม่ถาวร มันไม่เป็นรูปธรรมเท่าไร”

2.การขัดแย้งกันทางความคิดของผู้เฒ่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการดำเนินงาน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ผู้ช่วยด้วยกันบางทีมันก็ไม่ได้เห็นดีด้วยกันหมด เพราะว่าต่างคนตำแหน่งเหมือนกัน มีรับมามีงก็ทำไป ภูไม่เอาด้วย อย่างนี้มันก็มีปัญหาเหมือนกัน”

ปัจจัยด้านอื่นๆ

การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น การที่โครงการอุทยานธรรมชาติฯ เข้ามามีส่วนร่วมนั้น การร่วมมือกับผู้นำที่เข้ากันไม่ค่อยได้จึงทำให้การมีส่วนร่วมกับชาวบ้านมีปัญหา

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ คำานวณ วงศ์ทอง ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ในการมีส่วนร่วมของชุมชน คำานวณ คิดว่าควรเริ่มต้นด้วยการที่หมู่บ้านต้องมีกฎเกณฑ์ร่วมกันก่อน เพื่อเป็นหลักยึดในการดำเนินการ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“การวางแผนต้องกำหนดกฎ ถ้าไม่กำหนดกฎมันทำอะไรไม่ได้ เพราะไม่มีตัวที่จะยึดเป็นหลัก เพราะฉะนั้นมันต้องมีหลักเกณฑ์ ถึงกำหนดได้ พอกำหนดได้เวลาพูดมันมีหลัก คนก็ต้องการหลักอยู่แล้ว กฎข้อบังคับมันมีอยู่แล้วทุกคนจะแย้งไม่ได้ เพราะถือว่าตัวนี้เป็นการกลามาหรือรวบรวมข้อสรุปเราต้องแบบนี้ทุกคนยอมรับ”

คณะกรรมการหมู่บ้านคนที่ 4

ชื่อ-สกุล	นายสุมงคล แสนทำพล
อายุ	48 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 4 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	สุมงคล แสนทำพล มีภรรยา กับลูก อีก 2 คน รับจ้างทั่วไป
ระยะเวลาที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน	6 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(คณะกรรมการ)	เป็นโดยตำแหน่ง
รายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน	ไม่มีรายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	เคยเข้ารับการอบรม 3 ครั้ง กับทางอุทยาน ธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี 1 ครั้ง กับ การท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรี 1 ครั้ง และ กับทางอำเภอสวนผึ้ง อีก 1 ครั้ง

สุมงคล แสนทำพล อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก มานานกว่า 20 ปี เคยเป็น กรรมการเงินกองทุนหมู่บ้านมาก่อน และได้รับการเสนอชื่อจากชาวบ้าน ให้เข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก มาจนถึงปัจจุบันก็เป็นระยะเวลากว่า 6 ปี มีอาชีพรับจ้างทั่วไป เลี้ยงครอบครัว

หลังจากที่ได้รับการเสนอชื่อจากชาวบ้านให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญคือ ให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่มีหน้าที่โดยตรงในการดูแลน้ำตกเก้าโจนอย่างเต็มที่

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ สุมงคล แสนทำพล ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ สุมงคล คิดว่าในด้านการศึกษาพื้นที่นั้นทางอุทยาน ธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯสยามบรมราชกุมารี และทางป่าไม้ ได้เป็นผู้ทำการสำรวจ ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ทำการสำรวจหลายคนเป็นคนในพื้นที่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ทางโครงการกับทางป่าไม้ เขามิ๊งประมาณมาจ้างคนในหมู่บ้านไปทำ”

“พนักงานของโครงการก็เป็นคนในหมู่บ้านทั้งนั้นแหละ”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการวางแผนนั้น สุมงคล บอกว่าจะเป็นการประชุมร่วมกันของผู้ใหญ่ ผู้ช่วยก่อน แล้วจึงนำไปเข้าที่ประชุมบอกกับชาวบ้าน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็คุยกัน วางแผนกันในผู้นำก่อน แล้วก็เข้าที่ประชุม บอกชาวบ้าน”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตก ช่วยในการพัฒนาพื้นที่ดูแลความสะอาด ความเรียบร้อย ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ส่วนมากเป็นชาวบ้านของเราเอง ช่วงก่อนถึงเทศกาล เราจะฟันป่าข้างทาง ตามน้ำตกอะไรเงี้ย”

“ถ้าจะมี ไปมีส่วนร่วมไปปลูกต้นไม้เสริมตามเส้นทาง”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในสายตาของสังคม คิดว่า ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์บ้าง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มันก็ต้องพอสมควร ชาวบ้านนี้แหละได้ใช้ไหม เขาเจ้าของพื้นที่ ค้าขาย เขาได้ค้าขายในหมู่บ้านเรา มีอาชีพมันก็ดี”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทางด้านการติดตามและประเมินผล ยังเป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ในด้านการมีส่วนร่วมด้านนี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“เออก็ไม่มีนะ ไม่ได้ไปติดตามอะไรถ้ามีปัญหาอะไรเขาก็มาบอก”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสุมงคล แสนท่าพล ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.การให้ความร่วมมือในการปฏิบัติ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า
“แต่มันก็มีบางทีก็เห็นแก่ตัว ทำร้านค้า เวลาเราจะจัดให้ ก็อยู่ได้พักหนึ่ง เดียวก็ต่อเติม เหยียบเข้ามาอยู่ข้างถนน”

ปัจจัยด้านอื่นๆ

1.การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น การเข้ามามีส่วนร่วมของ อุทยานธรรมชาติวิทยาฯ และทางทหารหน่วยพัฒนา นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วนั้นได้ให้ความร่วมมือต่อกันดี แต่ก็มีทางด้านความคิดเห็นบางอย่างที่แตกต่างกัน กับทางหมู่บ้าน

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ สุมงคล แสนท่าพล ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา สุมงคล คิดว่าชาวบ้านและหน่วยงานทุกส่วนควรที่จะมีส่วนร่วมกันทั้งหมดเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่ดี ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรที่จะมีเขาจะได้ช่วยกันดูแลหลายๆ คน มันจะได้ทั่วถึงถ้าให้เฉพาะกลุ่มกรรมการหมู่บ้านกับศูนย์ธรรมชาตวิทยา ไปดูแลมันก็ไม่ทั่วถึงหรอก ถ้าชาวบ้านไม่ร่วมมือด้วย ไม่ร่วมมือตรงนี้ด้วยมันก็ไม่ไฉนเลย”

2.ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ การที่เจ้าของพื้นที่ที่จะเป็นผู้รับผลประโยชน์นั้น สุมงคล คิดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มันก็ต้องสมควร ชาวบ้านนี้แหละได้ ไร่ใหม่ เขาเจ้าของพื้นที่ ค้าขาย เขาได้ค้าขายในหมู่บ้านของเขา มีอาชีพมันก็ดี”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 1

ชื่อ-สกุล	นางสงกรานต์ ชาวสวนกล้วย
อายุ	33 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 6 คน
	สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย พ่อ แม่ สามี และ ลูก อีก 2 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	ทำงานโรงงาน
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	4 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	ช่วงเทศกาล 2,500-2,600 บาท/วัน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/	เคยเข้ารับการอบรม 2 ครั้ง กับทางอุทยาน
การอนุรักษ์	ธรรมชาตวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี 1 ครั้ง และกับการท่องเที่ยวของจังหวัดราชบุรี 1 ครั้ง

สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย เกิดและอาศัยอยู่ หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก เริ่มค้าขายที่น้ำตกเก้าโจนได้ 4 ปี โดยสงกรานต์เห็นว่ามียักท่องเที่ยวมาเที่ยว ก็เกิดความคิดที่อยากจะขายของและคิดว่าคงจะขายได้ จึงไปลองขาย โดยมีลูกสาวกับสามีไปช่วยอย่างไ้ ซึ่งก็ปรากฏว่าขายได้ จึงได้เริ่มขายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย ได้พบ บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ถึงแม้ว่าสงกรานต์จะเป็นคนในพื้นที่ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน แต่กลับไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนเลย ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคย ส่วนมากเขาจะปรึกษากันเอง”

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการวางแผนอยู่ในส่วนของผู้นำ โดยอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้านมากกว่า ส่วนตัวสงกรานต์เองนั้น จะมีส่วนรับรู้จากตอนที่มีการประชุมอีกที ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มีค่ะ แม่ค้า คือถ้าเขาทำอะไรเสร็จเขาถึงจะมาประชุมเรื่องแม่ค้าอีกที”

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาในฐานะที่สงกรานต์เป็นแม่ค้าที่ทำกินอยู่ในพื้นที่นั้น ก็ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาด้านความสะอาด และดูแลจัดเก็บขยะบริเวณพื้นที่ร้านค้าและบริเวณใกล้เคียง แต่ก็เคยไปร่วมปลูกต้นไม้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มี ช่วยทำความสะอาดให้เรียบร้อย กำจัดเผาทิ้ง ต้นไม้อะไรนี้ไม่มี มีคนอนุรักษ์ดูแลต่างหาก ดูแลแต่ความสะอาด ขยะ ความสะอาดในร้าน”

“เคยไปร่วมปลูกต้นไม้”

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในด้านนี้ สงกรานต์ที่เป็นแม่ค้าในพื้นที่น้ำตกนั้น เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง และเป็นผู้รับผลประโยชน์โดยตรงเช่นกัน

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมด้านนี้ของสงกรานต์ นั้นยังขาดด้านนี้อยู่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มี กรรมการเขาจะปรึกษากันเอาเอง”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

ปัญหาการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ การวางแผน และการติดตามประเมินผลของผู้ค้าขาย

ปัจจัยด้านอื่นๆ

การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น สงกรานต์เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นนั้น ยังน้อยเกินไป ขาดการทำงานร่วมกัน อยู่แบบต่างคนต่างทำ

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน สงกรานต์ คิดว่าการวางแผนนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านควรที่จะร่วมกันวางแผนกับหน่วยงานอื่นก่อน แล้วจึงค่อยนำมาเสนอที่ประชุมกับชาวบ้านเพื่อช่วยกันตัดสินใจ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรมี ก็เขาจะคุยกันมาก่อนแล้ว ก็ให้ประชุมกันอีกที วางแผนมาก่อนแล้วให้ช่วยเขาคัดเลือกอีกที”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 2

ชื่อ-สกุล

นางธานี เคยสนิท

อายุ

38 ปี

สมาชิกในครอบครัว

จำนวน 5 คน

ธานี เคยสนิท มีสามี กับลูก

อีก 3 คน

อาชีพหลักของครอบครัว	ค้าขายที่บ้าน
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	7 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	วันเสาร์ - อาทิตย์ 400 - 500 บาท/วัน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	เคยเข้ารับการอบรม 1 ครั้ง กับทาง มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ธานี เคยสนิท อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก มานานกว่า 20ปี เนื่องจากอาศัยอยู่บริเวณนี้มานาน พอเห็นมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจึงได้เข้าไปค้าขายที่น้ำตก ซึ่งจะเข้าไปขายเฉพาะช่วงเทศกาล หรือช่วงวันหยุดยาว โดยมีลูกชายและลูกสาวไปช่วยขาย แต่บางครั้งก็ต้องจ้างคนมาช่วยขาย

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ ธานี เคยสนิท ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ถึงแม้ ธานี จะอาศัยอยู่ที่บ้านห้วยผากมานาน แต่ธานีเองนั้นก็ไม่เคยที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนเลย ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มี ไม่ได้ไป”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน สำหรับด้านนี้ ธานี เองก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านนี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ไม่ค่อยทราบ ”

“ควรรับรู้ร่วมกันว่าปัญหาเป็นอย่างไรไม่ใช่ทำกันเงียบๆ ”

“ชาวบ้านไม่ค่อยรับรู้อะไรเท่าไร เป็นแต่ดวงในคุยกัน ”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ธานี เข้ามามีส่วนร่วมในด้านนี้พอสมควร ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไป แต่บางทีไม่ได้ไปก็ช่วยบริจาคเงิน ”

“ถ้าบอกช่วยได้ก็ช่วยกัน ”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการที่มีแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านเอง ธานี คิดว่าชาวบ้านได้รับประโยชน์ และมีรายได้เพิ่ม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ดีมีส่วนได้รับ ได้มีรายได้ เพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้เปรียบที่อื่น ”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน นั้น ธานี ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่ค่อยทราบ ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ธานี เคยสนิท ได้พบปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการวางแผนของชาวบ้านที่ควรมีส่วนร่วมกันมากกว่านี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนามากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ด้านการวางแผนควรรับรู้ด้วยกันก็ดี ”

ปัจจัยด้านอื่นๆ

ด้านการรับรู้ข่าวสารของธานี จากการได้สัมภาษณ์ และสังเกต ธานี พบว่าตัวของธานี นั้น ขาดการรับรู้ข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับการดำเนินการของหมู่บ้านจึงขาดการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เท่าที่ควร

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ ธานี เคยสนิท ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1.การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาความสะอาด ดูแลจัดเก็บขยะ เป็นแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ ธานี เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรจะมี ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรด้านสิ่งแวดล้อม ความสะอาด ลานจอดรถควรมีรถจอดด้านบน ไม่ควรเข้าข้างใน และก๊วยะ คนในพื้นที่ควรจะช่วยกัน”

2.การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ธานี คิดว่าชาวบ้านควรที่จะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นด้วยกัน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรช่วยกัน อันไหนที่ควรทำร่วมกัน ออกความเห็นด้วยกัน”

“ด้านวางแผนควรรับรู้ด้วยก็จะได้ช่วยกันพัฒนา”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 3

ชื่อ-สกุล	นางสาวมีอ่า อาง
อายุ	36 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 5 คน มีอ่า อาง มีสามี กับลูก อีก 3 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	รับจ้าง
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	5 - 6 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	วันเสาร์ - อาทิตย์ 500 - 600 บาท/วัน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	ไม่เคยเข้ารับการอบรม

หลังจากที่น้ำตกเก้าโจนได้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีอ่า อาง เห็นว่ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันเยอะ จึงมีความคิดที่จะเข้าไปค้าขายหารายได้เพิ่มให้ครอบครัวจึงได้เข้าไปค้าขายที่น้ำตกเก้าโจน จนถึงวันนี้ก็กว่า 5 ปีแล้ว โดยการเข้าไปค้าขายนั้นก็ได้อูกชายเป็นผู้ช่วยในการขายของ

หลังจากที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านก็ได้ทำหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านอย่างเต็มความสามารถ และมีสิ่งหนึ่งที่ นายไพโรจน์ สีทับทิม และคณะกรรมการหมู่บ้านลงความเห็นร่วมกันว่าจะต้องดำเนินการ นั่นคือการทำให้น้ำตกเก้าโจนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของทางหมู่บ้าน

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์มีอ่า อาจ ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ มีอ่า มีโอกาสในการศึกษาพื้นที่เพราะมีสามีเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นั่นคือผู้ช่วยรองครุฑ ที่ได้พาเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มี คนในหมู่บ้าน พวกเขาช่วยเขาก็พาไป”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน โอกาสในการร่วมวางแผนของ มีอ่า นั้น ยังน้อยอยู่ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มี”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา มีอ่าเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านนี้ อยู่พอสมควรด้วยกัน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มี เดือนหนึ่งเขาก็มีไปช่วยถางข้างทางบ้าง”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีอ่า นับคนหนึ่งในหมู่บ้านที่มีส่วนในการรับผลประโยชน์ทางตรงจากการจัดการท่องเที่ยวที่น้ำตกเก้าโจน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ได้กำไรในการค้าขาย”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล มีอ่า ขาดการมีส่วนร่วมในด้านนี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มี”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ มีอาจารย์ ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนของคนในหมู่บ้าน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า
“ควรจะมีการปรึกษากันมากกว่านี้”

ปัจจัยด้านอื่นๆ

มีอาจารย์ เห็นว่าการเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ นั้นยังขาดการปรึกษาหารือกับทางชาวบ้านเท่าที่ควร

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ มีอาจารย์ ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน มีอาจารย์ กล่าวว่าในการจัดการการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนนั้น ควรที่จะมีการปรึกษาหารือกันให้มากกว่านี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า
“ควรจะมีการปรึกษากันให้มาก”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 4

ชื่อ-สกุล	นางสาวสุภาพร วงศ์ทอง
อายุ	33 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 1 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	สุภาพร วงศ์ทอง อยู่คนเดียวไม่มีสามี พนักงานบริษัท
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	3 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	วันเสาร์ - อาทิตย์ 500 - 600 บาท/วัน

การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/
การอนุรักษ์

เคยเข้ารับการอบรม 2 ครั้ง ครั้งแรกอบรม
ด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทางจังหวัดราชบุรี ครั้งที่
2 อบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์กับทางกรมการ
ปกครอง

หลังจากว่างจากการทำงานบริษัท สุภาพร คิดที่จะหารายได้เสริม และมองเห็นว่าการเปิด
น้ำตกเก้าโจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ มีนักท่องเที่ยวมาเยอะ จึงได้เข้าไปขายของเพื่อเพิ่มรายได้
โดยมีลูกจ้าง 1 คนช่วยในการขายของ จาการเป็นคนในพื้นที่จึงมีสิทธิ์ที่ได้เข้าไปขายของ เพราะ
คณะกรรมการไม่อนุญาตให้คนภายนอกเข้ามาค้าขาย

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ สุภาพร วงศ์ทอง ได้พบบทบาทการ
มีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ สุภาพร ไม่ได้มีส่วนร่วมในด้านนี้ ดังคำกล่าวจาก
การสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคย”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการวางแผน สุภาพร ซึ่งเป็นคนพื้นที่ก็ไม่มีส่วน
ในการวางแผน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคย”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของ
สุภาพร นั้น สุภาพรมีส่วนร่วมในด้านนี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“เคยไป ช่วย ฟังไปมา เมื่อ 2 วัน ”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ สุภาพรมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เพราะ
เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็มี จากการขายของ ”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน นั้นไม่มีการติดตามและประเมินผล ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่มีเขายังไม่ได้จัดการ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ สุธาพร วงศ์ทอง ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

ปัญหาสำคัญที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ สุธาพร นั้นคือปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ที่สุธาพรไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม

ปัจจัยด้านอื่นๆ

การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น นั้นขาดความต่อเนื่อง เข้ามาเป็นครั้งคราว ทำให้การดำเนินงานเป็นช่วงๆ ไม่เชื่อมโยงกัน

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ สุธาพร วงศ์ทอง ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน สุธาพร ต้องการให้มีการออกความคิดเห็นของชาวบ้าน และควรที่จะร่วมประชุม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรจะมีการออกความคิดเห็น”

“ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับรู้รับฟัง”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 5

ชื่อ-สกุล	นางสาวอัมรา ลามา
อายุ	35 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 4 คน

	อัมรา ลามา มีสามี กับลูก
	อีก 2 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	ค้าขายที่บ้าน
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	5 - 6 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	วันเสาร์ - อาทิตย์ 500 - 600 บาท/วัน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	เคยเข้ารับการอบรม 1 ครั้ง กับทาง อุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี

อัมรา ลามา เป็นคนพื้นที่ บ้านห้วยผากมาแต่กำเนิด เข้ามาขายของที่น้ำตกเก้าโจนได้นานประมาณ 5-6 ปี เริ่มเข้ามาขายของตัวเอง เพราะเห็นว่ามินักท่องเที่ยวมาเยอะจึงเริ่มเข้ามาค้าขาย โดยจะมีลูกจ้างหนึ่งคนคอยช่วย

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ อัมรา ลามา ได้พบบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ถึงแม้อัมรา จะเป็นคนในพื้นที่โดยกำเนิด แต่การมีส่วนร่วมด้านการศึกษาพื้นที่นั้น อัมรา กลับไม่เคยได้มีส่วนร่วมเลย ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคยไป”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในด้านนี้ อัมรา ก็ไม่ได้มีส่วนในด้านนี้มากนัก ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็มีบ้าง แต่ส่วนน้อย”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของอัมรา นั้น ได้มีส่วนร่วมในด้านนี้ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไป ก็ไปช่วยเขาบ่อย”

“ถ้ามีอะไรก็ไปช่วยเขา”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อัมราเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในด้านนี้อย่างมาก เพราะมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มี ก็ได้จากการขายของนี่แหละ”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน นั้น อัมรา ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เนื่องจากทางคณะกรรมการเองก็ไม่เคยทำการติดตาม และประเมินผล ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ไม่เคย ก็เขาไม่มี”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ อัมรา ลามา ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการวางแผนของ คนในพื้นที่ที่ยังมีส่วนร่วมในด้านนี้น้อยอยู่

ปัจจัยด้านอื่นๆ

การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานอื่น หน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาทำการพัฒนานั้น อัมรา เห็นควรว่า อบต.เป็นหน่วยงานที่ควรจะมีส่วนร่วมมากที่สุด

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ อัมรา ลามา ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ควรจะมีการประชุมในแต่ละกลุ่มแต่ละส่วนกันก่อน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรมีการประชุมในส่วนใครส่วนใครเป็นจุด”

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนที่ 6

ชื่อ-สกุล	นางศรี คมทอง
อายุ	50 ปี
สมาชิกในครอบครัว	จำนวน 4 คน ศรี คมทอง มีสามี กับลูก อีก 2 คน
อาชีพหลักของครอบครัว	ค้าขาย
ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย	6 ปี
การเข้ามามีส่วนร่วม(มีส่วนได้ส่วนเสีย)	เข้ามาเอง
รายได้จากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย)	ประมาณ 4,000 บาท/เดือน
การฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว/ การอนุรักษ์	ไม่เคย มีแต่สามีไป

ศรี คมทอง อาศัยอยู่ที่บ้านห้วยผาก มานานกว่า 35 ปี เข้ามาขายของที่น้ำตกเก้าโจนได้ นานประมาณ 6 ปี เริ่มเข้ามาขายของตัวเอง เพราะเห็นว่ามียักษ์ท่องเที่ยวมาเยอะจึงเริ่มเข้ามา ค้าขาย โดยจะมีลูกชายหนึ่งคนคอยช่วยค้าขาย

บทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ ศรี คมทอง ได้พบบทบาทการมี ส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ป้าศรี คมทอง อยู่ที่บ้านห้วยผากมานานกว่า 35 ปี แต่การมีส่วนร่วมด้านการศึกษาพื้นที่นั้น ป้าศรี ไม่เคยเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านนี้ ดังคำกล่าว จากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ป้าไม่เคยไปหรอก ขายแต่ของ”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ป้าศรี ไม่ได้มีส่วนร่วมในด้านนี้มากนัก ดังคำกล่าว จากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็มี เคยบอกเขาไป บ้างเวลาเขาจะทำอะไรอย่างเนี่ยะ”

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาของ ป้าศรี นั้น ป้าศรีไม่ได้มีส่วนร่วมในด้านนี้ แต่มีตัวแทนในครอบครัวไปมีส่วนร่วม ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ตัวป้าไม่ได้ไม่ได้ไป แต่แฟนป้าเขาไปทุกครั้งแหละ ”

4.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ป้าศรีเป็นผู้ที่ส่วนร่วมในด้านนี้อย่างมาก เพราะเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ป้า ก็ได้ประโยชน์ตรงที่ได้ขายของนี่แหละ ”

5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน นั้น ป้าศรี ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็ไม่เคยนะ ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม

จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ศรี คมทอง ได้พบปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการวางแผนของคนในพื้นที่ที่ยังมีส่วนร่วมในด้านนี้กับหน่วยงานภายนอกยังน้อยอยู่

ปัจจัยด้านอื่นๆ

การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานอื่น หน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาทำการพัฒนานั้น ป้าศรีเห็นว่า การร่วมมือกันระหว่างหมู่บ้าน กับหน่วยงานต่างๆ นั้น ยังไม่ดีเหมือนเคียงกันทำงานเวลาที่มีหน่วยงานอื่นเข้ามา

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ ศรี คมทอง ได้พบแนวทางของการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ควรที่จะถามชาวบ้านก่อนที่จะลงมือทำ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ควรมีการประชุมในส่วนใครส่วนใครเป็นจุด”

การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก

นอกจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียแล้วผู้วิจัยได้ยังสัมภาษณ์ และขอข้อมูลจากทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี ในเรื่องของการมีส่วนร่วม สภาพปัญหาและอุปสรรค และแนวทางในการการพัฒนาการมีส่วนร่วม และการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ คุณสุเทพ ไกรเทพ พบบทบาทของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังนี้

บทบาทการมีส่วนร่วมที่ผ่านมา

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัวโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มี มี ไม่ว่าจะจะเป็นจะพัฒนา จะทำลานจอดรถก็ดี จะทำศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวก็ดี ที่ทำไปแล้วก็ได้ไปมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการพิจารณาวางแผน โดยการเชิญชวนของ อบต. ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่หน่วยงานในพื้นที่ และองค์กรชาวบ้าน กรรมการหมู่บ้าน และที่อบต. และที่เจ้าหน้าที่จากศูนย์การท่องเที่ยวก็มานั่งพูดคุยกันว่าถ้าจะพัฒนาน้ำตกจำเป็นต้องทำอะไร ก่อนหลังก็คุยกัน”

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตัวโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ฯ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาน้ำตกเก้าโจน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็คือว่าอุทยานนี้แหละก็เข้าไปพัฒนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องคูความเรียบร้อยของสถานที่ เรื่องของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการต้อนรับนักท่องเที่ยวอะไรอย่างนี้ เราก็ให้ความร่วมมือในการไปจัดการดูแล”

“อย่างน้อยๆ ก็เรื่องของการทำความสะอาด อันนั้นอันค้ำสำคัญอันค้ำหนึ่งก็คือวันดีคืนดี ถ้าวางเห็นน้ำตกสกปรกก็พาลูกน้องขึ้นไปเก็บกันสักทีหนึ่ง ไปถางเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ”

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วม และการจัดการท่องเที่ยว

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ฯ คุณสุเทพ ไกรเทพ พบสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังนี้

1.ในการมีส่วนร่วมกับทางหมู่บ้านนั้น สุเทพ ไกรเทพ พบปัญหาเรื่องการยอมรับ และการให้ความร่วมมือกับทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ฯ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“บางครั้งก็เป็นเรื่องของการยอมรับ รัไม่ยอมรับ แต่ถามว่าเราได้ทำหน้าที่แล้วไหม เราได้ทำแล้วเราได้ทำหน้าที่เกินตัวด้วยซ้ำ บางครั้งเราแนะนำให้เขาทำแต่เขาไม่ทำ เราก็ต้องทำอะไรอย่างนั้น”

“ปัญหาเก้าโจนแต่เดิมที่ผมมองนะ แต่เดิมเมื่อก่อนเขามีกรรมการหมู่บ้านทำกันอยู่ก่อน บุกเบิกพัฒนาทำร้านค้าร้านค้า กวาดเกรดแล้วแต่จะไปหาทุนงบประมาณตามที่เขาร้องขอมาได้เขาก็ทำกันไป พอมีบทบาทหน้าที่เข้ามาทีหลังเขาก็เหมือนกับว่าคุณออกไปนั่นหน้าที่ของฉันทัน จัดการเองได้”

“ในขณะที่เราพยายามจะเข้าไปจัดระเบียบแต่เขายังไม่ยอมรับ พยายามไปแนะนำไปบอก กรรมการว่าจะต้องอย่างนั้น อย่างนี้ เขาก็บอกว่าเขามีข้อจำกัด ไปบอกเค้าเค้าก็จะค่าให้ อะไรอย่างนี้”

“ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ”

2.สุเทพ ไกรเทพ พบว่าการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของคนในหมู่บ้านยังน้อย จึงทำให้ขาดการให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ก็มีส่วนน้อยใจ คนที่ได้ประโยชน์มีส่วนน้อยมันก็เลยเกิดเหมือนกับว่าไม่มีใครให้ความสำคัญกับน้ำตกลูกเท่าไร ได้เฉพาะแม่ค้า”

3. การขาดความเด็ดขาดของคณะกรรมการผู้นำชุมชน สุเทพ ไกรเทพ เห็นว่าปัญหาหนึ่งของการจัดการการท่องเที่ยวขงน้ำตกเก้าโจน นั่นคือ การขาดความเด็ดขาดของคณะกรรมการที่เป็นผู้นำ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ผมมองว่ามันไม่ใช่ ต้องอยู่ที่ความเด็ดขาดของกรรมการอยู่ในวิสัยทัศน์ของคนที่จะไปพัฒนาด้วย”

4. แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวขงน้อยไป ร้านค้าของที่ระลึกขาดจุดเด่น และความหลากหลาย สุเทพ ไกรเทพ พบปัญหานี้ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวขงมันยังไม่หลากหลาย”

“ร้านค้าของที่ระลึกก็ยังไม่เป็นจุดเด่น สินค้าก็ทั่วๆ ไป”

“จำนวนของขายกับชนิดของขายมันต้องเกิดความหลากหลาย เพื่อให้เกิดทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว ไม่ใช่มาที่ไรก็เดิมๆ มันก็ไม่น่าสนใจ”

5. สุเทพ ไกรเทพ พบว่าสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเขายังไม่ได้รับ ยกตัวอย่าง ห้องน้ำห้องท่า ศูนย์ข้อมูลอะไรต่างๆ เนี่ย ซึ่งทั้งๆ ที่สร้างเสร็จแล้วแต่เขายังไม่ได้ใช้ประโยชน์ ยังไม่มีการจัดการให้เกิดการบริการนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจสักเท่าไร”

แนวทางในการมีส่วนร่วม และแก้ไขปัญหา

จากการสัมภาษณ์ คุณสุเทพ ไกรเทพ ได้พบแนวทางในการมีส่วนร่วม และแก้ไขปัญหา ดังนี้

1. สุเทพ ไกรเทพ เสนอแนวทางให้ชาวบ้าน และองค์กรส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมให้มาก โดยทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเป็นผู้ให้ความรู้ความเข้าใจ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“เรามองในภาพรวมคือ ต้องดึงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม และเราก็ต้องเป็นผู้ให้ความรู้ความเข้าใจให้กับองค์กรท้องถิ่นเขามีบทบาทมีส่วนร่วมให้มาก”

“การดำเนินงานทุกขั้นตอนต้องให้องค์กรท้องถิ่น หรือพี่น้องชาวบ้าน ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด”

2.สุเทพ ไกรเทพ คิดว่าหน่วยงานหลักที่ควรเข้ามาดูแลการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ก็คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ความเป็นจริงแล้วโดยหลักการแหล่งทรัพยากรธรรมชาติคนที่จัดการ โดยเต็มตัว โดยหน้าที่ก็คือ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นแน่นอน”

3.ในการทำให้เกิดการยอมรับจากชาวบ้าน และตัวของผู้นำนั้น สุเทพ ไกรเทพ คิดว่าทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา และองค์กรบริหารส่วนตำบล ควรที่จะค่อยๆ ยื่นมือเข้าไปเพื่อให้เกิดการยอมรับ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ทางอบต. เขาก็รู้บทบาทหน้าที่เพียงแต่เขาก็ต้องค่อยๆ เข้าไป ค่อยๆ หยิบยื่นเข้าไปแล้ว ค่อยๆ แทรกซึมบทบาทเข้าไป ก็เหมือนผมๆ ก็ค่อยๆ แทรกซึม ค่อยๆ เอาตรงนั้นไปใส่ ตรงนี้ไปใส่ตรงนั้น เพื่อที่จะให้เขาเห็นว่าเราก็มีบทบาทหน้าที่ สุดท้ายถ้าชาวบ้านเขาเกิดการยอมรับ เขาก็ยินดีที่จะมอบงานการบริหารการจัดการให้กับคนที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบได้อย่างชัดเจนในภายหลัง”

4.สุเทพ ไกรเทพ คิดว่า พ่อค้า แม่ค้า ควรจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาร้านค้าให้เป็นระเบียบ ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“พ่อค้า แม่ค้าที่ขายของน้ำตก จะมีส่วนร่วมในการพัฒนารวมให้ดูเป็นเรื่องของการบูรณาการรูปแบบร้านให้มันเหมือนกัน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย”

5.สุเทพ ไกรเทพ คิดว่า ผู้นำควรที่จะมีความเด็ดขาด และวิสัยทัศน์ สามารถพัฒนา น้ำตก ให้ดีขึ้นได้เยอะขึ้น ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้ามีวิสัยทัศน์ดี และก็เด็ดขาดในการทำงานก็สามารถพัฒนาให้มันดีขึ้นได้เยอะกว่านี้”

6.สุเทพ ไกรเทพ คิดว่าควรจะต้องมีหน่วยงานหลายๆ หน่วยงานเข้ามาร่วมสร้างนโยบายในการทำงาน ดังคำกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าในเรื่องของนโยบายที่ทางหน่วยงานจะต้องมาช่วยกัน ไม่ว่าจะเป็ทางอบจ. อบต. จึงจะเกิดวิสัยทัศน์จะทําอย่างไร”

“ในการทำงานจะต้องร่วมมือบูรณาการกันทุกฝ่าย ตั้งแต่องค์กรชาวบ้านจนไปถึงภาครัฐ”

7.สุเทพ ไกรเทพ คิดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนควรที่จะมีการเพิ่มจุดเด่นในการท่องเที่ยวหลายๆ อย่าง เช่น การปีนหน้าผา การสร้างหอชมวิวดังกล่าวจากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“มันมีหน้าผาก็น่าจะมีกิจกรรมไต่หน้าผาเป็นทางเลือกในการพักผ่อนให้เค้า การสร้างหอชมบรรยากาศ คูมิตทัศน์โดยรอบของน้ำตก คูฝืนป่า ตรงนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องสร้างเพิ่ม”

หน่วยงานอื่นๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี

จากการสัมภาษณ์ หน่วยงานเหล่านี้ ผู้วิจัย พบว่า หน่วยงานเหล่านี้มีส่วนร่วมในการวางแผน และสนับสนุนงบประมาณ ให้กับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนตามที่ทางคณะกรรมการหมู่บ้านร้องขอความช่วยเหลือเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้ยังไม่มีนโยบายที่เป็นรูปธรรม ยกเว้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 ที่ช่วยในเรื่องการประชาสัมพันธ์ และเรื่องการตลาดเท่านั้น เนื่องจากบทบาท และหน้าที่ของหน่วยงานที่เปลี่ยนไป

สรุปข้อมูลทั่วไปของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และ

คณะกรรมการหมู่บ้านในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ประชากรที่ทําศึกษาเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 10 ราย มีอายุโดยเฉลี่ย 40 ปี ผู้ที่มีอายุมากที่สุดคือ 53 ปี และผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดคือ 33 ปี

ด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน นั้นเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน ครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมากที่สุดคือ 6 คน และน้อยที่สุดมี 1 ครอบครัวที่มี 1 คน

ตารางที่ 3 แสดงอายุและจำนวนสมาชิกในครอบครัว ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ
 ท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง
 อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ชื่อ-สกุล	อายุ	จำนวนสมาชิกในครอบครัว
1. นายไพโรจน์ สีทับทิม	53	4
2. นายอลงกรณ์ สอนัญญ	38	5
3. นายคำนวน วงศ์ทอง	38	4
4. นายสุมงคล แสนทำพล	48	4
5. นางสงกรานต์ ชาวสวนกล้วย	33	6
6. นางธานี เกษสนิท	38	5
7. นางสาวมีอำ อาง	36	5
8. นางสาวสุภาพร วงศ์ทอง	33	4
9. นางสาวอัมรา ลามา	35	4
10. นางศรี คมทอง	50	4

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และ
 คณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ด้านอาชีพหลักผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน นั้นส่วนมากประกอบ
 อาชีพค้าขายจำนวน 4 คน ประกอบอาชีพรับจ้าง 2 คน เป็นบุรุษไปรษณีย์ 1 คน ทำไร่อ้อย 1 คน
 ทำงานโรงงาน 1 คน และเป็นพนักงานบริษัท 1 คน

สำหรับระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย หรือเป็นกรรมการหมู่บ้านนั้น โดยเฉลี่ย 6 ปี ผู้ที่มี
 ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย หรือเป็นกรรมการหมู่บ้านมากที่สุดคือ 10 ปี และน้อยที่สุดคือ 3 ปี

ตารางที่ 4 แสดงอาชีพหลักและระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย หรือเป็นกรรมการหมู่บ้านของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และคณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ชื่อ-สกุล	อาชีพหลัก	ระยะเวลาที่เข้ามาค้าขาย/เป็นกรรมการหมู่บ้าน
1. นายไพโรจน์ สีทับทิม	ค้าขาย	10
2. นายอลงกรณ์ สอนสัญ	บุรุษไปรษณีย์	8
3. นายกำนวน วงศ์ทอง	ทำไร่อ้อย	4
4. นายสุมงคล แสนทำพล	รับจ้างทั่วไป	6
5. นางสงกรานต์ ชาวสวนกล้วย	ทำงานโรงงาน	4
6. นางธานี เคยสนิท	ค้าขาย	7
7. นางสาวมีอำ อาง	รับจ้าง	6
8. นางสาวสุภาพร วงศ์ทอง	พนักงานบริษัท	3
9. นางสาวอัมรา ลามา	ค้าขาย	6
10. นางศรี คมทอง	ค้าขาย	6

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ในด้านการเข้ามามีส่วนร่วมของคณะกรรมการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นั้น คณะกรรมการหมู่บ้าน จะเป็นโดยตำแหน่ง ส่วนผู้ที่เข้ามาค้าขาย นั้น จะเข้ามาเอง

ด้านรายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน นั้น กรรมการหมู่บ้านไม่มีรายได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจน ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้ามาค้าขาย นั้น มีรายได้มากที่สุด 2,500 – 2,600 บาท/วัน จำนวน 1 คน มีรายได้ 500 – 600 บาท/วัน จำนวน 3 คน มีรายได้ 400 – 500 บาท/วัน จำนวน 1 คน และมีรายได้ 4,000 บาท/เดือน จำนวน 1 คน

ตารางที่ 5 แสดงการเข้ามามีส่วนร่วมของคณะกรรมการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ รายได้จากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน และค้าขาย ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ชื่อ-สกุล	การเข้ามามีส่วนร่วม (คณะกรรมการ/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)	รายได้จากการเป็นกรรมการ หมู่บ้าน/ค้าขาย
1. นายไพโรจน์ สีทับทิม	เป็นโดยตำแหน่ง	ไม่มีรายได้
2. นายอลงกรณ์ สอนัญญ	เป็นโดยตำแหน่ง	ไม่มีรายได้
3. นายคำนวน วงศ์ทอง	เป็นโดยตำแหน่ง	ไม่มีรายได้
4. นายสุมงคล แสนทำพล	เป็นโดยตำแหน่ง	ไม่มีรายได้
5. นางสงกรานต์ ชาวสวนกล้วย	เข้ามาเอง	2,500-2,600 บาท/วัน
6. นางธานี เคยสนิท	เข้ามาเอง	400-500 บาท/วัน
7. นางสาวมีอา อ่าง	เข้ามาเอง	500-600 บาท/วัน
8. นางสาวสุภาพร วงศ์ทอง	เข้ามาเอง	500-600 บาท/วัน
9. นางสาวอัมรา ลามา	เข้ามาเอง	500-600 บาท/วัน
10. นางศรี คมทอง	เข้ามาเอง	4,000 บาท/เดือน

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และ คณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ในด้านการฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยว หรือด้านการอนุรักษ์ นั้น โดยเฉลี่ยเข้ารับการฝึกอบรม คนละ 1 ครั้ง มีผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมากที่สุด 2 ครั้ง จำนวน 5 คน ได้รับการฝึกอบรม 1 ครั้ง จำนวน 3 คน และน้อยที่สุดคือไม่เคยได้รับการอบรมเลย 2 คน โดยได้รับการอบรมกับทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามากที่สุด จำนวน 5 คน อบรมกับทางการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดราชบุรี จำนวน 3 คน อบรมกับทางอำเภอสวนผึ้ง จำนวน 2 คน อบรมกับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จำนวน 1 คน และอบรมกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง จำนวน 1 คน

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนการได้รับการฝึกอบรมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ
 ท่อที่เกี่ยวข้องของน้ำตกเก้าโจน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง
 อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ชื่อ-สกุล	จำนวนการฝึกอบรมด้านการท่อที่เกี่ยวข้อง หรือด้านการ อนุรักษ์
1. นายไพโรจน์ สีทับทิม	2
2. นายอลงกรณ์ สอนสัตย์	2
3. นายคำนวน วงศ์ทอง	0
4. นายสุมงคล แสนทำพล	2
5. นางสงกรานต์ ชาวสวนกล้วย	2
6. นางธานี เคยสนิท	1
7. นางสาวมีอำ อาง	0
8. นางสาวสุภาพร วงศ์ทอง	2
9. นางสาวอัมรา ลามา	1
10. นางศรี คมทอง	0

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่อที่เกี่ยวข้องของน้ำตกเก้าโจน และ
 คณะกรรมการหมู่บ้าน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

สรุปบทบาทในการมีส่วนร่วมที่ผ่านมาของชุมชนในการจัดการท่อเกี่ยวน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
 ในการจัดการท่อเกี่ยวน้ำตกเก้าโจน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี
 จำนวน 10 คน ทำให้สามารถสรุปบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมมากในหลายๆ ด้าน โดยกลุ่มคนที่มีบทบาท
 ในการมีส่วนร่วมด้านต่างๆ มากนั้นคือกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นแกนนำ
 ของชาวบ้าน ที่เป็นผู้ร่วมกันวางแผนในการจัดการท่อเกี่ยว และพัฒนาของน้ำตกเก้าโจน รวมถึง

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ จากการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการหมู่บ้านในการศึกษาพื้นที่ ทำให้ทราบว่าการศึกษาพื้นที่ของ คณะกรรมการหมู่บ้านนั้น ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการศึกษา เพราะได้โครงการอุทยานธรรมชาติ วิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นหน่วยงานที่ทำการ สำรวจพื้นที่ แต่คณะกรรมการทุกคนล้วนแต่เป็นคนในพื้นที่ หมู่ 7 บ้านห้วยผาก ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มา มากกว่า 20 ปี จึงเป็นผู้ที่รู้เกี่ยวกับพื้นที่ของตนเองอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้ทำการศึกษาพื้นที่อย่าง เป็นทางการ

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านทุกคนนั้น เป็นกลุ่ม ผู้นำชุมชน จึงมีส่วนร่วมมากที่สุดในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน โดยจะ วางแผนกันในกลุ่มของผู้นำกันเองก่อนแล้วจึงนำไปบอกกับชาวบ้านในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่ามีแผนงานที่จะทำอะไรเพียงเท่านั้น

3.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ด้วยความเป็นผู้นำชุมชนจึงมีส่วนร่วมในด้านนี้ มากเพราะเป็นผู้วางแผนในการทำงาน จึงรู้ขั้นตอนว่าจะพัฒนาพื้นที่อย่างไร ซึ่งมีชาวบ้านในพื้นที่ เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในด้านนี้ด้วย โดยจะร่วมกันลงแรงในการพัฒนาพื้นที่กันเป็นอย่างดี และมีส่วน ร่วมกันจำนวนมาก

4.ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในด้านการรับผลประโยชน์ทางตรงของ คณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นตัวเงินนั้นไม่มี แต่ก็จะได้รับผลประโยชน์ทางอ้อมจากการจัดการ ท่องเที่ยวน้ำตกเก้าโจน โดยเงินที่เก็บได้จากค่าเข้าจากนักท่องเที่ยวก็นำมาพัฒนาหมู่บ้าน และ นำมาจัดงานประเพณี

5.ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมในการติดตามและ ประเมินผลของกลุ่มผู้นำนั้นยังไม่อย่างเป็นทางการ แต่การเป็นผู้นำชาวบ้านจึงทำให้รับรู้ถึงผลที่ เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เพราะเมื่อเกิดปัญหา หรือมีสิ่งใดเกิดขึ้นทาง ชาวบ้านก็จะมาแจ้งกับทางผู้นำ

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) ได้ อธิบายกระบวนการมีส่วนร่วม ไว้ 5 ด้านด้วยกันคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนมี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ด้านการมีส่วน

1)การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้ สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2)การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3)การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4)การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5)การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

เมื่อได้เปรียบเทียบกับกระบวนการข้างต้นจะพบกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำ ที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพียง 3 ด้าน เท่านั้นคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ นอกนั้นจะไม่มีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และจริงจัง เพราะการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนนั้น เป็นการจัดการตนเองของชุมชนในพื้นที่ ขาดแนวทางจากหน่วยงานที่มีความรู้

ส่วนกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอีก 6 คน เป็นกลุ่มที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมน้อย โดยมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังนี้

1.ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงเพราะเป็นกลุ่มที่ทำการค้าขายอยู่ที่น้ำตก แต่ไม่มีส่วนร่วมในด้านนี้ เพราะกลุ่มผู้นำเองก็ไม่มีส่วนร่วมในด้านนี้ จึงทำให้กลุ่มลูกบ้าน ซึ่งเป็นผู้ตามขาดการมีส่วนร่วมในด้านนี้

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในด้านนี้กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นผู้ค้าขายไม่มีส่วนร่วมในการวางแผน แต่ก็ได้รับรู้เกี่ยวกับการวางแผนในส่วนของกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะนำมาเสนอกับที่ประชุมของหมู่บ้าน แต่ก็มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นบ้างในที่ประชุม

3.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในด้านนี้เป็นด้านที่กลุ่มนี้เข้าไปมีส่วนร่วมมากในการพัฒนาพื้นที่ โดยคนที่ไม่สามารถไปร่วมได้ก็มีตัวแทนของครอบครัวไป หรือบริจาคเงินช่วยในการพัฒนา

4.ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ กลุ่มผู้ค้าขายเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนโดยตรง เพราะค้าขายมีรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตก

5.ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล กลุ่มผู้ค้าขายไม่มีส่วนร่วมในด้านนี้เลย ไม่เคยมีการทำการติดตาม และประเมินผลมาก่อน

เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) พบว่ามีส่วนร่วมอย่างจริงจังเพียง 2 ด้าน คือด้านการพัฒนาพื้นที่ และด้านการรับผลประโยชน์ ส่วนด้านอื่นๆ นั้นไม่ได้มีส่วนร่วม

สรุปปัญหาและอุปสรรคที่พบในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า ปัญหา และอุปสรรคด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยผากนั้น เป็นเพราะกลุ่มผู้นำ และชาวบ้านต่างคิดว่าเป็นหน้าที่ของทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี เมื่อเกิดความคิดเช่นนี้จึงจึงขาดการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษาพื้นที่อย่างเป็นทางการ แต่จากการที่กลุ่มผู้นำ และกลุ่มของชาวบ้านนั้นต่างก็เป็นคนในพื้นที่ จึงรู้ถึงสภาพของพื้นที่อยู่แล้ว แต่สิ่งที่ขาดคือการศึกษาพื้นที่อย่างเป็นทางการที่มีแบบแผน และไม่มีการบันทึก

ด้านการวางแผน

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคส่วนหนึ่งในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน คือด้านการวางแผน ซึ่งในด้านการวางแผนนั้นยังอยู่ในส่วนของผู้นำที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยกลุ่มผู้นำเองยังมีแนวคิดว่าการวางแผนนั้นควรที่จะอยู่ในส่วนของ

ด้านการติดตาม และประเมินผล

จากการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล นั้นมีปัญหา และอุปสรรคตรงที่ทางหมู่บ้านไม่ได้ทำการติดตาม และประเมินผล จึงทำให้ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ด้านคณะกรรมการ

คณะกรรมการในการดูแลน้ำตกเก้าโจนนั้น เป็นกลุ่มของผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเพียงเท่านั้น โดยจะเป็นคณะกรรมการกันโดยตำแหน่ง ซึ่งขาดคณะกรรมการที่เป็นชาวบ้าน หรือผู้ค้าขาย ซึ่งเป็นผลทำให้การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนของชุมชนนั้น ได้ขาดหายไป

ด้านการให้ความร่วมมือ

การให้ความร่วมมือของผู้ค้าขายกับทางคณะกรรมการหมู่บ้านนั้น บางครั้งก็มีปัญหาที่ผู้ค้าขายไม่ยอมทำตามที่ทางคณะกรรมการหมู่บ้านกำหนด แต่ในทางกลับกันคณะกรรมการหมู่บ้านก็ออกข้อกำหนดโดยไม่ได้ร่วมวางแผนกับผู้ค้าขาย จึงกลายเป็นปัญหา และอุปสรรคขึ้น

การขัดแย้งกันของผู้นำ

ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนนั้น บางครั้งการมีความเห็นที่ไม่ตรงกันของตัวกลุ่มผู้นำ ก็ทำให้เกิดการติดขัดในการทำงาน ขาดความคล่องตัวจึงมีผลให้การมีส่วนร่วมเกิดอุปสรรคขึ้น

สรุปปัจจัยด้านอื่นๆ ที่พบในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาด้านปัจจัยอื่นๆ ที่พบในการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 10 คน ทำให้สามารถสรุปได้ดังนี้

บทบาทของหน่วยงานอื่น

การเข้ามาของหน่วยงานอื่นๆ นั้นมีบทบาทต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนมาก โดยทำให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นอกเหนือจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่เข้ามาค้าขายชาวบ้านคนอื่นๆ ก็มีโอกาสในการมาร่วมลงมือพัฒนามากขึ้น แต่การเข้ามามีส่วนในการพัฒนาของหน่วยงานอื่นนั้น เป็นการมาเพียงชั่วคราวชั่วคราว มาทำตามภารกิจ ซึ่งแต่ละหน่วยงานที่เข้ามา ก็ทำเฉพาะแต่ภารกิจของตนเท่านั้น และบางครั้งก็เป็นแบบต่างคนต่างทำ เกี่ยงกันทำงาน ขาดการร่วมมือ และการปรึกษากับชาวบ้านในพื้นที่ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้บางภารกิจของหน่วยงานที่เข้ามานั้นไม่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งในบางครั้งความคิดเห็นก็เข้ากันไม่ได้ระหว่างทางผู้นำกับหน่วยงานที่เข้ามา และการที่หน่วยงานต่างๆ เข้ามาทำกันเพียงตามภารกิจนั้น ก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับหน่วยงานอื่นๆ และการเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ นั้นกลุ่มผู้นำ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่างก็มีความเห็นเป็นไปในทางเดียวกันว่ายังไม่ค่อยเกินไป เพราะการจัดการท่องเที่ยวของทางชุมชนที่ผ่านมานั้นเป็นแบบจัดทำกันเอง ชาวบ้านจึงอยากให้บางหน่วยงานเข้ามาดูแลจัดการเลย เช่น อบต. หรือโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

กฎระเบียบของหมู่บ้าน

กฎระเบียบที่มีอยู่ของหมู่บ้านนั้น ยังไม่เป็นรูปร่างที่แน่นอนทำให้เกิดปัญหาระหว่างชาวบ้านขึ้น เพราะพื้นที่ขายของข้างในเป็นที่ที่มีเจ้าของ ชาวบ้านคนอื่นจะเข้าไปขายของก็ไม่ได้ จึงเกิดปัญหาระหว่างชาวบ้านขึ้น

การรับรู้ข่าวสาร

ในเรื่องการรับรู้ข่าวสารในการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ก็ทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมเกิดปัญหาได้เพราะบางครั้งชาวบ้านบางคนก็ขาดการรับรู้ข่าวสารของทางคณะกรรมการหมู่บ้าน

สรุปการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบล

สวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สวนดุสิต

โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเป็นหน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน โดยมีส่วนร่วมใน 2 ด้าน คือ ด้านการร่วมกันวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ โดยโครงการอุทยานธรรมชาตินั้นเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทอย่างมากในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เพราะเป็นหน่วยงานที่มีพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนอยู่ในการดูแลด้วย โดยจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ สุเทพ ไกรเทพ ในฐานะหัวหน้าอุทยานธรรมชาติวิทยาได้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม และการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ด้วยกัน 5 ด้าน คือ

1. ปัญหาเรื่องการยอมรับและการให้ความร่วมมือกับทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ฯ
2. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของคนในหมู่บ้านยังน้อย จึงทำให้ขาดการให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน
3. การขาดความเด็ดขาดของคณะกรรมการที่เป็นผู้นำ
4. แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวยังน้อยไป ร้านค้าของที่ระลึกขาดจุดเด่นและความหลากหลาย
5. สิ่งอำนวยความสะดวก และบริการนักท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ไม่ว่าจะป็นศูนย์การท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี จะมีส่วนร่วมเพียงแค่ การวางแผน และสนับสนุนงบประมาณ เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้เป็นหน่วยงานที่คอยสนับสนุน ตามการร้องขอของชาวบ้านเท่านั้น เพราะยังไม่มียุทธศาสตร์ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ

ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 1 นั้นมีส่วนช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์ และ ด้านการตลาดเท่านั้น เนื่องจากบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สรุปผลการสนทนากลุ่มเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

จากการสนทนากลุ่มในเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนกับหน่วยงานภายนอก ประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมจำนวน 4 คน ได้แก่ สุมงคล แสนท่าพล, สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย, ธาณี เคยสนิท และศรี คมทอง โดยสามารถแบ่งผลได้ 4 ด้าน คือ หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา หน่วยงานที่เข้ามา บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น

1. หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึงหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจน ก็ได้คำตอบว่า หน่วยงานภายนอกที่เข้ามานั้น ไม่ค่อยมี จะมีก็เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนร่วม เช่น อบต. โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ แต่ก็มียุทธศาสตร์ ขาดความจริงจังในการเข้าร่วมกับชุมชน ดังคำกล่าวที่ได้เสนอไว้ดังนี้

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“อย่างบ้านเรานั้นก็ไม่มีใครนะ มันก็มีอบต. แต่ที่นี้เขาไม่จริงจัง”

ธาณี เคยสนิท กล่าวว่า

“ความจริงเขาก็มีบทบาทอยู่แล้ว แต่เขาควรจะมีบทบาทมากกว่านี้”

สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย กล่าวว่า

“อุทยานมาก่อนเขาก็เข้ามา”

2. บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า จากการเข้ามาของหน่วยงานอื่นนั้น ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทางหน่วยงานที่เข้ามาทำอะไร

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“ไม่มีความคิดเห็นเลย มองได้อย่างเดียวออกความเห็นไม่ได้”

ธานี เคยสนิท กล่าวว่า

“ชุมชนแทบไม่มีส่วนร่วมเลย”

สุมงคล แส่นทำพล กล่าวว่า

“เขาก็ทำคนละอย่างของเขานั้นแหละ เขาก็ทำหน้าที่ของเขา”

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“ดูง่าย ๆ อย่างร้านค้าการทำอะไรต้องถามก่อนคนขายเขาขายอะไร ไม่ปรึกษาชาวบ้าน
อย่างนี้”

สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย กล่าวว่า

“คืออบต. ไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเท่าไร”

3.หน่วยงานที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึง
หน่วยงานที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมกับทางชุมชนนั้น ก็ได้คำตอบว่า อบต. และ โครงการอุทยาน
ธรรมชาติวิทยาฯ เพราะหน่วยงานทั้ง 2 อยู่ใกล้ชิดกับชุมชน และทางโครงการอุทยานธรรมชาติ
วิทยาฯ ก็เป็นหน่วยงานที่มีความรู้ในด้านพืชพรรณไม้ ดังคำกล่าวที่เสนอไว้ดังนี้

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“คิดว่าอบต. นั้นแหละ”

ธานี เคยสนิท กล่าวว่า

“แล้วอีกอย่างโครงการพระเทพ ก็น่าจะช่วยเรื่องเกี่ยวกับพืชพรรณอะไรอย่างนี้”

“อย่างเขามีความรู้ในเรื่องต้นไม้ ช่วยปลูกต้นไม้”

4.บทบาทในการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชน
ต้องการมีบทบาทที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับทางอบต. โดยการร่วมแสดงความคิดเห็น มีการประชุม
ปรึกษาหารือร่วมกัน ดังบทสนทนาที่เสนอไว้ดังนี้

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“เขาน่าจะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ถามก่อนว่าชาวบ้านคิดยังไง”

ศุภมงคล แสสนทำพล กล่าวว่

“ก่อนทำเขาน่าจะประชุมกันก่อนว่าจะเอาอย่างไรเป็นยังไง”

สรุปผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก (SWOT) ในการจัดการท่องเที่ยวของ น้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก ของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เป็นดังนี้

1. สภาพแวดล้อมภายในของน้ำตกเก้าโจน

สภาพแวดล้อมภายในของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งได้ 2 ด้าน ด้วยกัน คือ จุดแข็ง และจุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

1.จุดแข็งของน้ำตกเก้าโจน จากการสังเกต และสัมภาษณ์พบว่าจุดแข็ง หรือ โอกาสในการจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จของการท่องเที่ยวที่น้ำตกเก้าโจนนั้น อยู่ที่มีความใกล้กรุงเทพฯ การเดินทางสะดวก มีบรรยากาศใกล้เคียงกับทางภาคเหนือ ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันช่วยในการดึงดูดนักท่องเที่ยว อันได้แก่ ธารน้ำร้อนบ่อคลึง และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ศุภมงคล แสสนทำพล กล่าวว่

“ใกล้กรุงเทพฯ เดินทางสะดวกบรรยากาศก็ใกล้เคียงกับทางภาคเหนือ มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ยิ่งดีกว่าที่อื่นๆ ”

“แต่ผมมองว่าความเป็นไปได้การจะเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาถนนหนทางก็ดี การประชาสัมพันธ์ประชาสัมพันธ์ว่าแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯก็ดี และที่เรื่องของบรรยากาศของธรรมชาติก็ดี น่าจะทำให้คนสนใจเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ”

2.จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สำหรับจุดอ่อน หรืออุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ คือ

1)ความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชนกันเอง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ธานี เศษนิต กล่าวว่

“จุดอ่อนก็คือความแตกแยกนั่นแหละอบต.กับผู้ใหญ่ ประชาชนกับผู้ใหญ่”

สุมงคล แสันทำพล กล่าวว่า

“แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวมันยังไม่หลากหลาย”

2) สินค้าของที่ระลึกยังขาดความโดดเด่น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

สุมงคล แสันทำพล กล่าวว่า

“ร้านค้าของที่ระลึกก็ยังไม่เป็นจุดเด่น สินค้าก็ทั่วๆ ไป”

“จำนวนของขายกับชนิดของขายมันต้องเกิดความหลากหลาย เพื่อให้เกิดทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว ไม่ใช่มาที่ไรก็เดิมๆ มันก็ไม่น่าสนใจ”

3) สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเขายังไม่ได้รับ ยกตัวอย่าง ห้องน้ำห้องท่า ศูนย์ข้อมูลอะไรต่างๆ เนี่ย ซึ่งทุกๆ ที่สร้างเสร็จแล้วแต่เขายังไม่ได้ใช้ประโยชน์ ยังไม่มีการจัดการให้เกิดการบริการนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจสักเท่าไร”

4) การขาดความเป็นระเบียบของร้านค้า ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ธานี เคยสนิท กล่าวว่า

“ใครคิดจะเอาอะไรเป็นเพิงก็เพิงไป ใครนึกอยากจะตั้งตรงนี้ก็เพราะเห็นว่าทำเลดีก็ตั้งไปโดยไม่มีระเบียบ โดยไม่มีการจัดการสักเท่าไร”

5) คนในหมู่บ้านยังขาดการให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย กล่าวว่า

“ก็มีส่วนน้อยใจ คนที่ได้ประโยชน์มีส่วนน้อยมันก็เลยเกิดเหมือนกับว่าไม่มีใครให้ความสำคัญกับน้ำตกสักเท่าไร ได้เฉพาะแม่ค้า”

6) ความหลากหลายของจุดสนใจในการท่องเที่ยวยังน้อยไป

สุมงคล แสันทำพล กล่าวว่า

“แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวมันยังไม่หลากหลาย”

2.สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

จากการศึกษาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบ ได้ 2 ด้าน คือ ด้านจุดแข็งภายนอก และจุดอ่อนภายนอก

1.จุดแข็งภายนอก หรือโอกาสที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า มีหน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนอยู่ ได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง กับโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมทั้งการวางแผน ที่สำคัญยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเป็นอย่างมาก และมีโครงการที่จะทำการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความหลากหลายของจุดสนใจในแหล่งท่องเที่ยว ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“อย่างบ้านเรานั้นก็ไม่มีใครนะ มันก็มีอบต.แล้วอีกอย่างก็โครงการพระเทพฯ”

ธานี เศษนิต กล่าวว่า

“ทางเลือกในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งคาบเกี่ยวกับน้ำตกด้วย ในการสร้างหอดูวิว เพิ่มจุดสนใจในเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ อันนี้มีแผนอยู่”

2.จุดอ่อนภายนอกที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า หน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน อันได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนตำบลสวนผึ้งที่ดำเนินงานโดยขาดการสอบถามถึงความต้องการของชุมชน และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่มีความขัดแย้งกันทางความคิดกับชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ศรี คมทอง กล่าวว่า

“คือ อบต.ไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเท่าไร เค้าน่าจะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ถามก่อนว่าชาวบ้านคิดยังไง”

ธานี เศษนิต กล่าวว่า

“อบต. ได้งบประมาณก็ทำเลยไม่ปรึกษาชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม”

สงกรานต์ ชาวสวนกล้วย กล่าวว่า

“โครงการก็ไม่ค่อยมีบทบาท คือไม่ค่อยประสานงานไม่ค่อยร่วมมือกัน”

สรุปแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 10 คน ทำให้สามารถสรุปแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน ในการมีส่วนร่วมในการวางแผนนั้น ควรที่จะถามชาวบ้าน หรือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกความคิดเห็น ซึ่งอาจจะมีการแบ่งกันเป็นกลุ่มๆ แล้วส่งตัวแทนของแต่ละกลุ่มมาร่วมในการวางแผนร่วมกับทางคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว จึงนำไปเสนอกับคนในกลุ่ม และนอกจากนี้ควรที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนกับหน่วยงานอื่นที่เข้ามา

2. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา ในด้านนี้ชาวบ้านทุกคนควรที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะคณะกรรมการและชาวบ้านที่ทำอยู่นั้นมีไม่เพียงพอ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ชาวบ้านในพื้นที่ เป็นเจ้าของพื้นที่ควรที่จะมีส่วนในการรับผลประโยชน์ โดยสามารถเข้าไปค้าขายได้ ซึ่งด้านนี้จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะคนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ควรที่จะมีส่วนในการรับผลประโยชน์มากที่สุด

4. ด้านการติดตาม และประเมินผล ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านควรที่จะมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อจะได้รู้ว่าการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เป็นอย่างไร และควรที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไร

5. การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่น ควรที่จะให้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เพื่อการจัดการท่องเที่ยวจะได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และมีงบประมาณ มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาดูแล

6. กฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีกฎเกณฑ์ที่ตั่งขึ้นร่วมกัน เพื่อเป็นหลักยึดในการดำเนินงานของชุมชน

แนวทางการมีส่วนร่วมของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา

สุเทพ ไกรเทพ ได้เสนอแนวทางในการมีส่วนร่วม และแก้ไขปัญหา ไว้ 7 แนวทางด้วยกัน คือ

- 1.ชาวบ้าน และองค์กรส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมให้มาก โดยทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเป็นผู้ให้ความรู้ความเข้าใจ
- 2.หน่วยงานหลักที่ควรเข้ามาดูแลการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ก็คือ องค์กรบริหารส่วนตำบล
- 3.โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา และองค์กรบริหารส่วนตำบล ควรที่จะค่อยๆ ยื่นมือเข้าไปเพื่อให้เกิดการยอมรับ
- 4.พ่อค้า แม่ค้า ควรจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาร้านค้าให้เป็นระเบียบ
- 5.ผู้นำควรที่จะมีความเด็ดขาด และวิสัยทัศน์
- 6.หน่วยงานหลายๆ หน่วยงานต้องเข้ามาร่วมสร้างนโยบายในการทำงาน
- 7.ควรที่จะมีการเพิ่มจุดเด่นในการท่องเที่ยวหลายๆ อย่าง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากการสนทนากลุ่มพบแนวทางการมีส่วนร่วม 3 แนวทางด้วยกัน คือ

1.การเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกควรมีการถามความต้องการของชุมชน และควรร่วมมือกันมากกว่านี้

2.หน่วยงานภายนอกควรเพิ่มบทบาทมากยิ่งขึ้น

3.อบต. และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา เป็นหน่วยงานที่ควรเข้ามามีบทบาทมากที่สุด

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน และนำเสนอแนวทางในการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วิธีการดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เก็บข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน การสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบวัดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งการสังเกตผู้วิจัยมุ่งที่จะสังเกตเพื่อหาลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้านในด้านต่างๆ ส่วนการสัมภาษณ์ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดความรู้ความเข้าใจ ประเด็นและเค้าโครงในการสังเกต และแนวคำถามหลักในการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกตและการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายรูป กล้องบันทึกภาพวีดิทัศน์

กลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวและคณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เพียงพอ และมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดย การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation)

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ โดยใช้ค่า \bar{X} , S.D., ร้อยละ เพื่อหาระดับ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้าน และเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กันไป ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะ ๆ โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และ คณะ เป็นกรอบ ในการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเป็นระบบในการศึกษาครั้งนี้ โดยใช้การวิเคราะห์ ข้อมูลแบบตีความสร้างข้อสรุปหรือวิธีอุปนัย (analytic induction) และการจำแนกชนิดของข้อมูล (typological analysis)

การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา และพรรณนา วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้บรรยายสภาพชุมชน เพื่อศึกษาว่า ชุมชนและสภาพแวดล้อมมีผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและ อุปสรรคของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการมี ส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของน้ำตกเก้าโจน ซึ่งสามารถสรุป รายละเอียดได้ดังนี้

ผลการศึกษาองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของน้ำตกเก้าโจน

จากการศึกษาองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบองค์ประกอบด้านการ ท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544:2-3) ซึ่งอธิบายว่าองค์ประกอบนี้ประกอบไปด้วย 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านพื้นที่ ด้าน การจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม โดยสามารถเปรียบเทียบกันได้ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ ต้องเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีพื้นฐานอยู่ กับธรรมชาติ

ในด้านนี้มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะน้ำตกเก้าโจนเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีพื้นที่ที่ติดกับตัวน้ำตกที่เป็นป่าโปร่ง และป่าดงดิบ ตัวน้ำตกยังคงมีความเป็นธรรมชาติ ซึ่งทำให้พื้นที่ป่าบริเวณน้ำตกเก้าโจนมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ยังคงบริสุทธิ์ และอยู่ห่างไกลสังคมเมือง

2.องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร

ในด้านนี้การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ชุมชนได้มีการดูแลสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยมีการดูแลขยะ ความสะดวก มีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่า และยังมีหน่วยงานต่างๆ เช่น โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ ทหารหน่วยพัฒนา เข้ามาดูแลด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร

3.องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ กิจกรรมที่จัดในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่มีการให้การศึกษากับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

สอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน คือ ในด้านนี้ น้ำตกเก้าโจนนอกจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแล้ว ในพื้นที่ก็ยังมีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติที่ทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ ได้ทำไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา

4.องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชน

สำหรับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ ชุมชนนี้เป็นผู้ที่จัดการท่องเที่ยวเอง โดยมีคนในชุมชนร่วมกันจัด แต่บทบาทการมีส่วนร่วมก็จะแตกต่างกันออกไปคือ

คณะกรรมการหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ด้านการพัฒนา และด้านการรับผลประโยชน์ ส่วนกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะมีส่วนร่วมด้านการพัฒนา และด้านการรับผลประโยชน์

ผลการศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีส่วนร่วมใน 3 ด้าน คือด้านการวางแผน ด้านการพัฒนา และด้านการรับผลประโยชน์

โดยด้านการวางแผนคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันในการวางแผนในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน แต่ถ้าเป็นการพัฒนาที่ต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ผู้นำที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านจะร่วมกันวางแผนกับหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดราชบุรี โดยจะร่วมกันวางแผนก่อนจึงค่อยนำมาประชุมกับชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง

ในด้านการพัฒนาคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่สำคัญในการร่วมพัฒนานั้นคือ โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นอย่างมาก ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ส่วนหน่วยงานอื่นๆ จะมีส่วนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ

ด้านการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในด้านนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นผู้ที่มีส่วนมากที่สุดเพราะเป็นผู้ที่ค้าขายที่น้ำตกเก้าโจน จึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ในทางตรง ส่วนคณะกรรมการหมู่บ้าน และชุมชนจะมีส่วนในการรับผลประโยชน์ในทางอ้อม คือ เงินที่ได้จากการเก็บค่าเข้าชมนั้นจะนำมาพัฒนาหมู่บ้าน อย่างเช่นใช้ในการจัดงานประเพณีกินข้าวห่อของหมู่บ้านที่จัดกันทุกปี หรือใช้ในการซ่อมแซมระบบประปาของหมู่บ้าน

ส่วนในด้านที่ขาดการมีส่วนร่วมอีก 2 ด้าน คือด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ และด้านการติดตามและประเมินผล ซึ่งสาเหตุที่ทั้งสองด้านนี้ขาดการมีส่วนร่วม เพราะขาดการแนะนำทางด้านวิชาการจากผู้ที่มีความรู้ในด้านนี้ เพราะทั้งสองด้านนี้ไม่ได้มีการดำเนินการมาก่อนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด

ผลการศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาภูมิหลังของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่าทุกคนล้วนเป็นคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มานานกว่า 20 ปีทั้งสิ้น และเข้ามาเป็นคณะกรรมการ หรือเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย มานานกว่า 3 ปีทั้งสิ้น

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความเข้าใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างสูง เพราะคะแนนจากแบบสอบถามแต่ละคนอยู่ในระดับดี แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นการจัดการท่องเที่ยวแบบรักษาสถาปัตยกรรมชาติ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษพบปัญหาและอุปสรรคด้วยกัน 6 ด้าน คือด้านการมีส่วนร่วม ด้านคณะกรรมการ ด้านการให้ความร่วมมือ และด้านความขัดแย้งกันเองของผู้นำ

ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่

ปัญหาและอุปสรรคในด้านนี้เกิดจากกลุ่มผู้นำ และชาวบ้านต่างคิดว่าการศึกษาพื้นที่นั้นควรจะเป็นหน้าที่ของทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ เมื่อเกิดความความคิดเช่นนี้ขึ้นจึงขาดการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษาพื้นที่อย่างเป็นทางการที่มีแบบแผน และขาดการบันทึกข้อมูล

ปัญหาด้านการวางแผน

โดยปัญหาและอุปสรรคด้านนี้เกิดจาก กลุ่มผู้นำมีแนวคิดว่าการวางแผนนั้นควรที่จะอยู่ในส่วนของผู้นำอย่างเดียว ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ เป็นผู้ทีลงมือปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดของผู้นำทำให้เกิดกลายเป็นปัญหา และอุปสรรคอย่างหนึ่งของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการวางแผน ซึ่งชาวบ้านอาจจะมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมบ้าง แต่ส่วนใหญ่ในการประชุม

ปัญหาด้านการติดตาม และประเมินผล

จากการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล นั้นมีปัญหา และอุปสรรคตรงที่ทางหมู่บ้านไม่ได้ทำการติดตาม และประเมินผล จึงทำให้ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปัญหาด้านคณะกรรมการ

การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนมีกลุ่มคณะกรรมการที่เป็นผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่มีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งยังขาดคณะกรรมการที่มาจากผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งทำให้แผนการพัฒนาไม่ตรงกับความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

ปัญหาด้านการให้ความร่วมมือ

ในการจัดการด้านพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการออกกฎเกณฑ์ในการใช้พื้นที่แต่ผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสียก็ยังขาดการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ จึงกลายเป็นปัญหาระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับทางผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

ปัญหาด้านความขัดแย้งกันเองของกลุ่มผู้นำ

การมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันของกลุ่มผู้นำ บางครั้งก็ส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนทำให้การพัฒนาไม่คล่องตัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชชนัญ จารุวัฒนพงศ์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ น้ำตกพรมโลก ตำบลพรมโลก อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว คือ ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างคนในกลุ่มและหน่วยงานอื่น ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวไม่ประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้ สุเทพ ไกรเทพ หัวหน้าโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ในฐานะที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่ ได้เห็นถึงปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้น ดังนี้

ปัญหาเรื่องการยอมรับและการให้ความร่วมมือกับทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา
การที่โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเป็นหน่วยงานที่เข้ามาหลังจากที่ทางหมู่บ้านได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เพราะทาผู้นำยังกังวลเรื่องบทบาทหน้าที่ของตัวเองที่อาจจะลดน้อยลงไป

การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของคนในหมู่บ้านยังน้อย จึงทำให้ขาดการให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

เพราะการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทางตรงก็จะมีเพียงแค่ผู้ที่เข้าไปค้าขายเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้ามาค้าขายก็จะให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวที่น้อยลงไป ซึ่งผู้ที่ไม่ได้มาค้าขายเพราะจำนวนของพื้นที่ในการค้าขายนั้นน้อยเกินไป

การขาดความเด็ดขาดของคณะกรรมการที่เป็นผู้นำ

ผู้นำชุมชนขาดความเด็ดขาดในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เพราะการดูแลในการจัดตั้งร้านค้านั้น ไม่มีการควบคุมดูแลที่ดี

แหล่งสนใจในการท่องเที่ยวยังน้อยไป ร้านค้าของที่ระลึกขาดจุดเด่นและความหลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวของน้ำตกนั้นมีแค่ตัวน้ำตก ซึ่งน่าที่จะมีจุดอื่นๆ ที่สามารถสร้างขึ้นไปได้ เพื่อให้เป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว ส่วนร้านค้าของที่ระลึกก็มีแต่ของที่เหมือนกัน

สิ่งอำนวยความสะดวก และบริการนักท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ

ห้องน้ำ และศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ถูกสร้างขึ้น แต่ยังไม่สามารถบริการนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่เพราะขาดบุคลากรที่เข้ามาดูแลจัดการ

ผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบการมีส่วนร่วมของทั้งสองกลุ่มดังนี้

การมีส่วนร่วมของกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน ด้วยความเป็นแกนนำของชุมชนจึงทำให้รูปแบบการมีส่วนร่วมต่างกับกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพราะกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมมากกว่า ซึ่งบทบาทการมีส่วนร่วมของกลุ่มคณะกรรมการมีดังนี้

1. คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในด้านการวางแผนมากซึ่งแผนในการพัฒนาต่างนั้นก็มาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน เพราะกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนด้วยและด้วยความคิดของกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านที่คิดว่า การวางแผนนั้นควรอยู่กับกลุ่มผู้นำมากกว่า ส่วนชาวบ้านนั้นควรที่จะมีหน้าที่รับรู้รับฟังว่าทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะทำอะไร และควรเป็นเป็นผู้ลงมือปฏิบัติมากกว่า

2. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ หลังจากทีกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านได้วางแผนและนำเสนอต่อกลุ่มชาวบ้านแล้วก็จะทำหน้าที่ในการนำชาวบ้านในหมู่บ้านมาร่วมในการพัฒนาน้ำตกเก้าโจนตามแผนการพัฒนาที่วางไว้ และก็ได้ร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่จะร่วมกันพัฒนาพื้นที่กันเป็นอย่างดี และมีผู้มาร่วมกันจำนวนมาก

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ถึงแม้คณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นกลุ่มของผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มแกนนำในการวางแผนการพัฒนา แต่ในด้านการรับผลประโยชน์ของคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นกลับไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทางตรงที่เป็นตัวเงินหรือรายได้เลย แต่ก็มีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ทางอ้อมจากการจัดการท่องเที่ยว น้ำตกเก้าโจนในรูปของการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เช่น มีถนนหนทางที่สะดวกขึ้น มีเงินที่เก็บได้จากค่าเข้าจากนักท่องเที่ยวก็นำมาซ่อมแซมระบบประปาในหมู่บ้าน และนำมาจัดงานประเพณีกินข้าวห่อที่เป็นงานประจำปีทุกปีของหมู่บ้านที่ชาวบ้านทุกคนมาร่วมงานประเพณีกัน

เมื่อได้เปรียบเทียบกับกระบวนการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) ที่อธิบายกระบวนการมีส่วนร่วมที่ประกอบไปด้วย 5 ด้านด้วยกันคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล จะพบความสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมเพียงสามด้าน แต่ในด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่นั้น ทางผู้ใหญ่บ้านคิดว่าชาวบ้านนั้นรู้และเข้าใจในพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจน เพราะต่างก็เป็นคนในพื้นที่ที่มีความเคยชินกับพื้นที่อยู่แล้วไม่ต้องทำการศึกษาก็ได้ ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลนั้นกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้านไม่มีส่วนร่วมในด้านนี้เพราะยังมีการดำเนินงานในด้านนี้มาก่อน

จากกระบวนการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) พบกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาพื้นที่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในด้านนี้สูง เพราะเป็นกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ เมื่อทางกลุ่มผู้นำมีแผนในการพัฒนาที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ จากชุมชนกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็เป็นผู้ที่ให้ความร่วมมือ ถ้าคนไหนที่ไม่มีเวลาว่างก็จะให้ตัวแทนของครอบครัวไปร่วม

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์มากที่สุด เพราะเป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในการค้าขาย จึงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการค้าขาย มีการได้รับผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน

เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) จะพบว่ากลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมที่สอดคล้องเพียง 2 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาพื้นที่ และด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งยังขาดการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษาพื้นที่ ด้านการมีส่วนร่วมด้านการวาง และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ยังมีการเข้ามามีส่วนร่วมของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) พบกระบวนการมีส่วนร่วมของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามีส่วนร่วมในด้านนี้มาก เพราะเป็นหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ และมีส่วนของน้ำตกเป็นพื้นที่ที่อยู่ในการดูแล ดังนั้นเวลาที่จะมีการพัฒนา หรือจัดการการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนตัวโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาจึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนด้วย

2. การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนา โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามีส่วนร่วมในกระบวนการนี้เป็นอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนนั้นเป็นพื้นที่ที่อยู่ในดูแลของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาด้วยเช่นกัน

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง นั้น มีส่วนร่วมในด้านการเข้าร่วมในการวางแผน และสนับสนุนงบประมาณเท่านั้น

ผลการศึกษากำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการจัดการท่องเที่ยวน้ำตกเก้าโจน ในหมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ชุมชนต้องการดังนี้

1.ความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน กับกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านควรที่จะถามชาวบ้าน หรือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกความคิดเห็น และนอกจากนี้ควรที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนกับหน่วยงานอื่นที่เข้ามาทำการพัฒนา

2.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ถึงแม้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน แต่ชาวบ้านทุกคนควรที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะคณะกรรมการและชาวบ้านที่ทำอยู่นั้นบางครั้งมีไม่เพียงพอ

3.คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความเห็นร่วมกันว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ชาวบ้านในพื้นที่ เป็นเจ้าของพื้นที่ควรที่จะมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มากที่สุด

4.ด้านการติดตาม และประเมินผล จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อจะได้รับรู้ว่าการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้น เป็นอย่างไร และควรที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไร

5.การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่น จากการศึกษาพบว่า ชุมชนต้องการที่จะมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เพื่อการจัดการท่องเที่ยวจะได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

6.ในการมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งที่สามารถจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ที่ต้งขึ้นร่วมกัน เพื่อเป็นหลักยึดในการดำเนินงานของชุมชน

ส่วนโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาน้ำตกเก้าโจนได้เสนอแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วม ดังนี้

1.ให้ชาวบ้าน และองค์กรส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมให้มาก โดยทางโครงการอุทยาน
ธรรมชาติวิทยาเป็นผู้ให้ความรู้ความเข้าใจ

2.หลายๆ หน่วยงานเข้ามาร่วมสร้างนโยบายในการทำงาน และมีการบูรณาการในการ
ทำงานด้วยกันทุกฝ่าย

การนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผาก ตำบลสวนผึ้ง
อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ชุมชนบ้านห้วยผากมีส่วนร่วมอยู่หลายด้าน แต่ควรที่จะมี
ส่วนร่วมในด้านต่างๆ ตามแนวทางต่อไปนี้

1.ชุมชนบ้านห้วยผากเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ใน
การมีส่วนร่วมยังขาดการมีส่วนร่วมด้านการศึกษาพื้นที่ เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยผากไม่เคยมี
การศึกษาพื้นที่อย่างจริงจังตามหลักทางวิชาการที่ถูกต้องมาก่อน ถึงแม้คณะกรรมการหมู่บ้าน และ
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นคนในพื้นที่ที่มีความเข้าใจในพื้นที่ของคนอยู่แล้วนั้น ในด้านนี้ชุมชน
ควรที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ด้วยกันเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้า
โจนให้ดียิ่งขึ้น

2.ชุมชนบ้านห้วยผากที่มีการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนควรที่จะมีส่วนร่วมในด้าน
การวางแผนร่วมกันมากขึ้น เพราะที่ผ่านมามีแต่เฉพาะคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้นที่ร่วมกัน
วางแผน ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ก็เพียงแต่รับรู้ รับฟังถึงแผนการดำเนินงาน แต่ก็มีบ้างที่มีโอกาส
ได้แสดงความคิดเห็น หรือตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ทางกลุ่มคณะกรรมการได้ร่วมกันวางแผนมาก่อน
เท่านั้น ซึ่งทำให้ผลจากการดำเนินการพัฒนาตามแผนงานนั้นๆ ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน
หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้นในด้านนี้ควรที่จะมีการมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น และควร
ที่จะมีการวางแผนระยะยาวด้วย

3.ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่น้ำตกเก้าโจนของชุมชนบ้านห้วยผากนั้น ด้านนี้
นับว่าเป็นด้านที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมมาก จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในด้านนี้มาก แต่
ชุมชนควรที่จะมีการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตกโดยให้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากกว่าที่เป็นอยู่ โดยที่เป็นอยู่มีเพียงป่าความรู้ ซึ่งก็เริ่มเก่าและทรุดโทรม
และเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ โดยอาจจะมีการก่อสร้าง/คูน้ำ กิจกรรมปั่นหน้าผา การสร้างหอ
ชมวิว หรือกิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์เพิ่มขึ้นมา

4.ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ชุมชนบ้านห้วยผากเป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริงจากการจัดการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มของผู้ค้าขายที่เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ทางตรงจากการจัดการท่องเที่ยว ส่วนคนอื่นๆ ก็ยังได้รับผลประโยชน์ที่เป็นทางอ้อมอยู่ โดยเป็นด้านการพัฒนาถนนของหมู่บ้านที่เป็นเส้นทางไปสู่ น้ำตกเก้าโจน หรือจะเป็นการที่นำเงินจากการเก็บค่าเข้าเที่ยวจากนักท่องเที่ยวมาใช้ในการซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคของหมู่บ้านโดยไม่ต้องรอนงบประมาณของทางราชการ ดังนั้นคนชุมชนควรที่จะได้รับผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้น

5.การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว น้ำตกเก้าโจนของชุมชนบ้านห้วยผากนั้นยังขาดการมีส่วนร่วมที่สำคัญด้านหนึ่งคือ ด้านการร่วมกันติดตาม และประเมินผล ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนเพื่อเป็นการตรวจสอบการพัฒนาการท่องเที่ยวว่ามีสิ่งใดที่เป็นข้อดี และมีข้อใดบ้างที่ควรทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไป ชุมชนบ้านห้วยผากจึงควรที่จะร่วมกันติดตาม และประเมินผลในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไป

6.ชุมชนบ้านห้วยผากควรมีส่วนร่วมทุกด้านกับหน่วยงานที่เข้ามามีช่วยในการพัฒนาตามกระบวนการมีส่วนร่วม ของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) เพื่อจะได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตรงกับความต้องการของชุมชน

7.นอกจากคณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มผู้นำแล้ว ควรที่จะมีคณะกรรมการที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือจากชาวบ้านในพื้นที่ด้วย เพื่อการพัฒนาจะได้ตรงกับความต้องการของชุมชน

8.ในเรื่องการขาดความร่วมมือ และการขัดแย้งกันนั้น ปัญหาเกิดมาจากความไม่เข้าใจในความคิดซึ่งกันและกัน ควรที่จะมีการพูดคุย ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันให้มากขึ้นเพื่อแก้ปัญหา

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก

จากการสนทนากลุ่มในเรื่องแนวทางของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนกับหน่วยงานภายนอก ประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมจำนวน 4 คน สามารถแบ่งผลได้ 4 ด้าน คือ หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา หน่วยงานที่เข้ามา บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น

1.หน่วยงานที่เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึงหน่วยงานที่เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจน ก็ได้คำตอบว่า หน่วยงานภายนอกที่เข้ามา นั้น ไม่ค่อยมี จะมีก็เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่เข้ามีส่วนร่วม เช่น อบต. โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ แต่ก็มียุทธศาสตร์น้อย ขาดความจริงจังในการเข้าร่วมกับชุมชน

2.บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า จากการเข้ามาของหน่วยงานอื่นนั้น ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทางหน่วยงานที่เข้ามาทำอะไร ก็ไม่ได้ถามความต้องการของชาวบ้าน ทำแบบต่างคนต่างทำไม่ได้มีความร่วมมือ

3.หน่วยงานที่ควรเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึงหน่วยงานที่ควรเข้ามีส่วนร่วมกับทางชุมชนนั้น ก็ได้คำตอบว่า อบต. และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ เพราะหน่วยงานทั้ง 2 อยู่ใกล้ชิดกับชุมชน และทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ก็เป็นหน่วยงานที่มีความรู้ในด้านพืชพรรณไม้

4.บทบาทในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนต้องการมีบทบาทที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับทางอบต. โดยการร่วมแสดงความคิดเห็น มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังนี้

1.สภาพแวดล้อมภายในของน้ำตกเก้าโจน

สภาพแวดล้อมภายในของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งได้ 2 ด้าน ด้วยกัน คือ จุดแข็ง และจุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

1.จุดแข็งของน้ำตกเก้าโจน จากการสังเกต และสัมภาษณ์พบว่าจุดแข็งของการท่องเที่ยวที่น้ำตกเก้าโจนนั้น อยู่ที่มีความใกล้กรุงเทพฯ การเดินทางสะดวก มีบรรยากาศใกล้เคียงกับทางภาคเหนือ ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์

2 จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สำหรับจุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ คือ ความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชนกันเอง ความแตกแยกระหว่างผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอก บทบาทที่ยังน้อยไปของหน่วยงานภายนอก และงบประมาณที่ยังน้อยเกินไป

2. สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

จากการศึกษาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบ ได้ 2 ด้าน คือ ด้านจุดแข็งภายนอก และจุดอ่อนภายนอก

1. จุดแข็งภายนอกที่มีผลกระทบต่อจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า มีหน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนอยู่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง กับโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่

2. จุดอ่อนภายนอกที่มีผลกระทบต่อจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า หน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน อันได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้งที่ดำเนินงานโดยขาดการสอบถามถึงความต้องการของชุมชน และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่มีความขัดแย้งกันทางความคิดกับชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544:2-3) ซึ่งอธิบายว่าองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นประกอบไปด้วย 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น้ำตกเก้าโจนที่พบว่า ตัวน้ำตกเก้าโจนมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านองค์กร เหมาะที่จะจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อิทธิพล ไทยกมล (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชน ตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร” พบว่า ปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ปัจจัยด้านกิจกรรมและกระบวนการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ถึงแม้ว่าน้ำตก

ในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนที่จัดโดยชุมชนบ้านห้วยผาก หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนเริ่มต้นขึ้นเมื่อ 7 ปีที่แล้วมาจนถึงปัจจุบัน(2549) โดยมีชุมชนบ้านห้วยผากเป็นผู้จัดการท่องเที่ยวมาโดยตลอด แต่ก็มีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยในการพัฒนาบ้าง ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาข้อมูลจาก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กับกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านห้วยผากทุกคน และทุกคนก็อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานไม่ต่ำกว่า 20 ปี โดยเป็นคณะกรรมการ หรือเข้ามาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมานานกว่า 3 ปี ทุกคน ซึ่งในการศึกษารครั้งนี้ได้ทำการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้แบบสอบถาม และผลที่ออกมาพบว่าค่าเฉลี่ยของผู้ที่ตอบแบบสอบถามนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ดี คือมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดี แต่ก็มีบางคนที่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในเกณฑ์ผ่าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธีรพัฒน์ ตี๋ตัน (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่วนอุทยานม่อนพระยาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” พบว่า ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ และนอกพื้นที่ มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ยังพบปัญหา และอุปสรรคของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยกัน 6 ด้าน ประกอบด้วย

ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ ปัญหาและอุปสรรคในด้านนี้เกิดจากกลุ่มผู้นำ และชาวบ้านต่างคิดว่าการศึกษาพื้นที่นั้นควรจะเป็นหน้าที่ของทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ เมื่อเกิดความความคิดเช่นนี้ขึ้นจึงขาดการมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่อย่างเป็นทางการที่มีแบบแผน และขาดการบันทึกข้อมูล

ปัญหาด้านการวางแผนโดยปัญหาและอุปสรรคด้านนี้เกิดจาก กลุ่มผู้นำมีแนวคิดว่าการวางแผนนั้นควรที่จะอยู่ในส่วนของผู้นำอย่างเดียว ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ เป็นผู้ที่มีปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดของผู้นำทำให้กลายเป็นปัญหา และอุปสรรคอย่างหนึ่งของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งชาวบ้านอาจจะมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมบ้าง แต่ส่วนใหญ่ในการประชุมแผนงานด้านต่างๆ จะถูกวาง และกำหนดมาจากกลุ่มผู้นำก่อนแล้วจึงนำมาแจ้งให้ชาวบ้านในที่ประชุมทราบ หรือบางทีอาจจะเป็นการให้ชาวบ้านตัดสินใจบ้าง แต่ก็เป็นแค่การเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งจากที่ทางกลุ่มผู้นำได้วางแผนมาแล้ว นอกจากนี้ปัญหา และอุปสรรคในการ

ปัญหาด้านการติดตาม และประเมินผล จากการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล นั้นมีปัญหา และอุปสรรคตรงที่ทางหมู่บ้านไม่ได้ทำการติดตาม และประเมินผล จึงทำให้ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมของชุมชน

ด้านคณะกรรมการ การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนมีกลุ่มคณะกรรมการที่เป็นผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่มีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งยังขาดคณะกรรมการที่มาจากผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งทำให้แผนการพัฒนาไม่ตรงกับความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

ด้านการให้ความร่วมมือ ในการจัดการด้านพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้มีการออกกฎเกณฑ์ในการใช้พื้นที่แต่ผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสียก็ยังขาดการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ จึงกลายเป็นปัญหาระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับทางผู้ค้าขายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

ด้านความขัดแย้ง การมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันของกลุ่มผู้นำ นั้นก็ส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนทำให้การพัฒนาไม่คล่องตัว ซึ่งในด้านนี้จะสอดคล้องกับการศึกษาของ ชัชชนัญ จารุวัฒน์พงศ์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ น้ำตกพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” ที่กล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว คือ ปัญหาการขาดงบประมาณในการดำเนินการ ปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ขาดการประสานงานที่ดีระหว่างคนในกลุ่มและหน่วยงานอื่น และปัญหาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวไม่ประสบผลสำเร็จ

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้พบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยผากที่สอดคล้องกับอุดม แี่ยม ชื่นพงศ์ (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ แม่น้ำท่าจีน : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” พบว่า อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง อาชีพหลัก รายได้ต่อปีของคณะกรรมการสภาตำบล มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน เพราะคณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีอายุ 33 - 53 ปี และมีระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วมน้อยที่สุด 3 ปี นอกจากนี้ก็สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรชัย ดั่งจาด (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาความคิดเห็นชุมชนคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี” พบว่า ประชาชนริม

มีรูปแบบการมีส่วนร่วมของ 2 กลุ่มด้วยกัน โดยกลุ่มแรกเป็นกลุ่มของผู้นำชุมชนที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มมีบทบาทที่ต่างกันในการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน

กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมของ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) 3 ด้านคือ ด้านการวางแผน ด้านการพัฒนา และด้านการรับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน

คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในด้านการวางแผนมากซึ่งแผนในการพัฒนาต่างนั้นก็มาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน เพราะกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนด้วย และด้วยความคิดของกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านที่คิดว่า การวางแผนนั้นควรอยู่กับกลุ่มผู้นำมากกว่า ส่วนชาวบ้านนั้นควรที่จะมีหน้าที่รับรู้รับฟังว่าทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะทำอะไร และควรเป็นเป็นผู้ลงมือปฏิบัติมากกว่า

การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาพื้นที่

หลังจากที่กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านได้วางแผนและนำเสนอต่อกลุ่มชาวบ้านแล้วก็จะทำหน้าที่ในการนำชาวบ้านในหมู่บ้านมาร่วมในการพัฒนาน้ำตกเก้าโจนตามแผนการพัฒนาที่วางไว้ และก็ได้ร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่จะร่วมกันพัฒนาพื้นที่กันเป็นอย่างดี และมีผู้มาร่วมกันจำนวนมาก

การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์

ถึงแม้คณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นกลุ่มของผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มแกนนำในการวางแผนการพัฒนา แต่ในด้านการรับผลประโยชน์ของคณะกรรมการหมู่บ้านนั้นกลับไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทางตรงที่เป็นตัวเงินหรือรายได้เลย แต่ก็จะมีส่วนร่วมในการได้รับ

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็นกลุ่มที่บทบาทในด้านนี้น้อยกว่ากลุ่มของ คณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีส่วนร่วมสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมของ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) ใน 2 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาพื้นที่ และด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาพื้นที่

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในด้านนี้สูง เพราะเป็นกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ เมื่อทางกลุ่ม ผู้นำมีแผนในการพัฒนาที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากชุมชนกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ เป็นผู้ให้ความร่วมมือ ถ้าคนไหนที่ไม่มีเวลาก็จะให้ตัวแทนของครอบครัวไปร่วม

การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์มากที่สุด เพราะเป็นผู้ที่ใช้ ประโยชน์จากพื้นที่ในการค้าขาย จึงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการค้าขาย มีการ ได้รับผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน

การมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่น

การมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นนั้นจะมีเพียงโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเท่านั้นเข้ามา มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง โดยมีส่วนร่วมสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมของ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) ใน 2 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการ วางแผน และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่

การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน

การเป็นหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ของน้ำตกนั้น เป็นผลให้ทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาเข้ามามีบทบาทในการร่วมวางแผนกับทางชุมชนเสมอมา

การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนา

โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามีบทบาทและหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ของน้ำตก ดังนั้นการทำงานของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยานั้นจึงมีส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านนี้อย่างเต็มที่

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ จะมีส่วนร่วมเพียงในด้านการวางแผนเป็นครั้งคราวเท่านั้น และให้การสนับสนุนงบประมาณบางอย่าง

ความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาพบรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ชุมชนต้องการจะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

ความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผนกับกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านควรที่จะถามชาวบ้าน หรือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกความคิดเห็น และนอกจากนี้ควรที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนกับหน่วยงานอื่นที่เข้ามาทำการพัฒนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิทยาภรณ์ จรัสด้วง (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง” พบว่า ประชาชนในชุมชนและผู้นำชุมชนมีความต้องการที่จะเข้าร่วมวางแผนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ถึงแม้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตกเก้าโจนจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน แต่ชาวบ้านทุกคนควรที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะคณะกรรมการและชาวบ้านที่ทำอยู่นั้นบางครั้งมีไม่เพียงพอ

ความต้องการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความเห็นร่วมกันว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ชาวบ้านในพื้นที่ เป็นเจ้าของพื้นที่ควรที่จะมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภารัตน์ นาคประกอบ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติป่าหินงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ” พบว่า ชุมชนต้องการให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น

ความต้องการมีส่วนร่วมในด้านการติดตาม และประเมินผล

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อจะได้รับการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้น เป็นอย่างไร และควรที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไร

ความต้องการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่น

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนต้องการที่จะมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เพื่อการจัดการท่องเที่ยวจะได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้ชุมชนยังเสนอว่าในการมีส่วนร่วม สิ่งที่สามารถจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นร่วมกัน เพื่อเป็นหลักยึดในการดำเนินงานของชุมชน

จากการศึกษาภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจในเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยผากในการจัดการท่องเที่ยว ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรที่จะมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ตามแนวทางต่อไปนี้

การนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ชุมชนบ้านห้วยผากเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ในการมีส่วนร่วมยังขาดการมีส่วนร่วมด้านการศึกษาพื้นที่ เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยผากไม่เคยมีการศึกษาพื้นที่อย่างจริงจังตามหลักทางวิชาการที่ถูกต้องมาก่อน และคิดว่าการศึกษาพื้นที่ควรเป็นของโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ถึงแม้คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเป็น

2. ชุมชนบ้านห้วยผากที่มีการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนควรที่จะมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนร่วมกันมากขึ้น เพราะที่ผ่านมามีแต่เฉพาะคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้นที่ร่วมกันวางแผน ส่วนชาวบ้านคนอื่นๆ ก็เพียงแต่รับรู้ รับฟังถึงแผนการดำเนินงาน แต่ก็มีบ้างที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น หรือตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ทางกลุ่มคณะกรรมการได้ร่วมกันวางแผนมาก่อนเท่านั้น ซึ่งทำให้ผลจากการดำเนินการพัฒนาตามแผนงานนั้นๆ ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้นในด้านนี้ควรที่จะมีการมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น และควรที่จะมีการวางแผนระยะยาวด้วย

3. ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่น้ำตกเก้าโจนของชุมชนบ้านห้วยผากนั้น ด้านนี้นับว่าเป็นด้านที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมมาก จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในด้านนี้มาก แต่ชุมชนควรที่จะมีการพัฒนาพื้นที่ของน้ำตกโดยให้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากกว่าที่เป็นอยู่ โดยที่เป็นอยู่มีเพียงป่าความรู้ ซึ่งก็เริ่มเก่าและทรุดโทรม และเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ โดยอาจจะมีการจัดกิจกรรมส่อง/ดูนก หรือกิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์เพิ่มขึ้นมา

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ชุมชนบ้านห้วยผากเป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริงจากการจัดการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มของผู้ค้าขายที่เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ทางตรงจากการจัดการท่องเที่ยว ส่วนคนอื่นๆ ก็ยังได้รับผลประโยชน์ที่เป็นทางอ้อมอยู่ โดยเป็นด้านการพัฒนาถนนของหมู่บ้านที่เป็นเส้นทางไปสู่ น้ำตกเก้าโจน หรือจะเป็นการที่นำเงินจากการเก็บค่าเข้าเที่ยวจากนักท่องเที่ยวมาใช้ในการซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน โดยไม่ต้องรองบประมาณของทางราชการ

5. การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนของชุมชนบ้านห้วยผากนั้นยังขาดการมีส่วนร่วมที่สำคัญด้านหนึ่งคือ ด้านการร่วมกันติดตาม และประเมินผล ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนเพื่อเป็นการตรวจสอบการพัฒนาการท่องเที่ยวว่ามีสิ่งใดที่เป็นข้อดี และมีข้อใดบ้างที่ควรทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไป ชุมชนบ้านห้วยผากจึงควรที่จะร่วมกันติดตาม และประเมินผลในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านต่างๆ ต่อไป

6. ชุมชนบ้านห้วยผากควรมีส่วนร่วมทุกด้านกับหน่วยงานที่เข้ามามีช่วยในการพัฒนาตามกระบวนการมีส่วนร่วม ของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:205) เพื่อจะได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตรงกับความต้องการของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก

จากการสนทนากลุ่มในเรื่องแนวทางของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนกับหน่วยงานภายนอก ประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมจำนวน 4 คน สามารถแบ่งผลได้ 4 ด้าน คือ หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน การมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา หน่วยงานที่เข้ามา บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น

1. หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึงหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการน้ำตกเก้าโจน ก็ได้คำตอบว่า หน่วยงานภายนอกที่เข้ามา นั้น ไม่ค่อยมี จะมีก็เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนร่วม เช่น อบต. โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ แต่ก็มีบทบาทน้อย ขาดความจริงจังในการเข้าร่วมกับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภารัตน์ นาถประกอบ (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติป่าหินงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ” พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีส่วนร่วมมากนักในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัชชนัญ จารุวัฒนพงศ์ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ น้ำตกพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่า ปัญหาขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวไม่ประสบผลสำเร็จ

2. บทบาทการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า จากการเข้ามาของหน่วยงานอื่นนั้น ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทางหน่วยงานที่เข้ามาทำอะไรก็ไม่ได้ถามความต้องการของชาวบ้าน ทำแบบต่างคนต่างทำไม่ได้มีความร่วมมือ

3. หน่วยงานที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เมื่อถามถึงหน่วยงานที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมกับทางชุมชนนั้น ก็ได้คำตอบว่า อบต. และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ เพราะหน่วยงานทั้ง 2 อยู่ใกล้ชิดกับชุมชน และทางโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ก็เป็นหน่วยงานที่มีความรู้ในด้านพืชพรรณไม้

4. บทบาทในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นที่ควรเป็น ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนต้องการมีบทบาทที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับทางอบต. โดยการร่วมแสดงความคิดเห็น มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอก ในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน ดังนี้

สภาพแวดล้อมภายในของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งได้ 2 ด้าน ด้วยกัน คือ จุดแข็ง และจุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน

1. จุดแข็งของน้ำตกเก้าโจน จากการสังเกต และสัมภาษณ์พบว่าจุดแข็งของการท่องเที่ยวที่น้ำตกเก้าโจนนั้น อยู่ที่ที่มีความใกล้กรุงเทพฯ การเดินทางสะดวก มีบรรยากาศใกล้เคียงกับทางภาคเหนือ ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์

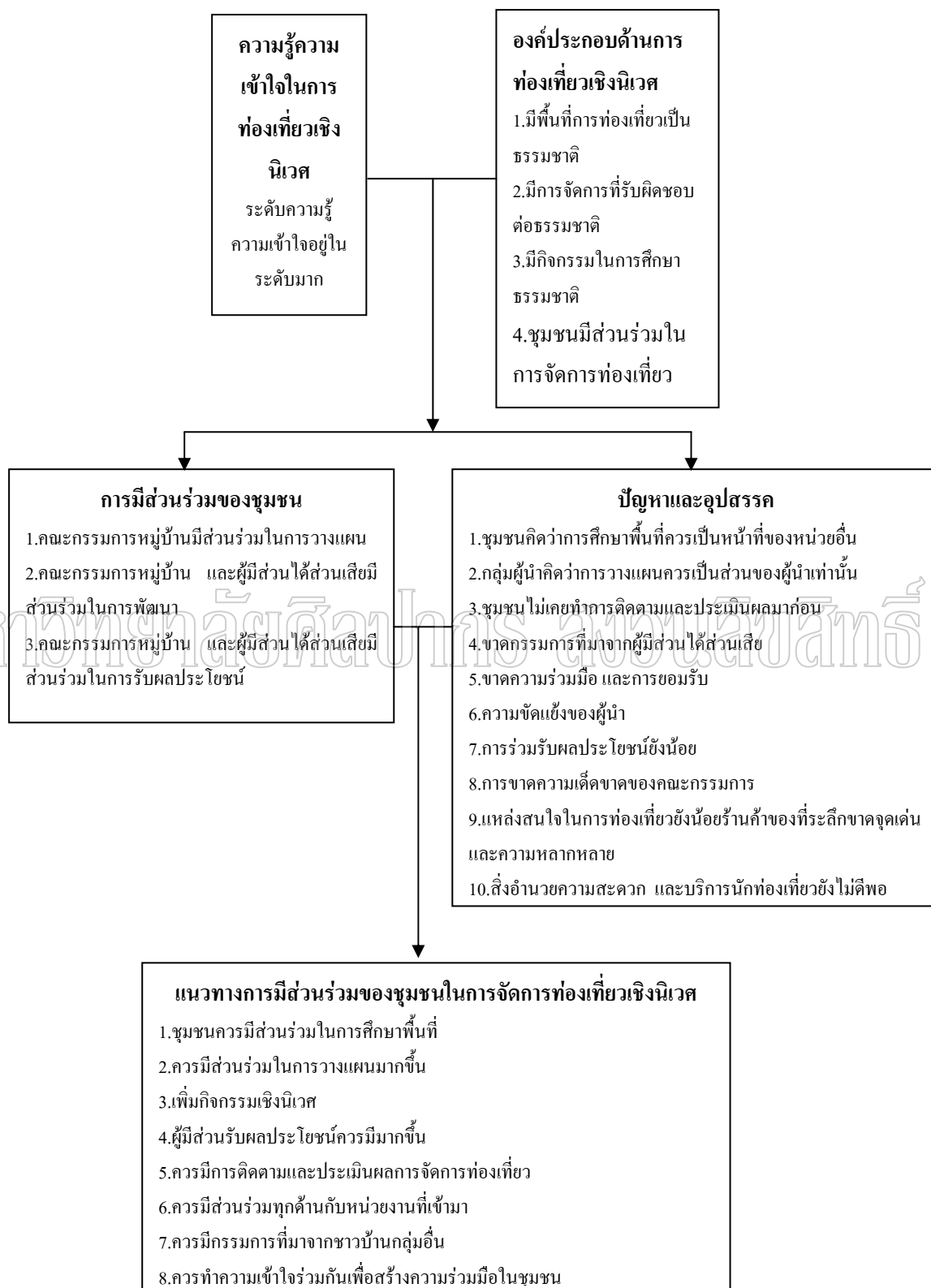
2. จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สำหรับจุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ คือ ความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชนกันเอง ความแตกแยกระหว่างผู้นำชุมชนกับหน่วยงานภายนอก บทบาทที่ยังน้อยไปของหน่วยงานภายนอก และงบประมาณที่ยังน้อยเกินไป

จากการศึกษาการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน สามารถแบ่งสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบ ได้ 2 ด้าน คือ ด้านจุดแข็งภายนอก และจุดอ่อนภายนอก

1. จุดแข็งภายนอกที่มีผลกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า มีหน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนอยู่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง กับโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่

2. จุดอ่อนภายนอกที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน พบว่า หน่วยงานที่คอยสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน อันได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้งที่ดำเนินงานโดยขาดการสอบถามถึงความต้องการของชุมชน และโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ที่มีความขัดแย้งกันทางความคิดกับชุมชน

แผนภูมิแสดงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาของน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.จากการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ครั้งนี้ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนตามกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญทำให้การพัฒนา มีศักยภาพ ตรงตามความต้องการของชุมชน ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนา เพราะฉะนั้นควรจะมีการ ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยา ที่มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว

2.จากการศึกษาเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ครั้งนี้ พบว่า การเข้ามามีส่วนในการพัฒนาของหน่วยงานจากภายนอกมีความสำคัญ เพราะว่าหน่วยงานต่าง ๆ นั้นมีทั้งงบประมาณ และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง อย่างเช่น อบต.มีงบประมาณในการพัฒนา โครงการอุทยานธรรมชาติวิทยามีบุคลากรที่มีความรู้ ด้านธรรมชาติ แต่หน่วยงานจากภายนอกไม่ได้มีการปรึกษากับชุมชนในการทำงาน ผลที่ออกมาจึง ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน เพราะฉะนั้น การหน่วยงานภายนอกจะเข้ามามีส่วนในการ พัฒนานั้น ควรที่จะมีการประชุมวางแผนร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น เพื่อผลที่ออกมาจะได้ตรงกับ ความต้องการของชุมชน

3.จากการศึกษาเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ครั้งนี้ พบว่า น้ำตกเก้าโจนนั้นมีศักยภาพที่สามารถจะจัดการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เพราะมีองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครบทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นโครงการอุทยานธรรมชาติวิทยาฯ ควรที่จะให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับชุมชนให้มีความ เข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจนมากขึ้น และพัฒนาตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลสวนผึ้ง ควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้มากกว่าที่เป็นอยู่ โดยการเพิ่ม บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาดูแล และเพิ่มงบประมาณเข้าในแผนพัฒนาในระยะต่างๆ โดยมีชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการจัดทำแผน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
2. ควรจะมีการศึกษาสภาพพื้นที่ที่จัดการท่องเที่ยวทั้งก่อน และหลังการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น และเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป
3. จากการศึกษาแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า การเข้ามามีส่วนในการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ นั้นมีความสำคัญ จึงควรที่จะมีการศึกษาการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานเหล่านั้นด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการฝึกหัดครู. หน่วยศึกษานิเทศ. การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา กรมศาสนา, 2535.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. ร่างกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย (พ.ศ. 2547-2551). ม.ป.ท., ม.ป.ป.

กองทัพ เคลือบพนิชกุล และ ปริญญา อรจิราพงศ์. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 : พร้อมด้วยสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 9 และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บี.เจ. เพลท โปรเซสเซอร์. 2545.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กองวิชาการและฝึกอบรม. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

_____. กองอนุรักษ์. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544.

_____. กองอนุรักษ์. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2545. กรุงเทพฯ :

บริษัท เอ็มเซทรา จำกัด, 2545.

ฉัตรชัย คิวจาด. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาความคิดเห็นชุมชนคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ . ชุดวิชา การวิจัยชุมชน. นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2545.

ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539.

ศูย์ ชุมสาย. หม่อมหลวง. ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

_____. หม่อมหลวง. หลักวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2518.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. นครปฐม : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.

ธีรพัฒน์ ตี้อตัน. “ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่วนอุทยานม่อนพระยาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.

ธีรพัฒน์ จารุวัฒน์พงศ์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ น้ำตกพรมโลก ตำบลพรมโลก อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการ เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, 2547.

นำชัย ทนุผล และคนอื่นๆ. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2542

_____. “โครงการวิจัย การส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวและ พัฒนาธุรกิจชุมชน ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดแพร่.” เชียงใหม่ : ม.ป.ท., 2544.

นิคม จารุณี. การท่องเที่ยวและการจัดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาสนา กรมศาสนา, 2535.
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพฯ : อุษากการพิมพ์, 2546.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2540.

ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี. “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพูน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเลย, 2544.

มหาวิทยาลัยนเรศวร. คณะเกษตรศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวภาคกลางตอนบน. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2544.

มหาวิทยาลัยมหิดล. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. เอกสารวิชาการพัฒนาแบบยั่งยืน : ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2534.

มิศรา สามารถ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.” กรุงเทพฯ : สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2543.

ยศ สันตสมบัติ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร. เชียงใหม่ : ม.ป.ท., 2544.

วระราพร เจริญสุข. “การพัฒนากิจกรรมอาสาสมัครเพื่อดูแลอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

วิทยาภรณ์ จรัสด้วง. “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์(การวางผังเมือง) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิต สกฤษณ์พัฒน์และ อุดม เขยกิจวงศ์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แสงดาว, 2548.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540.

“สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9.” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118, ตอนพิเศษ 991 (9 ตุลาคม 2544) : 3.

สมชาย สนั่นเมือง. จุลสารการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.

สมพันธ์ เตชะอิก และคนอื่น ๆ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2540.

สมพันธ์ เตชะอิก และคนอื่น ๆ. ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม. ขอนแก่น : หจก. ขอนแก่นการพิมพ์ จำกัด, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2546. กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินติ้ง, 2546.

สุดารัตน์ นาคประกอบ. “แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติป่าหินงามเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดชัยภูมิ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

สุภวรรณ สิงห์คะ. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

เสรี พงศ์พิศ. ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547.

อนุชา เอี่ยมแท้. “ปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขา สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2547.

อิทธิพล ไทยกลม. “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชน ตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

อุดม เขยกิจวงศ์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : บริษัท อัลฟามีเล็นเนียม จำกัด, 2548.

อุดม แยมชื่นพงศ์. “การมีส่วนร่วมของกรมการสภาพำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำ แม่น้ำท่าจีน : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต สาขามนุษย์ศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.

ภาษาต่างประเทศ

George N. Wallace and Susan M. Pierce. “An Evaluation of Ecotourism in amazons Brazil.” Annals of Tourism Research, 1996.

P.A. Wight. “Nort America Ecotourisms : market profile and trip characteristics.” Journal of travel Research, (1996) : 24.

_____. “Ecotourism accommodation spectrum does supply match demand.” Tourism of management, (1997) : 84.

WTO. WTO-UNEP CONCEPT PAPER – INTERNATIONAL YEAR OF ECOTOURISM 2002. [Online]. Accessed 13 March 2006. Available from <http://www.wold-tourism.org/sustainable/IYE/WTO-UNEPCONCEPT-PAPER.htm>

Cynthia L.M. Chin. Ecotourism in Bako National Park, Borneo:Visitors' Perspectives on Environmental Impacts and their Management 2000. [Online]. Accessed 13 March 2008. Available from <http://www.multilingual-matters.net/jost/008/0020/jost0080020.pdf>

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาคผนวก สงวนลิขสิทธิ์

เค้าโครงการสังเขป

1. ลักษณะทั่วไปของชุมชน
 - 1.1 สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
 - 1.2 สภาพด้านการศึกษา
 - 1.3 การประกอบอาชีพ และอาชีพเสริม
 - 1.4 รายได้ รายจ่าย การออม และหนี้สิน
 - 1.5 สภาพพื้นที่ของน้ำตก
 - 1.6 ความสัมพันธ์ของชุมชน
 - 1.7 อุปนิสัยโดยทั่วไปของคนในชุมชน
 - 1.8 การเมืองการปกครองของชุมชน
 - 1.9 การมีส่วนร่วมของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

โครงสร้างคำถามที่ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์

คำถามข้อมูลแบบทั่วไป

1. ชื่อ สกุล อายุ ของผู้ให้สัมภาษณ์
2. จำนวนสมาชิกในครอบครัว
3. ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพ (ค้าขาย/ที่พัก) / ระยะเวลาที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน
4. แรงงานที่ช่วยในการประกอบอาชีพ (ค้าขาย / ที่พัก)
5. อาชีพหลักของครอบครัว
6. เสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ (ค้าขาย / ที่พัก) ให้กับหมู่บ้านหรือหน่วยงานอื่นหรือไม่ อย่างไร
7. มีรายได้เฉลี่ยต่อปีจากการประกอบอาชีพ (ค้าขาย / ที่พัก) เท่าไร กรรมการหมู่บ้านได้รับผลตอบแทนหรือไม่อย่างไร
8. ท่าน หรือสมาชิกในครอบครัวเคยเข้าร่วมกิจกรรม หรือรับการอบรมที่เกี่ยวกับทางด้านการจัดการท่องเที่ยวเกี่ยวกับหน่วยงานต่างๆ หรือไม่ อย่างไร
9. ท่าน หรือสมาชิกในครอบครัวเคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ หรือไม่ อย่างไร
10. ท่านมีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ หรือไม่ อย่างไร
11. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านการใช้พื้นที่ ด้านการจัดการพื้นที่ ด้านการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยว และด้านการจัดการองค์กร หรือไม่อย่างไร
12. ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการใช้พื้นที่ ด้านการจัดการพื้นที่ ด้านการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยว และด้านการจัดการองค์กร หรือไม่อย่างไร
13. ท่านมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ด้านใดบ้าง(เช่น การใช้พื้นที่ ด้านรายได้) จากการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หรือไม่ อย่างไร
14. ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านการใช้พื้นที่ ด้านการจัดการพื้นที่ ด้านการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยว และด้านการจัดการองค์กร หรือไม่อย่างไร
15. ท่านมีส่วนร่วมในการพิทักษ์ อนุรักษ์พื้นที่ หรือไม่ อย่างไร
16. ท่านเข้ามาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ค้าขาย / ที่พัก / กรรมการหมู่บ้าน) อย่างไร
17. ผู้ที่เป็นผู้นำในด้านการจัดการการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน คือใคร เป็นได้อย่างไร
18. ท่านได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว / การอนุรักษ์ หรือไม่ อย่างไร

19. มีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน (อบต. อบจ. อุทยานธรรมชาติวิทยาฯ)
20. ท่านคิดว่าคนในพื้นที่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน หรือไม่
21. ท่านรู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อมูลแบบเจาะลึก

1. บทบาทของหน่วยงานอื่นกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ค้าขาย / ที่พัก) มีความสัมพันธ์ในด้านการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และเป็นอย่างไร
2. ท่านมีความพึงพอใจกับการที่ได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่ผ่านมาหรือไม่อย่างไร
3. ท่านคิดว่าบทบาทของหน่วยงานอื่นๆ มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยว หรือไม่ อย่างไร
4. ท่านคิดว่าบทบาทของชุมชนในพื้นที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยว หรือไม่ อย่างไร
5. ท่านคิดว่าควรมีหน่วยงานใดบ้างที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน และควรมีส่วนร่วมอย่างไร
6. ท่านคิดว่าในเรื่องการมีส่วนร่วมชุมชนควรเข้าไปมีส่วนร่วมขนาดไหน และในด้านการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนท่านต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านใดบ้าง
7. การมีส่วนร่วมที่ดีต้องเป็นอย่างไร และการมีส่วนร่วมที่ดีในการจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจนสามารถเป็นได้หรือไม่
8. ท่านพบเห็นปัญหาและอุปสรรคใดบ้างในเรื่องการมีส่วนร่วม
9. จากปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบเห็นจะมีแนวทางใดบ้างในการแก้ไข
10. ท่านคิดว่าการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่จำเป็นและมีประโยชน์ หรือไม่ อย่างไร

แบบวัดที่ใช้ในการศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมายลงในช่องว่างที่เห็นว่าตรงกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ () ชาย
 () หญิง

2. อายุ () ต่ำกว่า 25 ปี
 () 25-35 ปี
 () 36-45 ปี
 () 45 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- () ไม่ได้ศึกษา
() ประถมศึกษา
() มัธยมศึกษา
() อนุปริญญา, ปวช., ปวส.
() ปริญญาตรีหรือสูงกว่า

4. อาชีพ ปัจจุบันท่านมีอาชีพ

- () เกษตรกรรม, ทำสวน, ทำไร่
() รับจ้างทั่วไป
() ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว
() รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ
() อื่นๆ ระบุ.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

5. ท่านอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลสวนผึ้ง หมู่ที่ 1 มาเป็นเวลานานเท่าใด

() ต่ำกว่า 5 ปี

() 5 – 10 ปี

() 11 – 15 ปี

() 16 – 20 ปี

() 20 ปีขึ้นไป

ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ต่อ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ และ ประสบการณ์เกี่ยวกับระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นได้ทุกที่
4. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ไม่ได้ถือว่าเป็น ส่วนหนึ่งของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องให้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เพียงแต่ให้มี รายได้เพิ่มก็พอ
6. ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรส่งเสริมให้มีจำนวน นักท่องเที่ยวมากที่สุดเพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น
7. ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเปิดโอกาสให้ นักท่องเที่ยวศึกษาและชื่นชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติด้วย ตนเอง
8. ป้ายและสัญลักษณ์ที่ให้ความรู้ต่างๆ ไม่มีความจำเป็นที่ จะต้องมีในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะนักท่องเที่ยว่อม ศึกษาข้อมูลมาก่อนอยู่แล้ว

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
9. การเก็บพันธุ์พืชหรือของป่าถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
10. กิจกรรมคนถือน้ำถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งในหลายๆ กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
11. นักท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ และข้อบังคับของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด เพราะจะทำให้การเดินทางไม่สนุกสนาน
12. ชาวบ้านควรนำทรัพยากรที่หายากในท้องถิ่นมาทำเป็นของที่ระลึกเพื่อขายนักท่องเที่ยว
13. การรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น
14. การเดินป่าหรือจักรยานโดยการหาเส้นทางใหม่โดยขาดการควบคุมของเจ้าหน้าที่อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศได้
15. การนำภาชนะที่ย่อยสลายยาก เช่น กล่องโฟม ถังพลาสติก เข้าไปในสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพราะจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ขอขอบคุณในความร่วมมือของท่าน

ผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายเอกลักษณ์ ทองเสมียน
ที่อยู่	263/4 หมู่ 3 ตำบลคอนตะโก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 70000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2545	สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกเทคโนโลยีการศึกษา วิชาโทภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม
พ.ศ.2546	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์